Ka Kommentari Ka Gospel

Kat-kum

U Markos

Da

—U Rev. D. E. Syiem,

Administrative Secretary,

Ka Balang Presbyterian
ha North East India.

Ba la pynmih da--

Ka Khasi Jaintia Presbyterian Synod,
K. J. P. Synod Church House,
Mawkhar, SHILLONG-2.

I 'TIEN KHMAT

Da ka jingmynjur jong ka Synod kaba la long ha ka Balang Kyrdem, Ri Bhoi Presbytery ha u March, 15-19, 1978, ka Sunday School Committee ka la pynshet halor jong nga ia kane ka jingkit kaba khia ban pynkhreh ia ka **Kommentari ka Gospel katkum u Markos** na ka bynta ka jingpule ha ki Skul Pynpaw hapoh ka Synod ha ka snem 1980-81. Ha kaba pynkhreh ia kane ka Kommentari, nga la ioh jingmyntoi kaba khraw lyngba ki kot kiba nga la hap ban wad jingiarap ia kiba ngam da donkam ban da jer kyrteng ia ki hangne.

Kane ka long tang ka jingpyrshang kaba rit eh jong nga ban iarap lem ia ki Skul Pynpaw jong ka Synod jong ngi. Nga kyrpad eh ia ki nongpule haba ki shem ia kino kino ki jingduna ha kane ka kot namar ki jingbymshai bha ha ka jingbatai ia ki bynta kiba kham donkam, ba kin map ia nga. Nga kyrpad ia ki nongpule ruh ba kin ym shaniah eh tang ha kane ka Kommentari ; hynrei ka Kommentari kaba lah ban ai jingshai kaba bha tam ban ia kaba u briew u thoh ne batai, ka long ka jingpule da kaba duwai bad puson ha la ka dohnud bad wad ruh ia ka bor jong ka jingpynshai U Mynsiem Bakhuid.

Rev. D. E. Syiem,
Administrative Secretary,
Ka Assembly jong ka Balang
Presbyterian ha Ri India
shatei lam Mihngi.

Dated : Shillong-2
The 28th. Feb. 1980.

Ka Jinglamphrang

Ka jingsdang buh jingthoh ia ka Gospel

Ka ktien 'Gospel' ka mut ka Khubor babha ne ka khubor ba dap da ka jingkmen kaba wan hiar na U Blei sha ki briew. Ka long ka Khubor ba ai jingkmen bad ai jingkyrmen ia ki briew bad kata ka long lyngba U Jisu Khrist, U Khun U Blei, U Nongpynim bad U Nongsiewspah ia ka pop ka pyrthei.

Ka Gospel shaphang ka jingim bad ka jingtrei U Jisu Khrist, ka wan mih paw hadien ba U Trai Jisu um don shuh ha kane ka pyrthei kum u briew. Katba ngi lah ban ioh jingtip, ba ha shuwa katei ka por, ym don ki jingthoh jingtar kiba biang ban pynshisha ba la don ki jingthoh ki ba iathuh bniah shaphang ka jingim bad ka jingtrei U Jisu Khrist. Hynrei ki jinglathuhkhana pateng la pateng shaphang jong u, ki long da ki jingiathuh ktien da ki briew hi kiba la im ha ka por jong u bad ka hiar pateng la pateng. Dei ki Khristan kiba nyngkong hi kiba la pynsah ha ki jingiathuhkhana pateng shaphang ka jingim bad ka jingtrei jong u bad la nang pynshisha pat da kito ki briew ki bym dei ki khristan kiba la im ha kito ki por kiba la buh jingthoh ruh katto katne shaphang jong u.

Ka daw ba kongsan eh ba kito ki Khristan banyngkong ki la buh jingkynmaw kyndong shaphang ka jingim bad ka jingtrei jong u, ka long ba ki ia shem bad la mád ba U Jisu Khrist um long tang ka dur jong uta u ba la iap la slem; hynrei u long uta uba iai im ryngkat bad kita kiba ngeit ha u ha ki por baroh. Ki ngeit skhem ruh ba u long uba lah ban iasyllok bad la ki briew ha man la ki jingjia jong ka jingim jong ki. Ki ngeit skhem ba u long u Khun U Blei uba khlem pop bad ba ki ktien jong u ki

long kiba shisha. Ki ioh-i ruh ba ha u bad lyngba jong u ka don ka lad ka jingpynim ia ki bynriew baroh. Wat lada um don shuh ha ka pyrthei kum u briew ; hynrei kum U Blei pat, u iai im bad iai pynpaw ha la ki nongbúd jong u ha ki rukom kiba pher ba pher.

Haba ngi pule ia ka jingim bad jingtrei jong u, ngim don jingartatien satia ba ki synran jong u hi ki iathuh bad phla shaphang jong u ha ki briew baroh ; la ha kaba rieh ne kaba paw. Suki suki ki nongthoh ki la mih ban thoh ia ki Gospel. La ong ba u Papias u Bishop ka Hieropolis uba la im kumba ha ka snem 140 H. K., u la thoh kumne : "u Markos, da shisha uba long u nongbataiktien ia u Petros, u la thoh shai katba u lah ban kynmaw ia kiei kiei baroh kiba U Trai u la kren bad u la leh, wat la kam da long ryntih bha ruh. La um shyn la iohsngew da lade lymne long u synran uba ha krung U Trai : hynrei kumba la ia thuh, u la búd synrop synrop ia u Petros. U la ju shim ia ki jingiathuh u Petros, ia ki ktien U Trai Jisu hi u kren bad u pyndonkam ha ki jingdawa jong ki por. Ki jingiathuh u Petros ki long ban iehnoh ia kiei kiei kiba u la ioh sngew bad ia kiei kiei kiba U Trai u la leh khnang ban pynrung ia kine ki ktien bashisha ha kito kiba sngap ia u."

Ngi ioh jingtip ruh ba u Justin Martyr, uba la im kumba ha ka snem 161 H. K., u la iathuh ba u Markos u la thoh ia ka Gospel katkum ki ktien ba u la iohsngew na u Petros. Kumjuh ruh U Ireneus, uba la im kumba ha ka snem 180 H. K., u la iathuh ba dei u Markos uba long u nongbatai ktien u Petros uba la thoh ia ka jingialap u Petros shaphang U Jisu ha ki briew kiba ha kito ki por. Kum u nongbatai ktien ia u Petros, bunsien u pyndonkam ia ki ktien Aramaik, kaba long ka ktien ba U Jisu u shait kren bad ba la pyndonkam ha kito ki por. Kumta ha ki por ki por, haba u Petros u kren, u ju iohsngew ia ki juh ki ktien kiba U Jisu hi u kren. "Talitha kum" (5 : 41) ; 'Ephphatha' (7 : 34) ; 'Korban' (7 : 11) ; 'Abba' (14 : 36) & 'Eloi Eloi Lama sabakhthani' (15 : 34). Kane ka pynshisha ba ka Gospel kat kum u Markos ka wan lyngba ki kyntien bad jingkren u Petros bad ka long kaba nyngkong eh na ki Gospel baroh ba la thoh shaphang U Jisu Khrist.

II Ki Synoptic Gospel

La ju khot ia ki lai tylli ki Gospel, kata Mathaios, Markos bad Lukas- "ki Synoptic Gospels" (Sinoptik Gospel). Kane ka dei ka ktien Grik kaba mut 'Ki Gospel kiba dei ban pule synrop synrop' Lada ngi pule ia ki ngin shem ba don ki jingjia bad ki kyntien kiba ia long mar kumjuh kumjuh. Kum ki nuksa: Ka jingbsa ia ki san hajar (Markos 6 : 30-44; Mathaios 14 : 12-21 bad Lukas 9 : 10-17). Ka jingpynkoit ia uba pang iap-shiliang (Markos 2 : 1-12; Mathaios 9 : 1-8 bad Lukas 5 : 17-26) bad kiwei kiwei de.

Ia ka Gospel katkum u Markos la pyniabynta ha ki 105 tylli ki bynta. Na kine 93 tylli ki bynta lah ban shem ha ki jingthoh u Mathaios bad 81 tylli ki bynta lah ban shem ha u Lukas. Katkum u Markos ngi shem ba don tang 661 tylli ki dkhot, ha u Mathaios don 1,068 bad ha u Lukas pat don haduh 1,449 tylli ki dkhot. Haba ngi bishar bniah ia kine ngi shem ba u Mathaios u la pyntam ktien haduh 51 na ka shispah na kaba don ha u Markos kumjuh ruh u Lukas u la pyntam ktien 53 na ka shispah. Na ki jingthoh u Mathaios bad u Lukas ngi shem ba don tang 24 tylli ki dkhot ki bym shym la shem ha ka Gospel katkum u Markos. Kumta ngi lah ban shim ba kine arngut ki nongthoh ki la shim ia ka tynrai na ki jingthuh u Markos da kaba ki pyrshang ban pyniahap ruh bad ki jingthuh jong ki.

III. *U Markos, u nongthuh ia ka Gospel*

Ha ka Testament Bathymmai la iathuh shibun shaphang jong u. La ong ba u long u khun jong kawei ka kynthei Jiw ka briew ka ba-don ba-em kaba ha Jerusalem kaba ka kyrteng jong ka ka long ka Mari. Dei ha ka iing jong ka ba la ju pynlong ka jaka ia shem jong ki Khristan kiba nyngkong kaba mut ka jingiashemlang jong ka balang ha ka por kaba ka dang lung (Ki Kam. 12 : 12). Ka Kyrteng Markos ne Markus ka long ka kyrteng Roman la kaba la pyndonkam da ki Jentil ha kito ki por. Hynrei ka kyrteng tynrai jong u ka long ka kyrteng Jiw-Ioanis. Kumta ha ki katto katne ki bynta jong ka Ktien U Blei, la shem

ia kane ka kyrteng 'Ioanis Markos.' La ong ruh ba u long u pyrsa jong u Barnabas, u lok jong u Paul ha ka jinglei: Missionary kaba nyngkong jong u. Kumta u Ioanis Markos, u la ioh la ka jingpynsan ha ka lyer ba kynja khristan lyngba ka kmie bad u kni jong u. Ngi kynmaw ha ka jingia leit missionary kaba nyngkong jong u Paul bad u Barnabas, ki la shim lem ia u Markos ban long u kynja nongthoh ne nongbud lem jong ki (Ki kam. 12 : 25). Hynrei kane ka jingleit ka la don ka jingjia kaba sngewsih mynba ki la poi ha Perga, u Makkos u la dei ban leit phai noh sha la ïing (Ki kam. 13 : 13). Kane ka lah ban long ba u Markos u sngew sheptieng ia ki jingma jingmynsaw ha ka lynti iaid kiba lah ban jia ne lehse kum uba dang kham khynnah ka la lap ka jingkynmaw ïing. Don pat kiba ong ba u la leit phai noh namar ba um kwah ba u Paul un shim ia ka jingialam bad ba u kwah ba u kni jong u, un shim ia ka bynta kaba ha khmat. U Paul bad u Barnabas ki la pyndep ia ka jingleit Missionary kaba nyngkong. Ha ka jingleit Missionary kaba ar pat, u Barnabas u la mut ban ialam biang ia u Markos, hynrei u Paul pat um mon shuh ban ialam lem ia u (Ki Kam. 15 : 37-40). Kane ka la pynlong ka jingiakhlad lok hapdeng u Paul bad u Barnabas. Ki khana pateng ki iathuh ba u Markos u la jah katto katne por na ka History. Hynrei la iathuh pat, ba u la leit hiar sha ki phang ka Ijipt shaduh Aleksandria bad u la seng ia ka balang ha Aleksandria. Hadien ngi shem pat, ba haba u Paul u la don ha ka byndi ha Rome hangta u Markos u ia don lem bad u (Kol. 4 : 10). Ha kawei pat ka shithi kaba u Paul u la thoh, u la kdew ba u Markos u la long uwei na ki para ba ia trei lem bad u (Philemon. dk. 24) Haba u Paul u thoh sha u Timothi u da kynthoh ruh da kaba ong 'to shim ruh ia u Markos bad wallam ia u sha me' (I Tim. 4 : 11). Kane ka pynshisha ba u Paul hi u la iasuk bad u Markos- 'suk kiba pyniasuk naba yn khot ia ki ki khun U Blei' (Math. 5:9). La ka long kumno kumno ruh ha ka jingiadei jong u bad u Paul, u Markos u la ioh ia lade la ka nam ka kyrteng 'u briew uba la siewspah da lade'. La ong ruh ba u briew uba u Paul u kwah khadduh eh ha shuwa ban lap, u long u Markos.

IV. Ka Jingthmu u Markos ha kaba thoh ia ka Gospel

1. U Markos u thoh ia kane ka Gospel sha kito ki kynhun Khristan kiba la sdang ban mad ia ki jingpynshah shitom beiñ bad don ruh wat kiba la shah iap na ka bynta ka kyrteng U Jisu Khrist. La ju ong ia kane ka Gospel kat kum u Markos 'Ka Gospel na ka bynta ki Martyr.' Kumta ka jingthmu ba kongsan eh ka long ban ai mynsiem ia kito kiba dang dei ban shah shitom na ka bynta U Trai Jisu, da kaba u pynshong nongrim ha kine ki lai tylli ki jingshisha

(a) Ba U Jisu u la shah shitom kumjuh kumba ki nongbúd jong u ki la shah namar la khot ia ki ruh ban ia shah shitom lem bad U. (13 : 9-13 ; Math. 10 : 17-20 ; Luk. 12 : 4)

(b) Ba U Jisu u la maham ba kito kiba búd ia u ki dei ban ia shim bynta bad ki jingshah jong u (8 : 34-35 ; Math 10 : 28-39 ; 16 : 24-25 ; Luk. 9 : 23 & 24)

(k) Ba ki jingkular jong u ki long kiba skhem, ba ki nongbúd kin ioh ia ka bainong lada kin ieng skhem ha ka jingngeit (13 : 13 ; Math. 24 : 9-13 ; Luk. 21 : 12-19).

2. Ha kane ka Gospel, u Markos u ring ia ka dur ban pynshisha ba U Jisu u long uta U Messaiah ne U Khrist. U sdang ia ka Gospel da kaba ong 'kaba sdang ka Gospel U Jisu Khrist u khun U Blei....' (1 : 1). Kane ka long ka jingphla jingngeit jong u hi. Ha kiba bun bynta u shon jur ha ka jingmut ki nongpule da kaba iathuh ia kane ka jingshisha. U la iathuh ruh ba kito kiba la iohsngew bad ioh-i ia u ba ki la lyngngoh ia ka jinghikai jong u (1 : 2) 'ki 'a sngewkyndit' (1 : 27). Wat ki synran jong u ruh ki la sheptieng shikaddei eh bad ki la ia kylli 'une u long uei shish ....'(4 : 41 Math. 8 : 27 ; Luk. 8 : 25). Hynrei ngi ioh-i pat ba U Jisu hi u ialeh ban buhrieh ia kane ka jingshisha ba u long u Messaiah. Lada ngi pule ngin shem ba u la pyrshang ban pynsngap jar wat ia ki ksuid bad ki briew kiba la pyrshang ban kdew ba u long u Messaiah (1 ; 34 ; 5 : 43). Ngi shem ruh haba u Petros u la phla shai ba u dei u Khrist ne U Messaiah pynban ong ka ktien 'u la hukum skhem te ia ki ba kin ym iathuh hano-hano ruh' (8 : 27-39 ; Math. 8 : 27-29 ; Luk. 9 : 18-21). Ngi shem ba dei ha ka

por ba la lalam la u ha khmat u rangbah lyngdoh ba u la pynpaw shai kdar ba u long uta U Khrist (14 : 61 ; Math. 26 : 63 ; Luk. 23 : 67). Don kiba ong ba kane ka jingbuhrieh jong U Jisu la kane ka kyrteng 'Khrist' ne 'Messaiah' ka long ba katkum ka jingsngewthuh jong ki briew jong kito ki por ba uta U Messaiah u dei u ban long u nongsynshar la ka pyrthei, uba ka bor bad ka jingsynshar jong u kan long kaba palat liam na baroh ki nongsynshar pyrthei. Namarkata, u la buhrieh ia lade na kaba ki briew ki pyrkhat.

3. U Markos um shym la laid lait ruh khlem da wallam ia ka dur U Jisu kum u briew. U da kdew pyrshah ia ka kam kaba U Jisu u trei 'U Misteri' katba kiwei pat ki nongthoh ia ki Gospel kim shlan satia ban leh kumta (6 : 3 ; Math. 13 : 35). U pyn-i ruh ia ka jingsngew kaba u don kum u briew ia kiwei pat. Ka bor jong ka jingsngewsynei ia kiwei pat ka trei ha u kum u briew (6 : 34 ; Math. 14 : 13-21 ; Luk. 9 : 10-17 ; Ioan. 6 : 1 14), ka jingsngewlyngngoh (6 : 6), ka jingsngewbitar (3 : 5 ; 8 : 33 ; Math 12 : 9-14 ; Luk. 6 : 6-11), ka jingsngew ieit kaba paw ha ki briew (10 : 21 ; Math. 19 : 16-30 ; Luk. 18 : 18-30) bad kumjuh ruh ka bor ka jingsngewthait bad sngewthngan ka trei ha u (6 : 31 ; 11 : 12 ; Math. 21 : 18-19). Namarkata, ngi lah ban loh-i ba ha u Markos, U Jisu um long uba tang kum ma ngi hi ; u long U Blei uba la wan hapdeng ki briew, U la wan ban la shim bynta lem bad ngi ha ki bynta baroh jong ka jinglong briew ; khnang ban ring ia ngi kham jan sha u. U long U Blei hapdeng ki briew uba lai pynkhih ia ka jingmut jingpyrkhat jong ki ban sngewphylla ia ki ktien bad ki jingleh jong u.

4, La ong ba ki Jiw bad kiwei kiwei de ki jaid bynriew jong ki por ba mynbarim, ki don kata ka jingngeit ba haba U Blei u la pynlong ia ka pyrthei, ki don kiwei pat ki bor kiba ialeh pyrshah ia ka bor jong u. Hynrei ha shuwa ba un pynduh khoit ia kine ki bor, un phah ia la u nongmihkhmat ban ia leh pyrshah bad pynduh ia kine ki bor baroh. Kumta u Markos, u pyn-i shai kdar ba U Jisu u la long uta u Nongmihkhmat ne U Messaiah lane U Khrist ; uba la wan ban man long u Nongjop halor kine ki bor. Ka jingim bad,

ka jingtrei jong u ka long ka thma pyrshah ia kine ki bor. Nalor kata, u Markos u la wallam ia ka jingshisha ba katkum ka jingiathuhlypa ka Testament Barim, ka jingshah shitom, ka jingiap bad ka jingmihpat, ka long ka plan ne ka jingthmu bymjiwkut U Blei hi na ka bynta ki briew baroh.

Ka jaka bad ka por ba la thoh ia ka Gospel

Ka jaka : Ki don ki jingtharai kiba pher ba pher ia ka jaka ha kaba la thoh ia kane ka Gospel. U Papias bad u Ireneus kim shym la kynthoh ei ei ruh hangno la thoh ia kane ka Gospel. Don kiba ong ba ka jingbym kynthoh ei ei jong ki ka shai ba dei ha Rom ba la thoh ia ka. 'Ka don sa kawei pat ka jingkynthoh kiba ong ba ia kane ka Gospel la thoh 'ha ki bynta jong ka ri Itali.' U Clement jong ka Alexandria bad u Origen pat ki pynskhem ba la thoh ia ka ha Rom. Ki babun ki nongwat bniah ia ka tynrai ba la thoh ia kane ka Gospel, ki pynshisha ba la thoh ia ka ha Rom. Namar kat kumba ka paw ba ka jingthmu jong kane ka Gospel hi ka long sha ka balang kaba kiba bun ki dkhot jong ka ki long ki Jentil (7 : 3 ; 11 : 13 ; Math : 15 : 1-9 ; 12 : 42) ha kaba ia ki jingshahpynshitom beiñ la khmihlynti kmang, na ka bynta ka jingtynjuh ia ka jingngeit jong ki kaba ha U Jisu Khrist. (8 : 34-48 ; 10 : 38 ; 13 : 9-13 ; Math. 24 : 3-14 ; Luk. 21 : 7-19).

Ka por : Ka jingiathuh jong u Papias bad u Ireneus haba shim kyllum ka long ba u Markos u la thoh ia ka Gospel hadien ka jingiap u Petros ; namar la iathuh ba u Petros u la iap ha ka por jong ka jingpynshitom beiñ ia ki Khristan da u patsha Nero ; kata kumba ha ka snem 64 H.K. bad lehse hadien khyndiat bnai ka la shim por ia u Markos ban thoh ia ka, kata kumba ha ka snem 64 H.K.

La ka long ba ha katei ka snem la thoh ia ka ; hynrei la ong ba ka jingpaw pyrthei pat ka long hadien ka snem 75 H.K. La mih ruh ki jingpyrshang ban shim ia ka nongrim na ka Lynnong 13. Ha ka snem kumba 66 H.K. ka la don ka jingiakhih pyrshah jong ki Jiw ia ka bor synshar lah duh jong ka hima Rome ha ka por u padsha Titus. Kane ka jingiakhih pyrshah ka la pynlong ba ia ka nongbah Jerusa-

lem la knieh noh bad la pynjot ruh ia ka Templ kaba don ha ka. Kane ka la jia ha ka snem kumba 70 H. K. Haba ia nujor ia ki jingthoh u Mathaios bad u Lukas kaba iadei bad kane ka jingjia ka la pynlong ia kiba bun na ki nongthoh komenteri ban pyrkhat ba ka jinglathuh jong ki ka long hadien ka jingjia katba u Markos pat ka long ka jingiathuh lypa ha shuwa ba kane ka jingjia kan wan jia. Namar kata, ngi lah ban shim halor jong kine ki nongrim ba ka jingthoh ia kane ka Gospel ka long hapdeng jong ki snem 65–75 H. K.

LYNNONG I

Ka Komentari Ia Ka Gospel U Markos

Ka jingiathuh khana shaphang u Ioanis, u Nongpynbaptis

(Dkhot 1-8., Math. 3 : 1-12, Luk. 3 : 1-18 Ioan. 1 : 18-28)

U Ioanis u long tang u nongrah khubor ia ka jingwan U Trai Jisu. Ka khubor jong u ka long shaphang ka jingim bathymmai, ka jinglong hok long beit jong ki briew ha ka liang ka im lang ka sah lang bad ba ki briew kin pynkhreh ia ka jingpdiang ia Uta u Messaiah lane U Khrist u ban sa wan shen.

Dkhot 1. "*Kaba sdang ka Gospel U Jisu Khrist u khun U Blei.*" Kane ka thew ia ka jingiathuh kaba naduh kaba sdang ia ka Gospel U Jisu Khrist kaba long hi ruh ka Mission jong ka Balang Khristan bad kaba dang iai bteng haduh kine ki por (Ki Kam 1 : 1). *Gospel* : Ka mut ka khubor babha. *Jisu* : Ka long ka ktien Grik 'Iesus' ba la pynwan na ka krien Hebru 'Joshua' ne 'Hoshea.' Ka long ka kyrteng briew ba la ju pyndonkam bha ha ka Testament Barim. (Deut.34 : 9 ; 1 Khron. 7 : 20 ; 27 : 7 ; 27 : 20 ; 2 Syiem 1 : 1, 6.). *Khrist* : Ha ka ktien Hebru ka mut u 'Messiah' ia uba ki Jiw ki khmih lynti ba un wan sha ka pyrthei kum u Nongsynshar Lahduh jong ki ia uba U Blei hi u la pynsleh ha u da ka bor baroh. Une un pyndem ia ka pyrthei baroh ha ka bor jong u. *Khun U Blei* : U Markos u ngeit skhem ba U Jisu Khrist u long da shisha u Khun U Blei. Kane ka Gospel kaba u la thoh ka thew hi ban pynshisha ba U Jisu Khrist u long u Khun U Blei.

Dkhot 2 & 3 : (Math. 3 : 1-18 Luk. 3 : 1-18) : Ki long ki kyntien ba Ia shim kylliang na ki ar tylli ki bynta jong ki nongiathuhlypa Malakhi 3 : 1 bad Isaiah 40 : 3.

"Ha khmih nga phah ia u nongbuhai jong nga haklımat jong me.' *Nongbuhai :* kane ka mut u nonglamkhubor ne u nongmaitlynti, uba dei ban pynkhreh ia ka jingwan u Syiem. La ong ba ka ju long ka rukom ha ki thain mihngi ba lada uno uno u Syiem u thmu ban leit jngoh hima u ju phah ha shuwa jong u ia u nongrahkhubor ne u nonglam ktien ban ai jingtip khnang ba kin pynkhreh ia ka jingwan jong u. Namarkata, u Ioanis u long u nonglam ktien ne u nong buhai shnong ban pynkhreh ia ka jingwan U Trai Jisu. Ka khubor jong u ka long ba ki dohnud ki briew kin long kiba la pynkhreh na ka bynta ka jingwan jong u Syiem ki Syiem.

Dkhot 4 'U Ioanis u la pynbaptis ha ka ri khlaw....ki pop.' *Ka ri khlaw :* ka mut ka jaka kynjah ne ka ri shyiap. *Pynbaptis :* kane ka ktien ka wan na ka ktien Grik kaba la kylla long ka ktien niam bad kaba la pynmih bun rukom ki jingpyrkhat ha ki nongialam ki jaid balang khristan ba-pher ba-pher. Ka ktien 'Baptitsos' na kaba kane ka ktien 'Baptis' ka wan, kam shym mut tang ka ktien 'Pynngam' ne 'wieh' hapoh um. Hynrei ka thew ruh ia ka jingmut kaba kham iar. Ka kham thew ia ka jingpynkhuid ba iadei bad ka kynja jinglehniam. Kumta ngi ioh-i ba ka jingpyn-kylla ia kane ka ktien 'baptis' ha ka Testament Bathymmai bad Barim ka mut ia "ka jingsait" ne "pynkhuid" kaba don bad ka jingleh niam. Ka jingpynbaptis jong u Ioanis ka iajan shibun eh bad ka jingpynkhuid ba ia dei bad ka jinglah niam hapdeng ki Jiw. katkum ka hukum u Moses. (Jing-khein 19 : 11 ; Lebitikos 13 : 44 ; 14 : 7 ;). Ka dak ba sha-bir ha kane ka jingpynbaptis kat kum ka Kitab Barim bad Bathymmai ka long "ka um," kaba long ka dak bad ka synjat jong ka jingpynkhuid bad jingpynkyntang. (Jingkhein 8 : 7 ; 19: 19; Lebitikos 14: 7 & Esekiel 36: 25-27). (Ki Kam 2 : 41 ; 8 : 26 ; 22 : 16)

"U ialap ia ka jingbaptis ka jingkylla kaba mut ia ka ban map ia ki pop"-Ka kular ka long ba lada ki briew kin kylla kaba mut shisha na ki pop jong ki, ka jingsait kaba da ka um ka long ka dak ban pynkhuid ia ka dohnud jong ki khnang ba kin ioh long 'Ka Israel bathymmai.' Hynrei um shym dawa pat ba ka jingbaptis jong u ka lah ban pyn-ksan ia ki briew ha khmat U Blei namar u la ong shai "hynrei uta un pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid."

Dkhot 6. Ka jingbatai shaphang ka jingriam jingbeit jong u Ioanis (2 Syiem 1 : 8) Kaba ia dei bad ka riam u Elijah. Kane ka pyn-i ba u Ioanis u ieng kum u nongiathuh-lypa jong ka Testament Barim bad Bathymmai. *Ka ngap Khlaw :* ka long ka kynja ngap kaba lah ban ioh na ki ngap khlaw ne ka lwai. Don kiba ong ba ka long ka kynja ngap ba la ioh na ki kynja dieng ha khlaw.

Dkhot 7. & 8. Ka khubor ka jingialap ka long shaphang U Jisu Khrist uba long uba kham khraw ha ka bor bad ka burom ban ia u, uba long tang u nongmait lynti ia ka jingwan jong u. 'Hynrei uta un pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid' : Ka jingpynbaptis u Ioanis ka long tang da ka um, hynrei ka jong Uta uba wan nadien jong u ka long da U Mynsiem Bakhuid. Ka um ka pynkhuid tang ia ka met, hynrei U Mynsiem Bakhuid u lah ban pynkhuid lut ia ka jingim u briew, ia ka lade bad ia ka dohnud ban pynlong ia ka ka temple jong U.

Ka jingbaptis ia U Jisu

Lynnong 1 : 9-11 **(Math. 3 : 13-17 ; Luk. 3 : 21-)**

Ka jingpynbaptis ia U Jisu da u Ioanis ka pynmih shibun ki jingeh ha ki riew pyrkhat. Ka daw ka long ba ka jingpynbaptis jong u Ioanis ka thew beit ia ka jingkylla kaba mut, ka mut tang ia kito kiba la sngewsih ia la ki pop bad kiba angnud ban im ka jingim kaba thymmai. Hato kane ka jingbaptis kan don jingmyntoi aiu ia U Jisu ? Hato don ka pop ha u ? bad kaba kum kane ka jingbaptis ka don ka dor ia u ? Hynrei ha u, kane ka jingbaptis ka don saw tylli kiei kiei :

(i) U Jisu u tip ba ki jingleit shah pynbaptis ha u Ioanis ka long ka kynta jong ka jingkut jingmut jong u ban rung sha ka jingshakri.

(ii) Ha u ka long ka kynta jong ka jingpynithuh ia lade ha ki briew ia ka jingthmu U Blei na ka bynta jong u.

(iii) U tip ba kane ka long ka dak ne ka shap kaba U Blei hi U pynskhem bad

(iv) Ha u hi ka long ka kynta kaba un ioh ia ka jingpynkupbor, ha kaba U Mynsiem Bakhuid u·la hiar halor jong u kum ka paro.

Dkhot 9. 'Ka la jia ruh ha kita ki sngi...ka Jordan,' kane ka long ka jingpynithuh nyngkong eh jong u Markos ia u Jisu. *Nasareth* : Ka nongbah kaba sharum ka Galilaia, ka ïing jong ka Mari bad u Joseph, kiba long ki kmie ki kpa U Jisu (Luk. 1 : 26 ; 2 : 4) Hadien ka jingphet sha ri Ijipt ban lait na ki kti ba runar u Herod bakhraw ki la wan phai sha Bethlehem Judia. Haba ki la iohsngew ba ym don shuh kano kano ka jingma ki la wan shong·wan sah ha Nasareth.

Dkhot 10. 'Te kumne kumne ruh haba u dang kiew noh na ka um....U Mynsiem u la hiar ha u kum ka paro.' Kine ki ktien ki thew ia ka jingpynskhem ba kynja blei ha U Jisu, ka jinghiar U Mynsiem ban pynkúp ia u da ka bor. *Ka Paro* ; Ka paro ka pynpaw ia ka dur jong ka jingjemnud bad ka jinglui lui. Hynrei ka khubor u Ioanis kat kum u Mathaios bad u Lukas (Math. 3 : 7-12 ; Luk, 3 : 7-13) la ong ba ka khubor jong u ka long-'....ia ka wait la buh ha u thied jong ki dieng' 'u ba ka jingpeh jong u ka ha ka kti jong u, un pynkhuid bha ruh ia ka kyntem jong u ; bad un lum ia u kew jong u ha la ka thiar ; hynrei un thang ia u stait da ka ding bymjulip.' Ka long ka khubor jong ka jingsngewtriem ym ka khubor kaba bha. Hynrei ka dur jong ka paro pat ka kdew ba u la wan ban jop ym da ka jingbitar shla hynrei da ka jingjemnud bad ka jingieit.

Dkhot 11. 'Ka ktien te ka la wan na bneng, ka da ong, 'Me long u Khun jong nga uba ieit, ha me nga sngew bha eh' - Kine ki ktien ki long ba la shim na ki kyntien ki ba don ha ka Testament Barim (Jenesis 22 : 2 ; Isaiah 62 : 4 ; khamtam na ki Salm 2 : 7 & Isaiah 42 : 1 ; 44 : 2). (i) Ha ba pynphongpansngiat ia u syiem, la ju pynsleh ia u da ka umphniang, ka jingpynsleh ia U Jisu kum U Messaiah pat ka long da U Mynsiem Bakhuid. (ii) Ka thew ruh ia ka jingpynsleh ia u shakri jong U Blei (Is. 42 : 1-4 ; 49 : 1-6 ; 50 : 4-9 ; 52 : 13 ; 53 : 12) u ban pyndep ia ka mission jong ka jingsiewspah lyngba ki jingshah shitom kiba u dei ban shah. Ka jingsawa ka ktien na bneng ka pynpaw shai kdar

ba U Jisu u long da shisha U Messaiah u ba la wan ban pyndep ia la ka kamram lyngba ki jingshitom kiba da ka mynsiem ka jingpynrit ia lade. *U Khun jong nga* : Ka mut ba ka jingsawa kaba u Markos u iathuh ka long ka jingmad jong U Jisu ia ka jinglong Khun U Blei kaba wan beit na bneng hi, kaba iapher na kaba u Mathaios u iathuh (Math. 7-12).

Ka por jong ka jingtynjuh

Dkhot 12,13 (Math. 4 : 1-11 ; Luk. 4 : 1-13)

Dkhot 12, 'Te kumne kumne ruh U Mynsiem...sha ka ri khlaw.' Hadien ka jingbaptis, u juh U Mynsiem Uba la wan hiar ha u, U la ialam ban ai ha u ki jingtynjuh. Ka jing ialam jong U Mynsiem ia U Jisu ka mut ban pynsngewthuh ha u ba kata ka jingpdiang sha ka jingwan ban shakri, ka long ban iaid ia ka lynti jong ki jingtynjuh.

Dkhot 13, 'U la don te ha ka ri khlaw....ki la shakri ia u' –*Sawphew sngi* : Ka long ka rukom jong ki Jiw ban kheiñ ia ka jingjlan jong ka por. Kumta ngi shem ba u Moses u la don halor u lum bad U Blei sawphew sngi (Eksodos 24 : 18). Kumta ruh ka la long bad u Elijah ba hadien ba u angel u la ai jingbam ia u, u la lah ban ioh bor haduh sawphew sngi (1 Syiem 19 : 8). *Pynshoi:* Ka mut ki jingtynjuh. Ha kane ka jingim ngin ym lah ban kiar na ki jingpynshoi ne jingtynjuh ; hynrei U Blei u la shah khnang ia ki ba kin wan khnang, ym ba u briew un shah jop ; hynrei khnang ba u briew un ia leh ban pynkhlaiñ ia lade ban ialeh pyrshah ia ki. Kine ki jingtynjuh kim thew sha kaba u briew un jot ; hynrei na ka bynta ka jingbha jong u hi (1 Kor. 10 : 13). *Soitan* : Ha ka ktien Hebru ka mut 'u nongialehpyrshah,' ka mut ruh 'u nongpynshoi' uba mudui pyrshah ia u briew ha khmat U Blei (Job 1 : 6, 7). Kawei pat ka kyrteng ba la ai ia u, 'u nongshukor' ia u briew, uba ju ialam ia ki briew ban leh pop. Ha kane ka Gospel ngi shem ba ka don ka jingialeh kaba jur hapdeng U Jisu bad u soitan. Ki kyntien kiba u kren pyrshah ia u soitan, ki kambah kiba U Jisu u la leh ha kaba pynkoit ia ki

ba pang, pynim pat ia kiba la iap, ka jingpynithuh ia lade bad ki nongpop, ka jingbym treh ban pyndem ia lade ha kino kino ki rukom nalor kaei kaba la phah da U Blei— ki long baroh ki jingialeh pyrshah ia ka bor u soitan ; bad ka jingialeh kaba jur tam jong u bad u soitan ha shuwa ba un shah shitom. Hangne ngi ioh-i ba naduh kaba sdang ka ministry, u soitan u la ialeh ban jop da kaba pynshoi ia u ban pynbakla ba ka lynti jong ka jingwan ban shakri kam long ban shah shitom ; hynrei ban ioh ia ka jingshakri. 'Bad u la don ryngkat bad ki mrad.khlaw, bad ki angel ki la iashakri ia u.' U Markos u iathuh (i) ba ki mrad khlaw ki la ia don ryngkat bad u. Kine ki mrad khlaw ka mut ki labasa, ki dngiem, ki sniang-khlaw bad ki myrsiang kiba long ki lok U Jisu, kaba pyn-i ia kata ka aiom ksiar jong U Messaiah (Hosia 1 : 8 ; Isaiah 11 : 6-9) ha kaba ki mrad khlaw ruh ki ithuh ia u ba u dei U Messaiah. (ii) ba ki angel ki la ia shakri ia u. Kine ki long ki bor ba kynja blei ne ba kynja mynsiem kiba la wan iarap ia U Jisu ha ka por jong ka jingtynjuh. Ym shym la iehnoh ia U Jisu ban ialeh ia ka thma bad u soitan tang marwei hi ; hynrei U Blei u phah ruh ia la ki nongiarap. (nujor 2 Syiem 6 : 17).

Ka jingsdang ka Ministry U Trai Jisu ha Galilaia

Dkhot 14 & 15 : (*Math. 4 : 12-17* ; *Luk. 4 : 14*)

Ha kine ki dkhot U Jisu u la pynbna paitbah shaphang ia lade hi bad kine ki dkhot ki pynpaw shai kdar ia ka jingthmu jong ka jingwan jong u, ban pyndep ia kata ka Mission, ba la phah da U Kpa jong u hi.

Dkhot 14 : 'Te hadien ba la byndi ia u Ioanis....u da ialap ia ka Gospel U Blei' - Ka jingset byndi ia u Ioanis da u Syiem Herod ka long na ka daw ba u Ioanis u la kren pyrshah ia ki kam runar kiba u Herod u la leh. U Herod u la shongkurim ia ka tnga u para jong u hi da kaba u pynlong ia ka ka tnga trai jong u hadien ba u la pyniap ia la ka jong ka tnga. Ka long da shisha kaba shyrkhei ban kren pyrshah ia ki kam runar u Herod bad ia ki syiem jong ki hima mihngi ha kita ki por. Hynrei u Ioanis u la pynpaw

ia ka jingshlur halor kane, kumta u la shah set ha byndi bad hadien la pyniap ia u da kaba khrai khlieh (Math: 14 : 3-12). *Galilaia :* Ka long ka Distrik ba shatei ka ri Palestain. Kam shym la long eh ka distrik kaba heh ; ka long tang kumba 50 mer ne 80 Km. na shaphang shatei haduh shaphang shathie, bad kun ba 25 mer ne 40 Km. naduh mihngi haduh sepngi. Ha kajuh ka por pat ka long ka jaka kaba bun briew eh namar ka long kaba sei soh bha. Ka kyrteng jong ka, ka wan na ka ktien Hebru 'Galil' kaba mut 'ka jylli.' La tip ia ka kum ka Galilaia jong ki Jentil, namar ba ia kane ka distrik la ker na baroh sawdong da ki shnong ki Jentil. Ha kaba kum kane ka jaka U Jisu u la sdang ban ialap nyngkong eh ia ka khubor jong u. *Ka Gospel :* ka mut 'ka khubor babha shaphang U Blei' 'ka khubor babha kaba wan na U Blei hi' khnang ban pynwan kham kloi ia ka Hima jong U. Kane ka ktien ka la kyl'a long ka ktien ba la pyndonkam da ka Balang salonsar namar ka thew ia ka Jingpynim jong U Blei ia u briew. Ka Gospel kaba U Jisu u ialap ka long ka Gospel U Blei, ka Gospel ka Hima U Blei kaba mut ruh ka Hima jong U. (1 Thes. 2 : 2 : 8-9 ; Rom. 1 : 1 ; 15 : 16, 2 Kor. 11 : 17)

Dkhot 15 : 'u da ong....bad to ngeit ruh ia ka Gospel. *La pyndep :* ka mut naduh kaba mynnyngkong U Blei u la thew bad pynbiang ia ka por jong ka jingwan ka Hima jong U, bad kata ka por kaba U Trai Jisu u la wan long ban pyndep ia ka ia jong ka hima U Blei. (Dan 12 : 4-9 ; Gal. 4 : 4 ; Eph. 1 : 10). *Ka Hima U Blei :* Haba U Jisu u ialap shaphang ka Hima U Blei, kam shym la paw ba ka don ka jingthmu ba u ban pyn-i ba ka don kum kata ka Hima ; hynrei u la shu shim ba kita kiba iohsngew ia ki ktien jong u, ki la tip lypa ba ka don kaba kum kata ka Hima, namar kaei kaba u ialap ka la lah don lypa ha ka Kitab Barim kat kum ka jinghikai ki Rabi jong ki. Kumta ka jingl'ong Nongsynshar jong U Blei ha ka jingmut jong ki Jiw ka long (i) ba U Blei u dang long hi U Nongsynshar jong ki hi haduh mynta. (1 Sam, 12 : 12 ; Isa. 41 : 21 : 43 : 15 ; Jer 8 : 19), (ii) U long U Nongsynshar ia ka pyrthei hi baroh kawei (Jer. 10 : 7 ; Mal. 1 : 14 ; Salm 145 : 11-13 ; 1 Khron. 29 : 11 ff) bad (iii) ia ka jingsynshar jong U la ngeit ruh ba ka mut ruh ia kata ka ban sa wan (Isa.-

24 : 23 ; 53 : 7 ; 0 bad 21 ; Seph, 3 : 15 ; Sekh. 14 : 9). Namarkata ka Hima U Blei kaba la paw lyngba U Jisu, ka long ka jingjop jong u hi ia ki nongshun bad kaba la pynlong ha ki briew ban pdiang ia kata ka bor jingsynshar jong u bad kaba pynsngewthuh hapoh jong ki da ka jingshem mynsiem. *Ka la jan* : ka mut ka la wan hajan ha kito kiba la iohsngew ia ka khubor jong ka jingialap jong u (Math. 12 : 28 ; Luk. 11 ; 20) ; ka mut ruh ba ka don ha khmat jong ki (Luk 17 : 21). Kata kaba ka Testament Barim ka iathuh ka thew sa ka ban sa wan, hynrei ka jingkyrmen ka long naduh mynta hi. *Kylla kaba mut* : Ka jingmut ha ka ktien Grik ia kane ka ktien ka shu mut beit 'ka jingkylla jong ka jingmut jingpyrkhat jong ki briew shi mct.' Hynrei ka jingpyndonkam ia kane ka ktien ha ka Testament Bathymmai ka ia jan shibun eh bad ka ktien Hebru, 'Shubh,' kaba mut ka jingsngewthuh ne ka jingpei phang jong ka jingmut jingpyrkhat jong uno uno ban kylla bak lybak na ka jinglong pop ba mynshuwa bad ban phai khmat sha U Blei (Joel 2 : 12 & 13) *Ngeit ruh ia ka Gospel* : ka hukum kaba don ha ka Gospel ka long 'kylla kaba mut' bad 'ngeit ruh ia ka Gospel' kaba mut haba u briew u kwah ban ioh ia ka jingpynim kaba lyngba U Jisu Khrist, u dei ban kylla-kaba-mut bad ban ngeit ruh ha u.

Ka jingkhot ia ki saw ngut ki synran

Dkhot 16-20 (Math. 4 : 18-22 ; Luk 5 : 10 Ioan. 1 : 35–42)

Ha kane ka bynta ngi ioh-i shai kdar ia ka bor U Jisu Khrist. Ki ktien jong u ki pynlong ia kita kiba la shahkhot ban kham jied ia ka jingkohnguh ban ia kino kino kiwei pat ki jingdawa. Ka jingkhot U Blei, ha U Khrist Jisu 'ka wan ryngkat bad ka bor ba kynja blei ka bym da donkam ban da ap iano iano, bad kata ka jingjubab ka long ka jingkohnguh ka bym dei ban don syrdoh ei ei ruh. Ka jingkhotka long ban bud beit ia U Jisu ha ka lynti jong ka jinglong synran (Mark. 3 : 13 ; 8 : 34 & 10 : 52). U la khot ia ki ban iarap ia u hi ban wallam ia ki briew na ka duriaw ka pyrthei, sha kata ka Hima bymjiwkut jong u.

Dkhot 16. ' Te haba u dang iaid harud ka duriaw Galilaia.......naba ki long ki nongtong dohkha' - *Ka duriaw*

Galilaia : U Lukas u la khot ia ka ka pung katba kiwei pat ki la khot ia ka ka duriaw. Ka don tang kumba 13 mer ne .0 Km. tam na shaphang shatei haduh shaphang shathie bad kumba 8 mer ne 14 Km. tam na mihngi sha sepngi. Ka long kawei na ki pung kiba itynnad tam ha ka pyrthei. Ha ka por U Trai Jisu kane ka duriaw ka dap tang da ki lieng ki nongtong dohkha. *U Simon* : Ka kyrteng ba ju pyndon kam bha da ki Grik bad kaba ia jan bad ka kyrteng Hebru ' Semion '. La tip ia u Simon hadien kum u Petros (Math. 16 : 18) U la long uwei na ki khadar ngut ki synran ba paw khmat eh ha ki Gospel bad u nongialam ba ha khmat eh jong ka Balang ha ka por kaba ka dang kynthong. Ka jingiathuh khana pateng ka ong ba u la iap ha Rom da kaba shah sahnarphna da khongpong. *U Andriw* : u long u para jong u Simon Petros uwei na ki khun u Jonas bad kine baroh ar ngut shipara ki long na ka shnong Betsaida kaba harud ka duriaw Galilaia bad ki ia shong iasah ha Kapernam. Ki khana pateng ki iathuh ba u la iap kum u martyr ha ka por ba u dang ialap ia ka Gospel ha Akhaia da kaba shah sahnarphna da pyrshing-kum ka dur u X.

Dkhot 17. 'U Jisu te u la ong ha ki, To kan bud nadien jong nga...ki nongtong briew' - *To wan bud nadien jong nga* : Haba uno uno u Rabbi u khot ia kino kino ki briew ban long ki nongbud ne ki synran jong u, ki ban shah hikai ha u ; u juh pyndonkam ia kine ki ktien. Hynrei ha ka Gospel pat, ka kham kit ka jingmut kaba kham jylliew ban ia kane Kaba bud nadien U Jisu, ka mut ka jingaiti lut bad ka jinglen lade jong uta ne kita kiba la shah khot *Ki nongtong briew* : Ka long ka kynja ktien pharshi ba la ju pyndonkam da ki Jiw bad ki Jentil ha ki por barim, ka ba jingmut jong ka hi ka long ka jingpynjynjar sat jong U Blei ia ki riewbymman (Jer. 16 : 16 ; Amos 4 : 2). Hynrei ka ka jingthmu jong U Trai Jisu ka mut ban khring ia ki briew ban tip bad pdiang ia ka jingpynim kaba lah ban ioh tang da kaba ngeit ha u hi. (Ioan. 3 : 16 ; Ki Kam. 4 : 12)

Dkhot 18. 'Te kumta ki la iehnoh dak ia ki jar jong ki, bad ki la ia búd ia u' – Ki arngut shipara kumba ka paw ia ka jingkloi jong ki ban kohnguh ia ka jingkhot U Jisu ka long ba ki la ia ithuh teng ia U Jisu (Ioan. 35-42).

Iehnoh dak : da kaba kyrkieh, ka jingiehnoh jyndat ia la ka kam kaba ki trei ; namar ka jingkhot sha ka jinglong synran ka long ka bym dei ban da buhteng. *Ki la ia bud :* Ka pynpaw ia ka jubab jong ka jingkhot jong u. Kane ka jubab ka thew ia ka jinglakloi jong u briew hi shi met bad ban aiti lut khoit ia lade na ka bynta kata ka jingkhot. (8 : 34-35).

Dkhot 19. 'Haba u la nangleit nangta....ba ki dang shna ia ki jar' Ka jingthmu u Markos ka long ban pyn-i ia ka jingkhot ia ki Lai ngut ki apostol kiba kham paw khmat ; ha shuwa ba U Trai Jisu un khot ia kiwei pat. Kumba ka paw ba ka jingkhot ka jia ha ka juh hi ka por. *U Jakob :* U ia dei shipara bad u Ioanis kiba long ki khun u Sebedi, *U Ioanis :* u long uwei na ki lai ngut ki synran bajan tam eh U Jisu. U long uba ia trei shit-them bad u Petros ha ki por jong ka jingsdang jong ka Balang (Ki Kam 3 ; 1-4 : 22 ; 8 : 14-17). U la im tymmen bha hadien ki jingshah pynshitom beiñ. Ka Gospel kat kum u Ioanis ne ka Gospel kaba saw, ki Shithi bad ka Kitab Jingpynpaw, la ong ba ki dei ki jingthoh jong u. *U Sebedi :* U nongtong dohkha ha ka duriaw Galilaia, u kpa u Jakob bad u Ioanis. U long u tnga jong ka Salomi bad ki ia shong ha Betsaida. U Markos u ong ba u don la ki nong bylla kaba ngi lah ban mut dur ba u long u briew uba bit ba biang ha ka jingdon jingkot.

Ka bor jong U Jisu

Dkhot 21-28 : (1 : 21-45 ; Luk. 43 31-37)

Ka jingpynkhiah ia u briew uba la don u mynsiem bymkhuid. Dkhot 21 'Ki la rung sha Kapernam ....u la rung sha ka synagog bad u la hikai' —*Kapernam :* kawei na ki shnong kaba kham heh kiba don shaphang shatei lam sepngi na ka duriaw Galilaia ha kaba U Jisu u pynlong ka jaka pdeng jong ka jingialap jong u ha Galilaia. *Ka sngi sabaton* : Ka sngi jingshong thait jong ki Jiw kaba kynthup ia ka jingmane blei. (Jen. 1 : 1-2 : 3 ; Eksod. 16 : 21-30 ; 20 : 8-11) - *Synagog* : Ka long ka jaka hikai niam jong ki Jiw. Ka jingmane blei ha ka Synagog ka kyn-

thup tang lai tylli kiei kiei (i) ka jingduai (ii) ka jingpule na ka Ktien U Blei & (iii) ka jingpynshai ia ka. Ym ju don jingrwai ne jingtem jingput lane kim ju ai jingkñia ei ei lait tang ha ka Temple ha Jerusalem.

Dkhot 22. 'Ki la sngew kyndit te ia ka jinghikai jong u....ym kum ki nongthoh kein' - U Jisu u la rung ha ka synagog ban hikai kum ki rabbi. Ka jinghikai jong u ka la long kaba da ka bor bad da ka jingpynpaw bathymmai kaba na bneng hi, kaba iapher na ki jinghikai jong ki nongthoh. Haba U Jisu u kren um ju donkam ban da wad jingiarap na ki para briew ; u kren ia ki ktien kiba wan na U Blei hi. Ha kito kiba sngap ka la long shisha kum ka lyer ba wan beh na bneng hi kaba ktah ia uno uno uba iohsngew ia u. *Ki nongthoh* : Ha ka por U Jisu kine ki long ki briew kiba la aiti ia lade ban pule bniah ia ka Kitab ka Hukum kaba mut ia ki san tylli ki kitab ka Hukum kaba ki khot ka Torah. La ngeit ba kine ki kitab ki long ba la ai da U Blei hi ha u Moses. Kine ki nongthoh ki don lai tylli ki kamram (i) ban sot ia ki ain ki kanun ban pyniadei ia ki bad ka jingim kaba man ka sngi jong ki briew. (ii) ban pynphriang bad hikai ia ki hukum kiba khlem da thoh kiba ki khot ki 'oral law' ne ki hukum ba la shu iathuh ha ki rukom ki parom pateng la pateng & (iii) ki don ka bor ruh ban bishar ia ki jing-iakajia jong ki briew bad ki ai ka rai ha ki jingia-kajia kiba pher bapher ki bym don ha ka kitab ka hukum bad na kine ki thaw ki hukum ba thymmai.

Ka bor halor u mynsiem bymkhuid

Dkhot 23-28.

Dkhot 23. 'Te la don ha ka synagog jong ki, u briew uba don u mynsiem bymkhuid ; bad u la pyrta.'-*U mynsiem bymkhuid* : Ia ki briew kiba don mynsiem bymkhuid la shem kham bunsien ha ki Gospel. Ki Jiw bad ka pyrthei hyndai baroh kawei ki ngeit ba ki mynsiem bymman ki jyllei bha ha ka pyrthei. Ha ki Jiw, kine ki mynsiem bymkhuid ki wan rung ha u briew na ka jingbymkhuid ha ka jinglehniam jong ki, bad kumta ha ka jingmane blei ki ju wan ban pynthut, pynwit bad pynkulmar. Ka don ruh ka

jingngeit (i) ba kine ki la don slem slem naduh ka por ba la thaw la ka pyrthei, (ii) don pat kiba wan hiar na kito ki mynsiem ki briew kiba runar kiba la iap la slem bad ki rung ha ki mynsiem ki briew kiba dang im bad (iii) don pat kiba ngeit ba kine ki mynsiem bymman ki don ka jingiasnoh bad ka jingiathuh khana ha ka Kitab Jenesis 6 : 1-8. Ki Jiw ki !athuh ba don ar ngut ki angel kiba la ryngkang na ka khet jong U Blei, ki la wan hiar sha ka pyrthei namar ka jingkwah brai jong ka doh. Ka kyrteng jong ki ka long u Assel bad u Shemaksai. Hadien uwei na ki u la ky!la ka kaba-mut bad u la phai sha U Blei ; hynrei uwei pat u la sah ha kane ka pyrthei bad u la ioh khun ioh kti bad ki khun bynriew. Kumta la roi ki mynsiem bymman ne ki mynsiem bymkhuid.

Dkhot 24. ' U da ong iehnoh ia ngi ; me donkam....U Bakhuid u jong u Blei'-Ka jingpyrshang ban ia leh pyrshah jong u mynsiem bymkhuid ia ka bor U Blei ; namarba um lah ban peit pyrshah ia ka bor U Blei ba ka wan ban ialeh ia u. U Jisu u la wan khang ban pynduh ia ka bor jong u bymman bad ban knieh kynthet noh ia ka bor jong u na u briew. *Iehnoh ia ngi :* ka mut ka jingsheptieng joug u mynsiem bymkhuid ba U Jisu un wan hajan jong u. *Me donkam aiu bad ngi* : Ha ka ktien Grik ka mut 'Ngi don ka jingiadei aiu bad me'. Haba la pyniadei : pat bad ka jingmut kaba don ha ka ktien Hebru ka mut beit, balei me wan tuklar ia ka kam jongngi haba une u briew u don hapoh ka bor jong ngi. ?"

U Jisu uba na Nasareth : Kane ka iasnoh bad ka shnong na kaba U Jisu u la wan.

Me la wan khnang ban pynjot ia ngi : Kane ka pynpaw ia ka jingithuh jong ki mynsiem bymman ba ka por jong ka jingpynjot bad pynduh ia ka bor jong ki ka la poi. (Luk, 10 : 18 ; Jingpynpaw 20 : 10)

U Bakhuid U jong U Blei : Ki mynsiem bymman ne bymkhuid ki tip thikna ba U Jisu u dei uta u Messaiah ne U Khrist. Ki tip ruh ba ka jingsynshar jong u Messaiah ka mut ka jingpynduh thiaw ia ka bor jong ki.

Dkhot 25. 'U Jisu te u la dumok ia u, u da ong, wat jam me, to mih noh ruh na u' -Kane ka pynpaw ia ka bor jong u Bakhuid jong U Blei ; da ki ktien kiba shai. bad ba beit phrak u la hukum ba un mih noh shisyndon na une u briew.

Dkhot 26. 'Uta u mynsiem bymkhuid te....u la mih noh na u' -Ka jingkhreh mih une u mynsiem bymkhuid, ka la pynlong ia une u briew ban kyrthat ; namar ka bor U Blei ka ia leh pyrshah ia ka bor mynsiem bymman.

Dkhot 27. 'Baroh te ki la sngewkyndit...kohnguh ia u' Ka kynja jingpynkut ia ka jingpynkhiah ia une u briew, bad ka jingpynlong ia ki nongioh-i ban sngewlyngngoh bad sngewkyndit. *Ka jinghikai ba thymmai* : kumba la kdew mynshuwa, ka jinghikai U Jisu ha ka synagog ka long da ka bor jong U Blei hi. Ka long da shisha kaba thymmai namar ka iapher shibun na ka jinghikai ki nong-thoh ne ki rabbi jong ki. *Da ka bor* : Kane ka kynthup ia ka bor jinghikai jong u kaba la pynlyngngoh ia ki nong-sngap bad ka jingpynkhiah ia u briew u don u mynsiem bymkhuid kaba mut ka bor ba la ai da U Blei ia u hi.

Dkhot 28. 'Te shen shen ruh ka jingbna....Galilaia baroh'-*Ka jingbna* : ka report ne ka jingtip ba la par sha kylleng bad ka la sawa jur ha ki shkor jong ki briew baroh. *Kylleng sawdong* : Sha baroh ki jaka jong ka Galilaia bad ki bynta jong ka.

Ka jingpynkoit ia ka syngken kurim u Petros

(Dkhot 29-31 ; Math. 8 : 14-15 ; Luk, 4 : 40-41)

Haba U Jisu u don ha Kapernam, ka jaka pdeng jong u ka long ka iing u Petros. Ki khana pateng ki iathuh ba u Petros u don ka tnga kaba la long ka jingiarap kaba khraw ia ka jingialap ia ka Gospel. La iathuh ruh ba ka la iap kum ka martyr ryngkat bad u Petros hi. La ong ba haba u Petros u la ioh-i ba la ialam ia ka tnga jong u sha ka jingpyniap ; u la sngewkmen shi-kaddei eh namar ka

jinglen lade jong ka na ka bynta ka jingkhot ; da ka mynsiem jong ka jingshlur u la pyrta ia ka kyrteng jong ka ryngkat bad kine ki ktien 'To kynmaw ia la u Kynrad jong pha'. Kane ka pyn-i ba haba u don ka tnga u dei ban don ruh ka kiaw-kurim.

Dkhot 30. ' Haba U Jisu u la wan ha ka ïing u Petros ....ka da khie-shoh'-*Ka syngken kurim :* Ia kane ka ktien ym ju kham iohsngew satia ba la pyndonkam ha ki jingthoh jingtar ka ktien Khasi lait tang ha ki Gospel hi. Lehse la ju pyndonkam da ki nong Sohra ha ki por bamynshuwa bad ka la jah noh lehse ha kine ki por. Kat kum ka jingmut tynrai hi ka mut 'ka kiaw-kurim'. *Khieshoh :* Ha ri Palestain don lai jaid ki jingpang khieshoh (i) ka jingpang khieshoh kaba ki khot 'Ka khieshoh Malta' kaba ki dak jong kane ka jingpang ki long ka jingsngewtlot kaba ngai ngai bad ka jingduna snam jong u nongpang. Kane ka neh da ki bnai lynter, ka pyntlot ia u briew bad khadduh u iap. (ii) ka jingpang khieshoh kaba hateng hateng ka wan ha u briew bad hateng hateng pat ka shu sangeh, ka dak ka long ka jingjur eh ka jingshit kaba kylla sha ka taiphoid bad (iii) ka kynja jingpang khieshoh-rih ne malaria kaba ngat da ki jingdait jong ki kaiñ pyrjong malaria. Ka kiaw-kurim u Petros ruh ka ioh ia kane ka jaid jingpang khieshoh rih ne malaria.

Dkhot 30. 'Te u la wan bad u la bat ia ka na ka kti....shakri ia ki' - Ka jingktah U Jisu ia ka, ka la pynlong ba ka bor blei baphylla ka la mih noh na u. *Ka la shakri ia ki* : kine ki ktien ki kdew ia ka jingioh ia ka jingkoit kaba paka ne ka jingkhiah khran. U Jerome u ong 'ka met ka briew ka la long haduh katta ba hadien ba ka jingpang khieshoh ka la iehnoh ia la ka bor jong ka, ka la dei la kumno kumno ban sngewthait bad sngewtlot ; hynrei haba U Trai u la ktah, kumne kumne hi ka wan ka jingkhiah khran. Te kumta ka la lah ban iarap ia ki jingdonkam jong u bad ia ki jingdonkam jong kita kiba sah ha ïing jong ka. Ka la sngewthuh ha lade hi ba la pynim ia ka ban shakri.

Ka jingnang khraw ka bor U Jisu

Dkhot 32-34. (Math. 8 : 16, 17 ; Luk. 4 : 40, 41)

Ka khubor jong ka jingpynkhiah ka la par stet haduh ba kita kiba don ki jaid jingpang jingshitom ki bapher bapher ki la wan ban ioh ka jingpynkoit na U Jisu.

Dkhot 32. 'Ynda la janmiet te haba la sep ka sngi ki la wallam...bad ia kita kiba shongksuid ruh'-*Ynda la janmiet* : Ka kambah ba u la leh ha kaba pynmih noh ia u mynsiem bymkhuid na u briew ha ka synagog, ka la long ha ka sngi sabbaton, kaba long ka sngi ba ki Jiw ki la kheiñ kyntang eh ba ym bit ban leh ia kano kano ka kam. Ka sngi sabbaton jong ki Jiw ka sdang naduh ka por hynriew baje janmiet jong ka sngi thohdieng bad ka kut haduh ka por hynriew baje janmiet jong ka sngi saitjain. Ha ka jingshisha, namar ba ym pat don ki baje ha kito ki por, la ju kheiñ ba ka sabbaton ka kut ynda haba la paw ar tylli ki khlur ha sahit bneng. Dei na kata ka daw ba ki nong Kapernam ki ap haduh la janmiet ban wallam ia ki nongpang sha U Jisu.

Dkhot 33. 'Te baroh shi shnong ki la wan lang ha ka jingkhang' kaba pynpaw ia ka jingring ka bor jong U Jisu kum U Messaiah ia ki briew na kylleng ki shnong bad ki jaka.

Dkhot 34. 'Bad u la pynkhiah shibun kiba la pang ......namar ba ki la ithuh ia u'—Ka jingpynkhiah ia shibun ki bapang ka la pynlong ia u Mathaios ban ong 'U la shimti ia ki jingkhrew jong ngi bad u la bah noh ia ki jingpang jong ngi' (Math. 8 : 17 ; Isaiah 53 : 4). Ka jingtur jong u paidbah sha U Jisu ka long namar ba ki tip ba ma U, u long uta u briew uba lah ban leh ia kiei kiei baroh. Ki briew kiba donkam, ki donkam ia u briew uba larkam ia ki. Namarkata, ka jingleit jong ki sha U Jisu ka shu mut tang namar ba ki kwah ba un leh ei ei ia ki, kim shym wan namar ba ki ieit ia u lane ba ki jingleh U Jisu ki la ktah ei ei ia ka dohnud jong ki. *U la pynkhiah shibun* : ka jingwan U Jisu sha ka pyrthei ka long

ban iarap ia ki briew kiba pang-met bad mynsiem. '*Ba um shah ia kita ban kren :* Ka jingbymshah ia ki ksuid ba kin ong ba u long uei, ka la pynlong ia ki briew ban shem jingeh ban ai ia ka rai tang na ki jingleh jong u. *Ki ithuh ia u* : ka mut ki ithuh ia u ba u long u Messaiah ne U Khrist uba la wan khnang ban pynduh ia ka bor jong ki kaba la .pynlong mraw ia ki briew ha ka pyrthei.

Ka jingpyniar ia ka ministry jong u sha kiwei pat ki jaka

Dkhot 35-39 (Luk. 4 : 42-44)

Ka jingiathuh shaphang ka jingleit U Jisu ban duai, ka pynsngewthuh ba u hi um lah ban im khlem ka jing duai. Namar ba ka bor baroh kaba u la pynpaw ka shong baroh ha ka mon U Blei. Namarkata, ha ka jingduai u ioh da shisha ia ka jingpynthymmai bor. Ka jingduai ka long ka apil jong ka mynsiem sha U Blei. U Jisu u tip bha ba ha shwa ba un ia kynduh ia ki briew u dei nyngkong eh ban ia shem bad U Blei.

Dkhot 35. 'Ha kaba la shai mynstep....bad hangta u la duai'- *Dang step eh ban mih ka sngi* : Ka jingduai ba dang step phyrngab ka long ka rukom hapdeng ki Jiw kiba riewblei. (Salm 5 : 3 ; 88 : 13 ; 119 : 147) U Jisu ruh kum uba donkam ia ka jingiasyllok bad U Blei dang step eh u la leit ban duai. Lada ka jingduai ka long kaba donkam ia U Jisu, hato ka long ne em kaba donkam ia ngi ?

Ka jaka kynjah : Ka jaka ha Kapernam kam long ka ri shyiap, hynrei ka long ka jaka ba seisoh bha. Kumta kane ka ktien ka mut ka jaka ba jar jar kaba rieh ha ka ba ym don ba lah ban ioh-i ne iohsngew haba u duai.

Dkhot 36. 'Te u Simon bad kita kiba don lem....ki la ia bud ia u'-Ym ba ki ia bud ia ka jingduai jong u ; hynrei ki la ia bud lane ki la ia wad shano u leit ban duai.

Dkhot 37. 'Bad haba ki la shem ia u, ki la ong ha u, Baroh ki ia wad ia me.'—*Baroh ki ia wad :* Ka jingwad jong ki briew ia u ka lah ban long na ka bynta ban pyn shitom namar ki kambah ba u la leh ha ka sngi sabbaton lane ka jingwad ia U Jisu ka lah ban long ban kem 'daw' ia u, bad ka lah ban long ruh ban ioh jingpynkhiah na u.

Dkhot 38. 'U la ong te ha ki, 'Ia ngin ia leit shawei pat sha ki shnong ...nga la mih noh'—Ka jingleit noh sha kiwei pat ki shnong kam thew namar ka jingsheptieng ia ka jingwad than eh jong ki briew ia u ; hynrei ban leit iathuh ia ka Khubor babha sha kiwei de ki jaka ym tang ha Kapernam. *Naba ia kata nga la mih noh :* Ka mut 'nga la wan khnang na bneng sha ka pyrthei na ka bynta ban ialap ia ka Gospel namar la phah khnang ia nga na ka bynta kata hi'.

Dkhot 33. 'U la ialap te ha ki synagog....beh noh de ia ki ksuid'—Kumba u la leh ha Kapernam, kat shaba u leit ruh ha kylleng ki shnong, kaba nyngkong eh ka long ban rung ha ki synagog bad hangta u pynlong ka jingialap bad ban hikai, u da leh ruh ia ki kambah.

Ka jingpynkhuid ia u bapang niangthohlieh

Dkhot 40-45. (Math. 8 : 2-4 ; Luk. 5 : 12-14)

Ia kane ka jingjia ym shym la iathuh ha kano ka jaka ne ka shnong ba U Jisu u la leh ia kaba kum kane ka kambah. Hynrei ka jingthmu u Markos ka long ban pyn-i ha ki nongpule ba U Jisu u don ka bor wat halor u ñiangthohlieh ruh. Katkum ka jingngeit jong ki Jiw ban pynkhuid ia u ñiangthohlieh na u briew ka long kaba eh tam bad ka ia ryngkat bad kaba pynim ia u briew uba la iap.

Dkhot 40. 'Te uba pang ñiangthohlieh u la wan ha u....u da ong ha u, Lada me mon, me lah ban pynkhuid ia nga'—*U niangthohlieh :* Don lai jaid ki rukom jingpang ñiangthohlieh ne ñianglyngkut.— (i) uba ktah na u doh-nud nyngkong. U nongpang u ud pang na ki mat bad ha ka met jong u ki paw ki prum, hadien katto katne por. Suki suki ka dur u briew ka kylla, na ka daw ba kita ki jing-

prum ki la nang kham heb. Na kita ki prum ka mih ka ksuit kaba sma iwtung. Une u khñiang u pur sha ka khmat, ki kti bad ki kjat, u bam ia ka met u briew bad hadien khyndai snem ei-ei u briew u iap. (ii) uba ktah na ki thied jabieng. Ki dak jong ka jingshitom ki long kumjuh hi kum uba nyngkong. Ha ki jaka ba une u khñiang jingpang u don, ka pynlong nyngkong eh ia u briew ban duh ia ka bor jingsngew. Hadien hadien u hiar sha ki shynriahbi bad shynriah jat, u bam ia ki bad ki dkut ki kjat ki kti. Ka por kaba une u khñiang jingpang u trei ha ka met u briew ka long haduh kumba ar phew ne lai phew snem bad (iii) uwei pat u long u kynja khñiang uba iakhleh lang bad kitei ki ar jaid ki khñiang jingpang. Kiba ioh ia kane ka jaid jingpang kim bit ban ia shong lang bad ki briew ki bym don ia kane ka jingpang. (Lebitikos 13) *U la wan ha u :* Ba uba pang ñiangthohlieh un wan hajan jongno jongno ka long kaba sang bad dei ban pyrta 'u bym khuid, u bym khuid.' Hynrei une u la wan hajan U Jisu, namar ka jingdonkam jong u. Um shym la kheiñ ia ka jingpyrta ki briew pyrshah ia u; namar u sngewskhem ba U Jisu u lah ban pynkhuid ia u, lada u mon. Ka jingwan hajan U Jisu ka ai jinghun ia u briew hapdeng ki jingduh jingkyrmen. *U da kyrpad ia u :* Ka jingwan hajan U Jisu kam biang ; hynrei ka dei ban don ruh bad ka jingkyrpad ban ioh jingiarap. *Lada me mon me lah ban pynkhuid ia nga :* Ka jingleit hajan U Jisu ka la pynlong ia une u briew ban kyrpad bad ban nguh ban dem. Ym tang katta, kaba paw hangne ka long ka jingbret bad aiti jong u, ha ka mon ka jong U Khun U Blei na ka bynta ka jingpang jong u. Ynda haba u briew u la nang ban aiti ia lade ha ka mon ka jong U Blei, dei hangta un sa ioh ia ka jingiarap na u.

Dkhot 41. 'Te U Jisu haba u la sngewsynei, u la kner ia la ka kti bad u la ktah ia u....Nga mon: tod men long khuid'—Ka mut ka jingsngew jem jong U Jisu na ka bynta ka jingshitom bad jingjynjar jong ki briew. Um lah khlem da iarap ban pyllait ia u briew uba shem kat kane ka jynjar ; khamtam haba u la ioh-i ia u ba u wan sha U Jisu da ka jingsngewskhem, ka jingsngewrit bad da

ka jingithuh ba maian ba u long U Khun U Blei. *U la kner ia la ka kti bad u la ktah ia u* : Ka kti U Jisu ka la poi haduh ka met jong une u briew ia uba kiwei ki kiar bad sheptieng ioh ka long ka jingbymkhuid ia ki hi bad ba kata ka jingpang ka lah ruh ban bit ia ki. Hynrei U Jisu u la ktah ia u bym bit ban ktah, ban ieit ia kita ki bym bit shuh ban ieit. *Nga mon* : Haba u briew u la aiti ia lade ha ka mon ka jong U Blei, U Blei ruh u ju pynpaw ia la ka mon jong u ban leh ha u briew. *To men long khuid* : Tang da ka ktien hi u lah ban pynkhuid ia une u bapang ñiangthohlieh ; hynrei khnang ban pynpaw ia ka jingsngewlem u da ktah da la ki kti. Katno kan long lada ka kti U Jisu kan ktah ha ka met jong u nongpang bad katno ka jingsngewhun mynsiem lada u nongpang u iohsngew ruh ia ki ktien bajem jong u.

Dkhot 42. 'Te u tang shu la kren, uta u ñiangthohlieh...bad la pynkhuid ia u'—Ha ki ktien U Jisu, ka jingpang kam donbor ban pynshitom shuh ia u nongpang, namar u donbor halor ki jingpang bad jingshitom jong ki briew baroh.

Dkhot 43 & 44. 'Te haba u...........ia ka ban long ka jingphla ia ki'

Kine ki dkhot ki pyn-i ba hadien ba U Jisu u la pynkoit ia une u briew u la phah noh ia u. Hynrei ha kajuh ka por ruh ia ka kambah kaba u la leh halor une u briew, um kwah ba ki briew kin 'tip ; u la phah ia u ban pyndep ia ka jingbuh beit buh ryntih jong ka niam Jiw hi.

Dkhot 44 '....sumar ba men ym iathuh hano hano'—Kane ka pyn-i ba U Jisu u kwah ban khang ia ka jingbna paitbah halor kawei na ki kambah ba u la leh kham tam ha ka jingsdang jong ka jingtrei jong u hi. Kawei pat ka daw ka jingkwah jong u ban khang na ka jingbna ki briew ka long ba ioh ba ka jingkwah jong ki briew ka pynlong ia ki ban thung syiem ia u da ka bor ; ha ba ka por jong u hi kam pat jia. '*Hynrei khie leit noh....* *....ia ka ban long ka jingphla*' : Kat kum ka aiñ jong ki Jiw, uta uba la ioh khiah na kane ka jaid jingpang u

dei la kumno kumno ban pyndep ia ka niam ka rukom ba la buh na ka bynta kane katkum ka jingbatai ha ka Kitab Lebitikos 4 lynnong 14.

Dkhot 45. '*Hynrei haba u la mih noh.. na baroh sawdong*'-Kane ka paw shai kdar ba ia ki hukum bad ia ki jingkwah U Jisu la lyndet da une u briew ; lehse ka lah ban long ka jingsngewthuh bakla jong u ia kata ka jingsngewnguh kaba u dei ban pynpaw. Ka jingmih nangne ka long ba ia ka kam jong ka jinghikai la pynthut noh da ka kam jong ka jingkyntur jong u paidbah uba la tharai ia U Jisu ba u long u nongpynkhiah uba la ioh ia ka bor kaba 'palat ban ia kaba u briew u ioh. Hynrei u don ka kam kaba kham khraw ban pyndep nalor ka jingiarap ia kita kiba don hapdeng ki jingjynjar jong ka met. Kumta u la dei ban kynriah noh kham sha ka jaka ba kham kynjah khnang ba un ioh lad ban pynkhreh shuh shuh ia lade ia kata ka kam kaba U Kpa u la shaniah ha u.

LYNNONG 2

Ka jingpynkoit ia u briew uba pang iap-shiliang

(Math. 9 : 1-8 ; Lukas 5 : 18-26)

Dkhot : 1-12 : Ki kambah kiba U Jisu u la leh ha ka Lynnong 1, ki pyn-i ia ka bor jong u kum U Messaiah ne U Khrist. Lada ngi peit ia kane ka kambah kaba u la pynkoit ia u briew uba pang iap-shiliang ; ka pynpaw shai kdar ia ka bor ha ki ktien jong ka dkhot 10 '....U Khun U Briew u don bor ha khyndew ban map ia ki pop....' Ki nongpule kin sngewthuh hangne ia kata ka bor ba kynja blei kaba la pynkup ha U Jisu ba u lah ban map ia ki pop ban weng noh ia kata kaba pynshitom ha u briew ia kaba ki Jiw ki ngeit ba ki jingshitom ki jingpang kiba wan ha u briew bad ka jingioh jaka jong u mynsiem bymman ka long ka daw tynrai jong ka pop hi.

Dkhot 1. 'Te ynda u la leit pat shapoh....ba u don ha ïing.'

Hadien khyndiat sngi : Hadien ba U Jisu u la pyndep ia ka jingleit rung ha ki synagog, u la leit phai pat sha Kapernam. Ka daw ka long namar um shym la lah ban rung ha kiwei pat ki nongbah kumta u la dei ban wan phai pat sha Kapernam. Kumta haba u la don ha Kapernam, la tip paidbah ia kane.

Dkhot 2 : 'Te bun ki la ialang......: bad u la ialap ia ka ktien ha ki'

Ka khubor jong ka jingdon jong u ha Kapernam ka la phriang kylleng. Ka jingwan lum lymbung u paidbah ha ka ïing kaba u sah ka la pynlong ka jingkhapngiah kat haduh ba ym ngiam jaka shuh. Ha ri Palestine ki ïing briew bunsien ki long kiba ki briew ki lah ban rung ban mih katba mon. Dang step phyrngap ia ki jingkhang jong ki ïing la ju plie rynghang bad kino kino ki lah ban rung ban mih katba ki mon. Kim ju khang ia ki jingkhang lymda u briew u donkam kaba kham kyrpang. Ha kiba kum kine ki jaid ïing, U Jisu u la don bad ka

long kaba eh shibun ban ai jaka bad pyntung ia ki briew kiba wan rung ha ka ïing kaba U Jisu u don, ban wad ia ka jingiarap bad ha kajuh ka por ruh ban sngap ia ki ktien jong u.

U la ialap ia ka ktien ha ki : Kane ka long ka jingbatai shai ia kaei kaba U Jisu u la leh kata katkum ba la phah ia u. *Ka Ktien :* ka mut ka khubor babha ne ka Gospel (1 : 14 ; Ki Kam. 11 : 19 ; 4 : 29, 31 ; 8 : 25 ; 15 : 36) Hangne ym shym la iathuh ia kano ka bynta u la kren ; hynrei kaba paw ka long ba u ialap hi ia ka khubor babha,

Dkhot 3 : 'Ki wan ruh ha u, kiba wallam ia uwei uba pang iap-shiliang, ia uba ki bah saw ngut.'

Hapdeng uta u paidbah u babun, uba ia pyrshang ban iatur ban sngap ia ki ktien U Jisu, ki la wan saw ngut ki rangbah kiba la iawan rah ia u paralok ne uba ha ïing ha sem jong ki hi, uba pang iap-shiliang. Ka jingwan rah ia u sha khmat U Jisu ka long da ka kynja krong, ne ka kynja jingthiah jong une hi u nongpang.

Uba pang iap-shiliang : Ka long ka jaid jingpang kaba ktah ia ki bynta jong ka met u briew. Ha kano kano ka bynta kaba don ka jingpang iap-shiliang ha u briew, kita ki bynta kim don shuh ka jingsngew, lada ka jingpang ka ktah ia ka kti, kata ka bynta kam don shuh kano kano ka jingsngew bad kam lah shuh hi ban ai jingiarap ha kaba leh ne trei ia kano kano ka kam. Katkum ka jingngeit jong ki Jiw, kaba ngim dei ban kletba ka pop bad ka jingpang jingshitom ki ju ia snoh lang bad da lei lei ruh ym lah ban pyniakhlad. Kumta kino kino kiba ioh ia ki jingpang kiba kham pher, ka la don lypa ha ka jingmut jong ki ba ka don ka pop kaba snoh ha ki.

Dkhot 4 : 'Te ynda kim lah wan hajan jong u namar uta u paidbah.......uta u bapang iap-shiliang.'

Kine ki saw ngut kiba rah ruh ia une uba pang iap shiliang, ki shem jingeh ban kyntur ia u paidbah babun ; hynrei ka jingthmu jong ki kaba tang kawei, ka long

ban leit rah ia une u nongpang ha khmat U Jisu. La ia thuh ba ki tnum 'iing ha Palestine. ki long kiba madan bad la ju pynlong ia ki tnum ki jaka shong pyngngad kiba ai ka jingkynjah. La ju buh ruh da ki kynja jingkieng ba lah ban kiew shata. Ia kane ka tnum la kyrshan da ki dieng sawdong kiba khlain bha na kawei ka kynroh sha kawei pat. kumba lai phut ka jingjngai uwei na uwei. Ha ki jaka kiba lait pat la ju pyndap da kiwei ki kynja dieng eh bad u dew byrtha. Kumta 'kam don jingeh satia ia ki saw ngut ban tih ne khlong ia ka bynta'kaba hapdeng jong kita ki dieng sawdong. Ki la pynhiar ia uta u' nongpang napdeng kita ki dieng sawdong haduh ka jaka kaba U Jisu u don.

Dkhot 5 : 'Bad haba U Jisu u la ioh-i ia ka jingngeit jong ki........ko khun, la map noh ia ki pop jong me.'

Ki ktien kiba U Jisu u la kren ha une u briew ki long kiba la pynlyngngoh ia kiba iohsngew. Hynrei kumba la kdew shakhmat, ba ka jingpang jong uno uno u briew ha ri Palestine ka iasnoh lang ruh bad ka pop. U Jisu u ioh-i ba ka jingpang jong une u briew ruh ka dei namar ka pop jong u hi. Ka jingpynkhiah ia ka, jingpang ka long ka dak jong ka jingmap ei ia ki pop. Ki kambah jong ka jingpynkhiah U Jisu ki long ki sakrament jong ka jingmap ei ia ki pop ba kita kiba la mad ia ka bor jong u.

Ka jingngeit jong ki : Kane ka long ka jingioh-i jong U Jisu ia ka jingngeit jong kita kiba la ia wan rah ia une u briew ba ka long kaba sngur shisha bad ka bym khein ia ki jingpynwit baroh ban wallam ia u nongpang sha U Jisu. Kane ka ju jia ba kito kiba la ioh ia ka jingpynim kaba da U Trai Jisu kim lah khlem da wan rah lem ia kiwei ruh. Hangne ngi ioh-i ia ka jingngeit ym tang ka jong ki hynrei ka jong uta uba pang ruh.

Ko Khun...... la map ia ki pop jong me : Ki ktien jong U Jisu hangne ki pynpaw ia ka bor blei jong u hi ha kaba u kren da kaba shai ba ia ki pop u briew lah ban map da U Blei (2 Sam. 12 : 13) lehse kane ka long ka jingmut tynrai ha kane ka jingjia. Ha ka dkhot 10, u

Markos u kdew shai ia ka jingmut kaba pura bha ; lehse kane ka lah ban long da ka jingiakyrshut ha ka jingmut kaba la pynbyrshem lang ia u bad kiwei de ki para Khristan ba ka jingmap ia ki pop ka long "lyngba" bad "ha" ka Kyrteng U Jisu Khrist.

Dkhot 6 & 7. "Hyntei.........tang U Blei hi ?" : La ju pyrkhat da ki nongthoh ba U Blei hi da lade Um ju map lymne Un ym map ia kano kano ka pop da ka jingaiei kaba khlem pud jong U ; hynrei u donkam ba ia man kawei pa kawei ka pop dei ban da ai ka jingkñia namar jong ka lane siew dor da ki kam ba bha. Ha ki hi kane ka long kaba khyllah bad ka la pynshon jur ha ka jingmut jong ki ba ia u nongpop yn ym lah ban map da U Blei tad haduh ba uta u nongpop un da ioh ban pyndep ia ki hok baroh ba la dawa da ka hukum. Ka nongrim jong ka jingpyrshah jong ki ia U Jisu hangne ka paw ia ka jingdawa jong u hi ia kaba ki pyrkhat ba dei tang U Blei uba dei hok ban dawa ia kane ka bor.

Dkhot 8 & 9. "Te kumne kumne ruh.........to iaid ruh" Ha ka dkhot 8 ngi ioh-i ia ka jingithuh jong U Jisu ia ka jingmut jong ki briew (Lyn 12 : 15 ; Ioanis 2 : 24). Ha ka dkhot 9 pat ngi ioh-i ia ka jubab U Jisu ia ka jingpyrkhat kaba don ha ka jingmut jong ki da kaba u ai nia pyrshah ia ka jingpyrkhat jong ki. U Jisu um kwah ba kin shu puson tang ha ka dohnud jong ki hynrei u kwah ia ki ba kin kren beit da kaba shai. U kwah ba kin jubab ia ka jingkylli jong u da kaba beit bad kumta u pynkhih ia ka jingmut jingpyrkhat jong ki da kaba u buh ia ka jingkylli ka bym dei kaba jem ba kin jubab. Lada kin jin da la tip ia ka jingshisha, kin jin da la sngewthuh ba kaba map ia ki pop bad kaba pynkoit ia ka jingpang baroh ar-tylli ki pyn-i ia ka jingdon ryngkat jong U Blei hi bad ba ka hima jong u ka long ban pyndep ia la ki kular (Isaiah 53 : 5 ; Jer. 31 : 34 ; Esek. 36 : 25-7 ; Mikah 7 : 18, Isaiah 29 : 18, 36 : 4-6, 61 : 1)

Dkhot 10-12 : Ha kine ki dkhot ngi lah ban sngewthuh ba U Jisu u ai ka nia pyrshah ia ki nongthoh ban pyn-i ha ki ba ma u kum U Khun u briew u don ka bor

ba la ai da U Blei hi halor ka khyndew. Nangta pat ngi ioh-i ba u phai pat sha une uba pang da kaba hukum ia u ban ieng joit na la ka jingthiah khnang ban pynpaw da shisha ia kata ka bor kaba u la leh ia u ha khmat kita kiba la kylli ha la ka mynsiem bad woh dong ia kaba u la leh. *U Khun U Briew* : Ka kyrteng kaba U Jisu hi u la shim ia lade. Kaba mut u khun jong uta uba don ki kmie ki kpa. Naduh nangne kane ka kyrteng ka pynpaw shai ba u long U Messaiah ne U Khrist. Hynrei ngi lah pat ban ioh-i ba ia kane ka kyrteng la ithuh da ki synran jong u hi ha Kaisaraia Philipi (8 : 27-29) *U don bor ha ka khyndew* : katkum ka jingngeit jong ki nongthoh kiba la pyrkhat ha la ka dohnud ia ka bor U Jisu, ki ngeit ba ka jingmap ia ki pop ha ka khyndew da U Blei kam dei hangne ; hynrei ha kata ka sngi Jingbishar ba khadduh jong U hi. Hynrei ha ka niam Khristan pat ka jingmap ia ki pop da U Blei ka long 'mynta hi' bad naduh kane ka khyndew. U nongpop ba la ioh map u ioh ia ka jingsuk bad jinghun ka mynsiem naduh nangne na ka khyndew hi.

Dkhot 12 : Ka jingleh ia kane ka kambah ka la pynkyndit bad pynshaiong ngaiñ ia kita kiba la ioh-i. Hangne ki ioh i ba ka jingmap ia ki pop bad ka jingpynkoit ia ka jingpang ka long mar-ryngkat.

Ka jingkhot ia u Lebi

(Dkhot 13-17 ; Math. 9 : 9-13 ; Luk. 5 : 27-32)

Kane ka jingjia hangne ka don ar tylli ki bynta (i) ka jingkhot ia u Mathaios u nongkhrong bad (ii) ka jingiabam ja ryngkat bad u kaba la mih ka jingiapyrshah na ki nongthoh bad ki Pharisi. Hynrei kane ka jingjia ka kdew ia ka jingmap-ei ia u nongpop bad ka jingpynim ei ia u nongpop.

Dkhot 13 : "U la leit noh pat harud.......bad u la hikai ia ki" Kane ka long kawei na ki rukom kaba ki Rabbi ka niam Jiw ki ju leh. Haba uno uno u Rabbi u iaid sha kano kano ka jaka lane katba u dang iaid ha surok, ki nongbud jong u ki ia iaid lang khrui khrui

ryngkat bad u bad katba ki nang iaid uta u Rabbi u da hikai artat artat lynti ia ki.

Dkhot 14 : "Te katba u nang iaid noh nangta u la ioh-i ia u Lebi.......u la bud ia u"- Ka jingiaid U Jisu lyngba ka Kapernam kaba long ka jaka kha-ï ha kaba ki don ki nongkhrong khajna ne ki Tax Collector kiba dei peit ia ki mar kiba rung bad ba mih ha ka nongbah ka la pynlong ia u ban ia shem bad u Mathaios uba trei ia kane ka kam. *U Lebi.* Dei tang u Markos uba la buh ia kane ka kyrteng. Hynrei ngi shem ba katkum u Mathaios pat la buh ia ka kyrteng Mathaios. (Math. 3 : 16) katba u Lukas pat u bud ia kaei kaba la iathuh da u Markos (Luk. 5 : 27). U Mathaios u la iathuh ba une u long uwei na ki khadar ngut ki synran U Trai da kaba iathuh ruh ba u dei u nongkhrong. U Markos pat haba u jer ia ki kyrteng ki khadar ngut ki synran U Trai u iathuh da u Jakob u khun u Alphaios ha ka jaka u Mathaios ne u Lebi u khun u Alphaios. Hynrei ngi lah ban shim ba u Mathaios bad u Jakob u dei hi u Lebi u khun u Alphaios uba trei hapoh ka hima syiem jong u Herod Antipas namar ka Judia ka hap hapoh ka jingsynshar jong u bad u long uba la i-sih da ki briew baroh syriem kum u Sakhaios.

To bud ia nga : Ka long ka rukom jong ki Rabbi haba ki khot ia **kino kino ban long ki synran** jong ki. Kane ka long ka jingkhot kaba da u Khun U Blei ia u briew uba la ñiew beiñ da ki briew baroh bad ba la kheiñ ia u ba u long u nongpop. *Te u la ieng bad u la bud ia u :* Tang mar shu iohsngew ia ka jingkhot U Trai u la ieng joit na la ka jaka shong kum u nongkhrong khajna. Une u briew u la sngewthuh ia lade ba u long u briew uba don ka jingpang pop ha ka dohnud, haba u la iohsngew ia kaba kum kane ka jingkhot ieit jong U Trai. U sngewthuh ia lade ba um lah ban leit sha kita kiba sngewkhuid ia lade. Hangne u shem ba U Jisu u la wan bad wad ia kiba pop kum ma u.

Dkhot 15 & 16 : Ha kine ki dkhot ngi ioh-i ba ka jingpdiang jong u Lebi ia U Jisu kam long tang ha ka

jaka khrong khajna., hynrei u la pdiang ia u ruh ha ïing da kaba u la pynlong ki jingkhawai ryngkat bad ki paralok nongkhrong khajna. Kane ka pyn-i ba ka jingpdiang ia U Jisu kam long kaba khim mynsiem, hynrei ban iathuh lem ia kiwei ruh ia kaei kaba u la mad. Ka jingtrei jong ka bor ka Gospel kam long tang ban im tang ia lade hynrei ba kiwei ruh kin ioh ia ka jingpynim. *Kiba pop* : Katkum ka jingngeit jong ki Jiw, u nongpop ka mut uta uba pynkheiñ ia ki aiñ ki hukum u Moses lane ia ki hukum ba la thoh da ki nongthoh. La kheiñ ba uno uno uba klim bad uba bam dohsniang ba u long u nongpop. Uba tuh, uba pyniap briew bad u bym ju thet ia la ki kti bunsien bad ruh uba ia bam iadih bad ki bad ki briew kiba leh kumne ba u long u nongpop. Ha ka ïing u Lebi ruh kiba wan iabam iadih ha ka ïing jong u lajan baroh kiba long kumta kiba pynkheiñ ia ki aiñ ka niam Jiw. Hangne ngi ioh-i ruh ba kiba kum kita ki briew ki la ia bud ia U Jisu. *Ki nongthoh bad ki Pharisi* : Kane ka mut ki nongthoh kiba dei na ka kynhun ki Pharisi. *Ki Pharisi* : La ju khot ia ki 'kiba la kyndiah noh' kata na kiei kiei ki bym khuid bad kiba la pyn kyntang ia lade na kiei kiei ki bym don ka jingiasnoh bad ka niam Jiw.

Dkhot 17 : "Te haba U Jisu u la iohsngew........ban kylla kaba mut" Ka jubab U Jisu ia ka jingkren pyrshah jong ki nongthoh bad ki Pharisi.

Ki bakhiah kim donkam ia u nongpynkhiah ; hynrei kiba pang kein : U briew uba U Jisu um lah ban iarap u long uta u briew uba pyrkhat ia lade ba u long uba bha tam na ki briew baroh bad u bym donkam ban iarap ia u dano dano ruh. Hynrei uta uba sngewthuh ia lade ba um long ei ei ruh em, uba don ka jingialeh ka ba jur ha lade, uba tip ba u long u nongpop uba khraw tam na ki nongpop baroh bad uba thrang dik dik ia ka jingpynkoit ia ka dohnud uta u long uba lah ban iarap. Lada kam don ka jingsngew donkam ha ka jingim jong u briew ia U Jisu ka long ban tei ia ka kynroh ka jingpyniakhlad hapdeng jong u bad U Jisu hi.

Dkhot 18-20 : **Ka jingsei nia ia ka jingshah jingit.**

Dkhot 18 : "Te ki synran......kim iashah jingit ?" : Kane ka dkhot ka iathuh shaphang ka rukom kaba don ha ka niam Jiw. Ha ki Jiw kiba bat pyrkhing bha ia la ka niam, ka jingshah jingit ka long ka rukom bad dustur jong ki. Hynrei ha ka niam Jiw la buh tang kawei ka sngi ha ka shisnem ba dei ban shah jingit, kata ka sngi kaba ka jaid bynriew Jiw ka pan map ia ki pop na U Blei. Don pat ki Jiw kiba kham bat pyrkhing, ki ju shah jingit arsien shi taiew kata ha ka sngi kaba ar hadien ka Sabbaton ne ka lah sngi U Blei bad ha ka lah sngi Balang ne sngi Palei. Ka jingshah jingit ka ju long naduh 6 baje mynstep haduh 6 baje janmiet. *Ki synran jong me kim shah jingit* : kane ka long ka jingkylli ba la buh da ki. U Jisu um don ka jingpyrshah eiei halor kane ka jingshah jingit.

Dkhot 19 & 20 : "U Jisu te u la ong.......te ha kita ki sngi kein kin sa ia shah jingit" : Ka jingjubab kaba shai kdar U Jisu u la ai halor ka jingkylli jong ki Pharisi na kaba balei ba ki synran jong u kim shah jingit. Ka ju long ka rukom jong ki Jiw ha ka sngi shongkurim ki arngut kim ju mih ban leit ialeh sngewbha tang baroh ar ngut hi. Hadien ka jingshong-kurim ki iasah ha ïing. Da ki taiew ia ka jingkhang jong ka ïing la ju plie rynghang ba ka ju long ka jingkhawai kaba dap da ka jingkmen. Hapdeng jong ki Jiw, ka sngi shongkurim ka ju long ka sngi kaba kmen tam ha ka jingim jong u briew. Ha kane ka taiew jong ka jingkmen, la ju khot sngewbha ia ki lok jong ka nongleit kurim bad jong u nongleit-kurim, bad la ju khot ia ki "Ki khun jong ka kamra ki nongleitkurim." Lada u nongleitkurim bad ka nongleitkurim kim ia don shuh, kata ka long ka por ba ym don shuh ka jingkhawai bad kumta kiba wan kin hap shah jingit. *U nongleitkurim* : Ka kdew ia U Jisu hi, kum u nongleitkurim. Ngi shem bunsien ha ka Testament Barim ia ka jingiadei U Blei bad ka jaid bynriew Israel (Hos 2 : 16-20 ; Isa. 54 ; 5-6 ; 62 : 4-5) Kumjuh ruh ha

ka niam Khristan, la pyniasyriem ia U Jisu kum u nongleitkurim bad ia ka Balang kum ka nongleitkurim (Eph. 5 : 22-33 ; Jingpyn. 19 : 7 ; 2 Kor. 11 : 2) *Ki kin poi ha ba la shim noh ia u nongleitkurim na ki* : Haba U Jisu u kren ha la ki lok ba ha kata ka sngi yn sa shim noh napdeng jong ki ia u nongleitkurim, kaba mut ka jingsaham shaphang ka jingiap jong u, bad ia ka diengphna kaba don ha khmat jong u. Kane ka pyn-i ba u hi um sheptieng ia ka jingiap ; hynrei ki synran jong u kin mad ia ka jingkthang ha ka por ba um don shuh bad ki. Kane ka pyn-i ruh ia ka jinglong jong u kum u briew uba dei ban tur pyrshah ia ka lynti jong ka diengphna.

Dkhot 21-22 : " Ym ju don ruh uba suh syrdep....... thymmai" : Ha kine ki dkhot u Markos u pyn-i ba U Jisu u ai ar tylli ki nuksa ban pynsngewthuh ba katno ka long kaba eh bad kaba da donkam ban don ka jingmut jingpyrkhat kaba iai beh shaphrang ha kaba shakri ia u. (i) Ka jingsyrdep da ka jaiñ thymmai ha ka jaiñ rim bad (ii) Ka jingbuh ia ka wain thymmai ha ka lwa snieh rim. *Ka jainkup barim da ka jain thymmai* : Haba ngi syrdep-da ka jaiñ thymmai ha ka jaiñ kaba rim, ha ka por ba ka jaiñ rim ka jhieh slap, kane ka bynta kaba don ka jaiñ thymmai kan kad namar ka jingran jong ka jaiñ thymmai. Kane ka pyn-i ba ka jaiñ thymmai ka kham khlaiñ ban ia ka jaiñ rim. *Ka wain thymmai ha ka lwa snieh kaba rim* : Ha ri Palestine ia ka wain la ju buh ha ki lwa snieh ym ha ki bitor kumba long ha kane ka ri jong ngi. Lada kine ki lwa snieh ki dang thymmai ki long kum ka jri kaba lah ban iar ne heh ; hynrei haba ki la rim ki la kylla eh bad kim lah shuh ban iar ne heh kum kiba thymmai. Kumta haba thep ia ka wain thymmai kaba dang thnam bha ka lwa snieh barim kan bthei shisyndon. Kane ka pyn-i ba ka jingmut jingpyrkhat borabor ka dei ban long kaba lah ban pyniabiang bad kano kano ka por. Lada kaei kaei kaba thymmai ka wan katba lah dei ban pyniabiang. Don ka jingma, ngi lah bah shu im ha ka met hynrei ka jinglong mynsiem pat ka lah ban iap.

U Khun u briew u long trai ia ka Sabbaton

Dkhot 23-28 (Math. 12 : 1-12 : Luk 6 : 1-8)

Dkhot 23 : " Te ka la jia ba u la iaid......ki la kheit sohkew." Katkum ka hukum la ju shah ia kino kino ki nongleit jingleit haba ki thngan bad haba ki dei iaid lyngba ka lyngkha kew ban kheit ia ki soh kew (Deut. 23 : 25), lait noh tang ha ka sngi sabbaton (Eksod. 34 : 21) *Ka sngi sabbaton* : Ka sngi ha kaba U Blei u shong thait na ki kam jong u baroh (Eksod. 20 : 8-10). Ha kane ka sngi kam dei ia ki Jiw ban leh ia kaei kaei ruh. Ia ka sngi sabbaton la teh da ki bun phew tylli ki ain ki kanun. Ia ki rukom jingtrei hapdeng jong ki Jiw la pynbynta haduh laiphew khyndai tylli ki mat kiba iapher iapher ba ki briew kim bit ban leh ha ka sngi sabbaton. Saw tylli na kine ki khmat ba kongsan ki long ban shoh kew ; ban peh ia u kew ; ban kheit soh kew bad ban pynkhreh jingbam.

Dkhot 24 : "Ki Pharisi ki la ong te ha ki .....ia ka bym dei ha ka sngi sabbaton." Ka long kaba phylla ban kylli pat ki Pharisi ki ialeh aiu ha ka lyngkha kew ha ka sngi sabbaton ? Ki la kynnoh pynban ia ki synran U Jisu ba ki pynkheiñ ia ka Sabbaton. Katkum ba ka paw ki synran ki la pynkheiñ ia ka sngi sabbaton. Hynrei ki Pharisi ruh kim shym la ñiew kor satia ia ka sngi Sabbaton.

Dkhot 25 : " U te u la ong ha ki......kita kiba don lem bad ki."-Ka jubab U Jisu ka long da kaba u ai ia ka nuksa shaphang U Dabid na ka Testament Barim (I Sam 21 : 1-6) Don kiba batai ba U Jisu kum U Messaiah uba long ruh na ka ïing u Dabid, kumta ruh u Dabid bad la ki nongbud la pyniadei ia U Jisu bad la ki synran jong u hi ha kane ka bynta. *U Abiathar* (1 Sam. 21) U lyngdoh hi um dei u Abiathar hynrei u dei u Ahimelek. U Abiathar u la long uwei na ki khun u Ahimelek, uba la lait im na ka kti u Doeg u nong Edom. (1 Samuel 122 : 20 ; 2 Samuel 8 : 17 ; 1 Khron. 18 : 16 ; 24 : 6)

La thaw ia ka sabbaton na ka bynta u briew :

Dkhot 27 & 28.

Ia u briew la thaw ha shuwa ban pynlong kam ia ka hukum ka Sabbaton. Ia u briew la thaw ym ba un long u mraw ia ki aiñ bad ki kanun ka Sabbaton. La thaw ia ki aiñ bad ki kanun jong ka Sabbaton na ka bynta ka jingbha jong ka jingim u briew ha ka jingiadei jong u bad U Blei. Ka Sabbaton namarkata kam dei ban pynlong mraw ia u briew ; hynrei ka don namar ban pynbha ia ka jingim u briew hi. *U Khun u briew u long U Trai ka Sabbaton* : Ka mut u briew hi uba long kynrad halor ka sngi Sabbaton.

LYNNONG 3.

Ka jingpynkoit ha ka sngi Sabbaton

(Dkhot 1-6 ; Math. 12 : 9-14 ; Luk. 6 : 6-11)

Kane ka jingjia ka long ka sien kaba san ha kaba U Jisu u la leh ia ki kambah ha ka sngi Sabbaton. Ha kine ki dkhot ngi ioh-i ia ka jingpynkhreh jong ki Pharisi ban wad dong ia u la un pynkoit ne em ia une u briew uba la iap ka kti ha ka ngi Sabbaton.

Dkhot 1. "Te u la leit pat........iap ka kti"-Hadien ka jingiatyngkhuh bad ki, 'riew-bat-pyrkhing ia ka niam Jiw bad ia ka Hukum u Moses ban pyrkhat bad mut dur ba U Jisu un dang leit rung pat ha ka Synagog ka long ka kam jong u briew u bym kwah jingiada shuh ia lade ban ia kynduh ia ka jingiap. *U la leit pat :* ka mut ba U Jisu u la ju leit borabor ha ki synagog. *Uba la iap ka kti* : Ha ka jingmut tynrai jong ka ktien Grik, kam mut ba une u briew u la ngat ia ka jingpang ba iap ka kti naduh ba dang kha ia u ; hynrei ki don ki jingpang kiba u la ioh hadien kaba la pynlong ia u ban iap ka kti. Ki ju ong ba kito kiba ioh ia ka jingpang Typhoid hadien ba ki la koit na kane ka jingpang ruh ki ju don ka jingduna ha kano kano ka bynta jong ka dkhot met jong ki.

Dkhot 2. "Te ki la ia ap.......ba kin ioh kem daw"
Ka jingbuddien jong ki rangbah ka niam Jiw ia U Jisu ter shi ter ka long tang kumno ba kin ioh kem daw ia u. *Ap thap :* ka jingap siar bha dngong kumno ban ioh daw khnang ban ioh leh ei ei.

Dkhot 3. "U la ong te........ieng hapdeng"-U Jisu u la ioh-i ia ka jingmut jong ki bad da ka jingshlur u la khot ia une u briew ban ieng bad ban wan sha khmat. *To ieng hapdeng*: to ieng shi syndon khnang ba ki briew baroh kin ioh-i.

Dkhot 4. "Te u la ong........sngap jar"
U Jisu u la buh ia ka jingkylli "Iada nga la leh ei-ei ha ka sngi Sabbaton ka mut ba nga la leh na ka bynta

ka jingim khnang ban pyllait ia u briew na ka jingiap. Hynrei phi kiba ia wad daw hato phim ju trei kam ha ka sngi Sabbaton ? Haba ha ki jingmut jingpyrkhat jong phi phi ia trei bad kem daw khnang ban ioh pyniap ia nga."

Ka bit ia ka ban leh bha ha ka sngi Sabbaton ne ban leh sniew :

Ka mut ban leh bha ha ka sngi Sabbaton kam long ka jingpynkheiñ ia ki hukum hynrei ban leh sniew ka long kaba pynkheiñ hukum. *Ia ka ban pynim ia ka jingim ne ban pyniap :* U Jisu u la pyrkhat ban pynlait ia une u briew na ka jingiap katba ma ki pat ki pyrkhat ia ki lad kumno ban kem daw bad pyniap ruh ia u. *Sngap jar :* Haba U Jisu u la ktah ia i mat iong jong ki kim nang shuh ban jubab. Kane baroh ka jingleh jong ki bad ka jingwad daw jong ki ka long tang namar ka jingshun ia U Jisu. Bunsien ki briew ki shu pyrshah ia U Jisu tang namar ba u kdew beit ia ki pop jong ki, bad kumta ki la shu dei ban sngap jar.

Dkhot 5. " Te ynda........ia ka kti jong u"

Ka jingbitar U Jisu ka mih ia kine ki briew namar ka jingehrang ka dohnud jong ki bad ka jingthwet ban ioh kem daw ia ki jingleh jong u. Hynrei hapdeng jong kaba kum kata um shym la riej ban pynkoit ia u nongpang. *Namar kaba eh ka dohnud* : Ha ka pyrthei jong ki Grik bad ki Jiw bad kumjuh ruh ha ki por hyndai, la ju ngeit ba ka dohnud ka long ka jaka shong jong ka jingmut jingpyrkhat jong u briew. Ka jingeh ka dohnud ka mut ka jingmatlah jong ka dohnud hi. (Rom. 11 : 25). Kaba kum kata ka jingmatlah jong ka dohnud, ki Khristan kiba nyngkong ki ngeit, ba kan long ka jingpynshitom kaba khraw na U Blei hi.

Ka jingbitar : Kane ka pyn-i ba U Jisu um long tang U Blei hynrei u long ruh u briew bad ka jinglong jong u briew ka paw hangne.

Dkhot 6 : " Haba ki Pharisi........ia u"

Ka jingpynduh ñia jong u ia ki, ka la pynlong ia kine ki jaid briew ban wad lok shuh shuh ki ban ia.

kyrshan pyrshah ia U Jisu. Khnang ban ioh pyndep ia kata kaba la don ha ka dohnud. *Ki nongbud u Herod :* Ka ktien tynrai ka mut ki Herodia (12 : 13) Ym da tip thikna ki dei kiei. Hynrei katba lah ban tip, la ong ba ki long ki lok bad nongiakyrshan jong u Herod Antipas. Kine ki la ialang 'lok bad ki Pharisi pyrshah ia U Jisu tang namar ka jingsheptieng ba ioh ba ka jingkhih jong u paidbah ban búd ia U Jisu kan ktah shibun ia ka synshar khadar ha ka hima u Herod Antipas.

Ki jingjia bapher bapher ha Galilaia

(Dkhot 7-12 ; Math. 12 : 15; & Luk. 6 : 17-19)

Ka jingkynriah noh U Jisu sharud duriaw, kam mut namar ka jingsheptieng jong u ia ki rangbah ka niam Jiw ; hynrei namar u dang don shibun ki kam ba u dang dei ban leh ha shuwa ba ka por jong u kan jia.

Dkhot 7 & 8. U paidbah babun byllien u la iabúd ia u. Na baroh ki dong bad ki shnong jong ka Galilaia ki la ia tuid sha u. Bun bun ki la iaid da ki spah mer naduh Jerusalem ban wan sngap ia u bad ban ioh-i ruh ia ki kam kiba u leh. Na ka hima barim jong u Edom, ka Idumia, na shaphang mihngi jong ka wah Jordan bad na ki ri nongwei jong ka Phoinisha kum na Tyros bad Sidon ruh ki la ia wan.

Dkhot 9. Ha ka jingkyntur palat jong u paidbah ban ioh-i bad ban sngap ia u ryngkat ruh bad ka jingkyntur kito kiba la wallam ia kiba pang ba shitom, ka la pynlong ia u ban sngew shitom shibun. Khnang ban lait na kane ka jingkyntur la dei ban pynap ia ka lieng hajan ioh ba ka mih kano kano ka jingmynsaw hapdeng kat uta u paidbah.

Dkhot 10. "Namar u la lah pynkhiah........ktah ia ki"

Hapdeng ka jingbun u paidbah bad ka jingbun ruh ki bapang ba shitom ka paw shai ba U Jisu u la pynkhiah ia ki tang da kaba shu ktah ne tang da ka jingsynrud jong ki rmiang ka jainkup jong u ki la ioh khiah. *Ki jingpang kordit :* Ki jaid jingpang kiba la duh jingkyrmen bad ki bym don lad shuh tang da ki dawai dashin hynrei tang da ka bor Blei hi.

Dkhot 11."Ki mynsiem bymkhuid........u Khun U Blei"
Kito kiba ioh mynsiem bymkhuid ruh ki sngewthuh ba ka jingdon jong ki ha khmat U Jisu ka long ka jingiatyngkhuh kaba jur; namar ka bor Blei bad ka bor bymman bunsien ki ju ia pyrshah. *Dem khrup*: Ka jingpynrit ia lade ha khmat U Jisu, bad ka jingbymlah peit ia ka khmat ba tyngshaiñ ka burom U Blei kaba don ha U Jisu. *Ki la ia pyrta*: Ka mut ka jingkyrkait. Ka jingpyrta hangne kam mut tang ban ioh ia ka jingpynkhiah; hynrei ka mut ruh ban pynjem daw ia'ka kyrteng U Jisu khnang ban jop ia u. *U khun U Blei*: Ka mut uba iajan kyrpang eh bad U Blei. Ka jingiajan kyrpang U Jisu bad la u jong U Kpa ka long kat haduh ba u thyllied briew hi um lah ban batai Ka jingpyrta ia U Jisu ba u long u Khun U Blei ka mut ruh namar ka jingsheptieng jong ki hi ia u.

Dkhot 12. "U la hukum skhem ia ki ban ym pynbna"
Balei ba u la hukum ba kin sngap jar bad ban ym pynmih da lei lei ruh ia ka kyrteng jong u kum u Khun U Blei? Ka daw ka long ba U Jisu hi u dei U Messaiah, U Khrist bad Uba la sleh jong U Blei ym kum ha ka jingmut jong ki Jiw kiba pyrkhat ba uta U Messaiah u long uta u ban wan ha ka bor bad ka burom ban synshar kum u Lahduh jong ka jaid bynriew Jiw hi bad ia ka pyrthei baroh kawei. Hynrei ma u u long U Messaiah uba la wan ban shim ia ka lynti jong ka jingshakri, ka jingaiti lut ia lade kaba da ka jingieit bad kaba ka jingthew jong ka ka long halor ka diengphna. Namarkata, ha shuwa ba ki briew kin tip ia u ba u long U Messaiah, ka dei ia u ban da pynsngewthuh shuwa ia ki briew baroh ia kata ka jingthmu ba naduh bymjukut jong U Blei.

Ka jingjied ia ki Khadar ngut

(Dkhot 13-19; Math. 10 : 1-4; Luk. 6 : 12-16)

Ha kine ki dkhot ngi lah ban ioh-i ia ka jingthmu jong U Jisu haba u jied ia ki Khadar ngut ki synran jong u. (i) Ban don ryngkat bad u bad ba kine kin pynpaw ha ka jingim jong ki ia ka jingim U Jisu; (ii) Ba un phah pat ia ki ban leit iathuh ha ki briew baroh

shaphang jong u. U la ai ruh ha ki ia ka bor bad ia ka khubor ba kin leit iathuh.

Dkhot 13 ; "Ynda kumta.........ki la wan ha u."

Katkum ka jingmut kaba don ha kane ka dkhot la pyn-i ba ka jingjied ka long ka jong U Jisu hi, namar u long uba ioh-i ia kaba shapoh jong ka dohnud ki briew. *U lum* : kane kam da mut eh ia u lum uba jrong ; hynrei ia ka jaka ba kham jrong lane ka jaka kaba kham pajih na ki briew. Hangne u Markos u thmu ban wallam ia ka jingmut jong u ia ka jingiadei jong ka Jutang Barim ha kaba jied ia ka jaid bynriew Israel kaba rim bad ka jingjied jong U Jisu ia ki syntan kum ka Israel bathymmai. *U khot ha u ia kiba u mon hi, te ki la wan ha u* : Kane ka long ka jingkhot ba kynja blei (Ki Kam. 2 ; 39 ; 13 : 2) Ka jingmut tynrai hi ka mut ba ka jingkhot ka long ka jingkitkhlieh jong U Jisu hi kumba ka long ka jingkhot jong U Blei ia u Moses, bad ia ka jaidbynriew Israel ha u lum Sinai. Ka jubab ia kane ka jingkhot pat ka long ka jong u briew.

Dkhot 14 & 15 : 'Bad u la thung ia ka.............. ban beh noh ia ki ksuid" : Ka jingkhot bad ka jingthung ia ki khadar ngut kam mut tang ba kin ia don lem bad u, ban leit ialap ia ka Gospel ; hynrei ban pynduh ruh ia ka bor u bymman. Kane ka jingkhot kam mut ruh tang ba kin long ki nongialam ia ka Israel bathymmai hynrei ka mut ba kin sngewthuh ba la khot ia ki bad la thung ia ki ban iashah shitom lem bad u bad ba man la ka khyllipmat kin wad ia ka bor bad ka jingiarap jong u. *La thung* : u la pynshet ia ka jingkitkhlieh halor jong ki lane u la pynkyntang ia ki na ka bynta ka mission jong u ha ka pyrthei.

Dkhot 16 : 19 : Ki kyrteng jong ki khadar ngut. *Ia u Simon u la sin u Petros* : Ka kyrteng Hebru hi ka long u Simon ne Semeion. Petros ka ktien Grik kaba mut u mawsiang ba la pynkylla na ka ktien Aramaik "Kephas"—(Ioan. 1 : 42 ; 1 Kor. 1 : 12 ; 3 : 22 ; Gal 1 : 8) U Markos um shym la iathuh balei ba U Trai u la ai ia kane ka kyrteng sin ia u Simon ; hynrei katkum ka jingmut

jong kane ka ktien ka pyn-i hi ba u Simon u long da shisha u Mawsiang ha ka kam bad ka jingim jong u. *U Jakob u khun u Sebedi bad u Ioanis u para u Jakob :* La ong ba kine baroh arngut ki long kiba la kha synrap bad kiba ju ia don ryngkat bad u Petros (14 : 33). *Boarnarjis* : ki khun u pyrthat. Ym lah tip haduh katno kane ka ktien ka kit jingmut. Ka lah ban long ba la kha ia ki ha ka por ba kyrhuh u pyrthat. *U Andriw* : la ong ba une u dei u para jong u Petros. Dei ma u uba la leit iathuh ha U Jisu shaphang uto u khynnah uba don khyndiat ki kpu bad ki dohkha rit ha kaba U Trai u la bsa ia uto u paitbah (6 : 30-44), *U Bartholamai* : U khun u Talmai lane Ptolemi. Lehse une u la ioh sa kawei pat ka kyrteng ia kaba u Markos um tip kata u Nathanail (Ioan. 1 : 45). *U Mathaios* : u Lebi, u nongkhrong khajra. (Math. 10 : 3) *U Thomas bad u Jakob*: kine ruh ki long ki khun synrap ki briew.— "Didimus" (Ioan. 11 : 16). Ia u Thomas la tip kum uba artatien, hynrei ia u Jakob ym lah ban tip ei-ei. Kaba ngi lah ban tip ba kine baroh arngut ki dei ki khun u Alphaios. *U Thadaios* : u Mathaios u ai kyrteng ia u u Lebaios (Math. 10 : 3). *U Simon uba shitrhem :* La tip ia u kum u Simon u nong Kana. Don kiba ong ba kane ka kyrteng ' ba shitrhem" ka long namar u long u dkhot jong kawei na ki seng saiñ pyrthei ha Palestain kaba ki khot ki "Zealots" ne Jelot. Kane ka seng ka long kaba thmu ban ialeh pyrshah ia ka Sorkar nongwei jong ki nong Rom khnang ban wallam ia ka ri hapoh ka jingsynshar ki trai ri hi. *U Judas Iskaraiot* : uba la die ia U Trai. La ngeit ba kane ka kyrteng ba la pynbud hadien ka thew ia ka shnong na kaba u la wan kata ka "Kerioth."

Ka jingkyntait ia U Jisu da la ki jong ki para jaid

(Dkhot 20-35 ; Math. 12 : 22-32 ; 46-50 ; Luk. 11 : 14-23 ; 12 : 10-21)

Ha kine ki dkhot ngi ioh-i ia ka jingpyrkhat jong ki nongthoh shaphang ki kambah ba U Jisu u la leh. Kine baroh kiba u la leh ki long da ka bor u Belsabul. Nangta ngi ioh-i pat ia ka jingiadei U Jisu bad la ki jong kiba ha ïing ha sem jong u hi.

Dkhot 20 & 21 : Kine ki dkhot ki iathuh ia ngi ba U Jisu u la iehnoh ia la ka ïing bad ia la ka kam ha Nasareth bad leit ialap sha kylleng ki shnong. Kiba ha ïing ki la duhnong shibun eh na kane ka jingleh jong u. Hangne ngi ioh-i ba u la wan phai sha la ïing bad la ki synran. Hynrei ha ïing ruh u paidbah ba bun u la ia tuid ban ioh i bad iohsngew ia U Jisu. Kane ka jingjia ka la pynpyrkhat ia kiba ha ïing jong u ba u la bakla khlieh. *Um tip briew shuh :* Ki Jiw ki ngeit ba ka jinglamwir jong u briew ka dei na ka jingioh rung u mynsiem bymman hapoh jong u (Ioan. 10 : 20-21)

Dkhot 22. "Bad ki nongthoh ki la wan hiar........... u beh noh ki ia ksuid"—Ka jingwan hiar jong ki nongthoh na Jerusalem ka long ka jingiatyngkhuh jong ki bad ka bor kaba U Jisu u la pynpaw lyngba ki kambah. *Belsabul* : ka kyrteng ba la ai ia u Soitan da u Markos kaba u la pyniadei bad u blei jong ki Philistia (2 Sam. 1 : 2).

Dkhot 23-27. Ka jingkren U Jisu da ka pharshi ia ki nongthoh kiba la wan sha u, ka. wan ha kine ki jingkylli :— (i) Hato ia u Soitan yn pynduh da ka bor u soitan ? (ii) Hato ka hima kaba ialeh makynti paralok kan lah ieng ? (iii) Hato u Soitan u ju ialeh thma da lade ia lade ? (iv) Hato ka jingialeh ban kurup ia ka ïing u bakhlaiñ bor kam long ban pynduh shuwa ia ka bor jong u ? U Jisu u kren shai kdar ba ka jingpynduh ia ka bor u Soitan kam mut satia ban ialang lok bad u Soitan. Bunsien ki briew ki ialang lok bad u Soitan namar ba ki thmu ban jop ia u ; hynrei bunsien ki long pynban ki nongshah jop ha u Soitan.

Dkhot 28-30. Kine ki dkhot ki iathuh ia ngi shaphang ka pop ka bym don jingmap shuh. Ka jingmap ka wan na U Blei tang lada u briew u sngew kynduh ia la ki jong ki pop bad u phla ha khmat U Blei. Hynrei lada ka jingiatip lem kam patiaw satia ia kata ka jingpynkynduh U Mynsiem Bakhuid jong U Blei hapoh jong u yn ym don jingmap shuh ia u da U Blei hi. *U Mynsiem Bakhuid* : U Jisu u pyndonkam hangne ia kane ka ktien katkum ka

jingmut jong ki Jiw. Ka jingtrei jong U Mynsiem Bakhuid, ha ki Jiw, ka long ba U pynpaw ia ka jingshisha jong U Blei bad u pynlah ia ki briew ban ithuh ia kata ka jingshisha U Blei da kaba ki ioh-i bad iohsngew ia ka. *Ka pop bymjukut* : ka bor jong ka pop bunsien ka pyniakhlad ia ka jingiadei jong u briew na U Blei. Ka long kum ka kynroh ka bym lah ban pynpra ia ka da lei lei ruh, namar ba u briew u la poi ha uta u pud ba ka bor jong u kam lah shuh ban pyniapher hapdeng kaba bha bad ba sniew namar ka jingeh ka dohnud.

Dkhot 31–35. Kine ki dkhot ki pyn-i ba U Jisu u kdew ia ka jingiadei jong u bad ki kur kiba hajan eh kumne —(i) Ka jingiadei kur bajan eh jong ki ba-ngeit ka long ka jingiasngewthuh jingmut ba kynja mynsiem ba ki long ki para nongpop ba la ioh map, (ii) ka jingthmu bad ka jingthew jong ki ka long ban tip bad sngewthuh shuh shuh shaphang U Jisu, (iii) kaba ka jingieit bad ka jingkohnguh ka long tang ia U Jisu hi uba la wan ban pynim ei ia ka mynsiem jong ki uba la hikai ban bud ia ki jinghikai jong u bad (iv) kaba ka jingthew ka long sha ka thong ban poi ha ka hima jong u.

Lynnong 4

Ki Pharshi U Jisu

Ki pharshi kiba U Jisu u kren ki long ki kynja jingiathuh khana ne puriskam kiba u la shim na ki jingjia ha ka jingim ki briew kaba jia man la ka sngi bad na kiei kiei kiba u ioh-i kiba don sawdong ka mariang. Ka jingkren U Jisu ha ki pharshi ka long ban ring ia ki nongsngap ban shah shkor, ban pyrkhat sani bad ban ia nujor pat bad kiei kiei kiba kynja mynsiem.

Ka Pharshi u nongbet

(Dkhot 3-9 ; Math. 3 : 1-9 ; Luk. 8 : 4-8)

Ha ki dkhot 1 & 2 ngi lah ban ioh-i ba U Jisu um shym la hikai shuh ha ki synagog hynrei u la phai sha rud duriaw. U la phai dien noh na ki jaka hikai niam ki Jiw ban leit noh sha u paidbah. Kane ka dei ka rukom bathymmai ia ka bym ju leh da ki nonghikai ka niam Jiw. Kane ka pynpaw ia ka jingangnud jong u ban ialap bad hikai ia u paidbah, u kup shiliang u sem shiliang. Kaba kum kane ka jingleh U Jisu ka la nang pynshrai ia ki rangbah ka niam Jiw. Hynrei U Jisu u tip pat ha kano ka rukom ban pyndonkam ia ka rukom hikai bathymmai bad ban ring ia u paidbah sha kiei kiei kiba thymmai.

Dkhot 3. "To sngew........u la leit noh ban bet"

Ka jingkyrpad ban shah-shkor ia ka jingkren shaphang ka pharshi u nongbet. *To sngew :* kane ka long ka sur kren kaba U Jisu u thmu ban ring ia ki nongsngap bad ba kane ka ktien ka pyn-i ba ki ktien U Jisu hi ki long kiba mih na U Blei hi.

Khnang ban sngewthuh ia kane ka pharshi, ki nong pule ki dei ban kynmaw ba u nongbet ha ri Palestain ha ba u bet ia u symbai ha ka khyndew u da leh sumar bha. Don ki symbai kiba hap harud lynti ; hynrei ynda la dei ka por u khmihlynti ban lum pat ia u.

Dkhot 5 & 6 "Te uwei pat u la hap........ka khyndew"

U symbai u hap ha ka jaka ba khlem sboh ka jaka, kaba khlem nongrim. *Ka jaka maw :* ym dei ka jaka maw-

siang hynrei ka jaka mawshun kaba kynrei bha ha Galilaia. Bunsien haba la bet ia u symbai bad lada jia ba u leit hap ha kiba kum kine ki jaka mawshun ym ju lah ban khmih lynti soh ei ei. U mih hynrei um lah ban sam ia u thied jong u shapoh khyndew. Kumta tang shipor u iap stai noh.

Dkhot 7 "Uwei pat.......sei soh"

Don u symbai uba leit hap ha ki jaka kiba mih ki ñiut shiah. Ka jor jong ki nuit shiah ka kham khlain ban ia ka jong u symbai ; kumta ka kjap ia u, u mih, u sei sla hynrei khlem soh.

Dkhot 8. "Uwei pat.......shispah shah"

U symbai uba hap ha ka jaka kaba bha u sei soh shibun, namar u ioh ia ka tynrai bad kumta u san.

Ka jingmaian ka hima U Blei

(Dkhot 11-12 ; Math. 13 : 10-17 ; Luk. 8 : 7-10)

Kine ki dkhot ki pyn-i ia ka jingsdang jong U Jisu ban pyn-i ia ka jingthmu jong ka pharshi. Ki synran ki la kylli ia ka jingmut jong kane ka pharshi ; hynrei U Jisu u da khmih lynti ia ki ba ki dei ban tip ia ka jingmaian jong ka, U la jied ia ki, u la ai ka bor ha ki ban sngew-thuh ; hynrei u sngewthuh ruh ia ka jingpyrkhat briew jong ki. Ka jingkhmih lynti jong U Blei ia u bangeit ka long ba un sngewthuh ia ka jingmaian ka hima U Blei bad ha u bym pdiang ym shym la ai ka bor ban sngewthuh ka mut aiu. *Ka jingmaian ka hima U Blei* : Ka mut ia kiei kiei kiba kynja mynsiem kiba ia dei bad ka jingdon ha ka hima U Blei. Uta u bym pat shym la ai ia la ka dohnud ha U Jisu un ym lah da lei lei ban tip shaphang ka jingmaian ka hima U Blei. *Baroh yn leh ha ki pharshi:* Pule Isaiah 6 : 9-10. Hangne ngi ioh-i ba ym dei U Blei uba la pynmatlah ia ki khmat ka dohnud u briew ban tip bad shemphang ia ka jingshisha jong U ; hynrei dei u briew u bym kwah ban pyndem ia la ka mon ha U Blei namar ka dohnud kuman jong u. Kumta haba U Blei u kren kam don ei ei kaba lah ban sam-lyngba ia ka dohnud jong ki. Ki sngewthuh ba ka dei tang ka pharshi.

Ka jingbatai ia ka pharshi

(Dkhot 13-20 ; Math. 13 : 18-22 ; Luk. 8 : 11-15)

Ha kine ki dkhot U Jisu u la batai ia ki lai jaid ki khyndew ha kiba u nongbet u la bet ia u symbai. Kita ki jaid khyndew ki long :- (i) *Ka khyndew kaba eh kaba don harud lynti :* U symbai uba hap ha kaba kum kane ka jaka namar ba ka eh than um lah ia ka ban san da lei lei. Ha kajuh ka rukom ruh ka Ktien U Blei ia kaba la pynsawa ha ki dohnud ki briew kiba eh ka donnud kam lah satia ia ka ban ai jingpynsan ia ki. Ki don ki briew ha kiba ka jingshisha jong ka niam Khristan kam don jaka ha ki dohnud jong ki. (ii) *Ka khyndew kaba long maw.* Ia u symbai la bet ha kane ka jaka ; hynrei tang shipor u iap stai noh. Kumjuh ruh don ki briew kiba da kano ma kano ka rukom ki la wan long Khristan ; hynrei kam don satia ka tynrai ha ki. (iii) *Ka khyndew kaba don bun ki niut shiah :* Haba la bet ia u symbai ki ñuit shiah ki kham khlain bor ban ia u symbai bad kumta ki kjit noh ia ka bor jong u. Don ki briew haba ki iohsngew ia ka Khubor ka Ktien U Blei, ki pdiang ia ka ; hynrei namar ba kim shym la aiti lut la kjap noh ia ki bad (iv) *Ka khyndew kaba sboh bha.* Hangne u symbai ba la bet um sep hynrei "........ha dum ha shai um sep" u sei ia la u soh bun bun shah.

Kane ka pharshi ka hikai ba lada ngi la myntoi shisha da ka Gospel (i) ngi dei ban shahshkor ia ka, (ii) ngidei ban pdiang ia ka naduh la ka dohnud bad (iii) ngi dei ban da leh ruh katkum ka jinghikai jong ka.

Dkhot 13. "U la ong ruh.........ia ki pharshi baroh ?"

Lada phi kiba long ki synran jong nga phim lah ban sngewthuh ia kane ka pharshi kaba long ka pharshi jong ka jinglong synran ba shisha kaba mut ruh ban khot ia kiwei ban sngap ia kane ka Khubor jong ka Ktien U Blei hato kumno phi lah ban sngewthuh ia kiwei pat ki pharshi kiba ngan dang kren ?

Dkhot 14 & 15. "Uta u nongbet u bet ia ka ktien... ...ha ki dohnud jong ki."

Kane ka pyn-i ia kito kiba iohsngew ia ka Khubor; hynrei ki bym thrang ban long da shisha ki nongbúd jong U Trai Jisu.

Dkhot 16 & 17 "Kumjuh ruh kine........ki la thut"

Kito kiba ha kaba sdang ki la i kumba ki don ka jingthrang kaba shisha ; hynrei haba ki jingeh bad jing-pynwit ki wan ki sngew ba ka jinglong synran ka palat ban ia kaba ki khmihlynti, kumta ki kynran dien noh na kaba búd ia u. Ka lynti jong ka jinglong synran ka long ka diengphna bad ka jingiap.

Dkhot 18 & 19 "Kine ruh ki long kita........te kam sei soh shuh"

Don ki briew kiba la kut jingmut ban long ki synran jong U Jisu ; hynrei kim lah ban kut jingmut skhem bad ki don hapdeng ka jingartatien. Ha kajuh ka por ruh kim sngew nang ban jied ia U Jisu ne ia kiwei pat kiba pyn-shoh bieit ia ki. Kumta ki pyn-i kumba ki long ki nong-búd jong u bad ki i kumba ki pyrkhat kumta hi pynban ha ka jingshakri ia u kim lerkam ei ei.

Dkhot 20 " Kine te ki long..... bad uba shispah shah de."

Kine ki ktien ki long ki ktien pynshlur U Jisu na ka hynta kita kiba la kut jingmut skhem ban búd ia u wat lada wan kino kino ki jingpynwit ha ka jingim jong ka jinglong synran ia u. Kine ki la kheiñ bha ia ka dor jong ka jinglong synran ba ka dawa lut ia baroh bad haba ki la aiti lut baroh ki sei soh bun shah.

Ka pharshi shaphang ka sharak

(Dkhot 21-25 ; Math. 8 : 23-27 ; Luk. 8 : 22-25)

Dkhot 21. " U la ong ruh ha ki.........ha ka dieng pynieng sharak ?"

Ka sharak kaba ngi thang ka dei ban ai ka jingshai bad dei ban buh ruh ia ka ha ka jaka kaba lah ban ioh-i da ki briew. Ka jingmut kaba don ha kane ka dkhot ka pyn-sngewthuh ba ngi ba kata ka jingshisha ba ngi la ioh na

U Jisu dei ban pyn-i ha khmat ki briew. Ki lah ban don ki por ba ka don ka jingmynsaw ban pyn-i ia ka jingshisha. Hyntei ki Khristan ba shisha ki ieng ha khmat ki briew ban pyn-i bad kren ia ka jingshisha. *Ka sharak* : Ka lynten ne ka dongmusa kaba lah ban ai jingshai ia ngi ha ka por miet. Kumta ruh ka jinglong Khristan jong ngi ka dei ban long kum ka sharak kaba kiwei kin ioh-i. Ka long kaba jem ban shu long kiba buhrieh ia lade ; hyntei ka don ka jingdawa pat ba ngi dei ban pynshai ha kiwei.

Dkhot 22 "naba ym don kaei kaei ruh.........hyntei khnang ban pynpaw."

Ia ki synran, U Jisu um shym la khot napdeng jong u paidbah ba bun ban shu búd ia u kat shaba u leit. Hyntei ka jingthmu jong u hi ka long ba ynda haba ki la ioh ka jingpynbit na u, ma ki hi kin sa long ki nongpynpaw ia kata ka jingshisha ha kiwei pat. Kumta kine ki ktien ki mut ka jingpynphriang ia ka Gospel.

Dkhot 23. "lada uno uno ruh u don ki shkor ban sngew, to un sngew."

U Markos um mut ba U Jisu u kren ia kine ki ktien tang ha u paidbah : hyntei ka kham thew eh ia ki synran jong u hi. Ia ki la dei ban iai pynkynmaw bunsien ia ka jingkitkhlieh kaba u la pynkit ha ki. Namarkata, kane ka long ka jingkhot sngewbha jong u ruh ia kito kiba kwah ban tip shuh shuh shaphang jong u, kin wan bad ki hikai ruh na u.

Dkhot 24. "U la ong ruh ha ki........yn ai kham bun"

Kane ka long ka jingpynshlur jong U Jisu ia la ki synran ba khnang ba ki lah ban sei soh haduh shispah shah, kin iai pynshahshkor ia ki jinghikai jong u. Namar katba ki nang iai pynshahshkor kin nang ioh jingtip kham bun bad katta ruh kin nang lah ban nang seisoh kham bun.

Dkhot 25. " naba jar uba don ha uta yn ai : bad jar u bym don, wat ia kata kaba u don yn shim noh "

Kine ki ktien ki mut, ha uta uba la lah don yn nang ai shuh bad ha uta u bym don wat ia kata kaba u don ruh yn shim noh na u. Ka jingmut jong ka ka long ba U Blei u ai ia ka bor ba kynja mynsiem ha kita ki angnud ban ioh ia ka. Un ai shuh shuh ha ki. Hynrei haba don pat ka jingleh thurmur bad kita ki bym pyndonkam hok ia kata ka bor, yn shim noh shisyndon na ki. Kane ka long kaba shisha ha ki briew kiba la ioh ka jingtip, kiba pyndonkam ruh ia kata ka jingtip bad da kaba sngewthuh biang biang ba kata ka long ka jingkitkhlieh ba la shaniah da U Blei ha ki, ha kiba kum kita ki jingkyrkhu ba kyrhai ki wan na U Blei.

Ka pharshi u symbai uba mih ha kaba rieh

(Dkhot 26-29)

Dkhot 26. " U la ong ruh, kumta long ka hima U Blei kum u briew ... ha ka khyndew .. ....um tip shuh."

Ha kine ki dkhot kane ka pharshi ka kren shaphang u symbai ba la btep hapoh ka khyndew. Ka jingiaishah ka long ka jong u nongbet ia u symbai. Katkum ka jingthmu jong kine ki dkhot lah ban pyrkhat ba ka jing-angnud jong U Jisu ia la ki jong ki synran ka long ban pynphriang ia ka Hima U Blei. Ki synran ki dei ki nong-bet ia u symbai ka Ktien ha ka dohnud ki briew bad ka jingnangtrei pat ka long ka bor U Blei ban pynmih ia ki soh. '*Un iohthiah bad un khie ruh ...... u um tip shuh*' : Kine ar tylli ki kyntien ki pyn i ba ym dei ba u symbai ba la bet u mih namar ka jingkhuslai jong u briew hi hynrei ka long ka jingtrei jong U Blei.

Dkhot 28. " naba ka khyndew na lade hi ka sei soh ....met ha ka kop."

Hangne lah ban ioh-i ia ka bor ka khyndew haba la bet ia u symbai. Kumta ruh ka long ha ka dohnud u briew haba u la iohsngew ia ka khubor, u puson ha lade, u pdiang bad nyngkong eh u pynpaw ki dak jong ka jingpdiang, u pynpaw ia ka dak jong ka jingnangsan bad khadduh u pynmih ia u soh. *Ka khyndew* : ka thew ia ka dohnud briew ha kaba ia ka khubor ka Ktien U Blei la bet.

U speh, ka kop bad u soh kew : ka pyn-i ia ka jing pdiang sngewbha ia ka khubor, ka jingpyn-i ia ka dak jong ka jingnangsan bad ka dak jong ka jingseisoh.

Dkhot 29. "hynrei haba la ih uta u soh........ka aiom ot ka la poi."

U Markos hangne u shim ia ki kyntien ia kaba lah ban shem ha ka Kitab u nongiathuh lypa Joel 3 : 13. Ka don ka jingiapher khyndiat namar u Markos u kren shaphang u nonglum ia u soh jong ka Gospel katba u Joel pat u kren shaphang u soh jong ka jingbymman.

Ka pharshi u symbai tyrso

(Dkhot 30-34 ; Math. 13 : 31, 32 ; Luk. 13 : 18, 19)

Ha kine ki dkhot ngi lah ban ioh i ba ki synran U Trai Jisu ki long tang ka kynhun kaba rit eh, haba ia nujor bad u paidbah ba bun uba sngap bad iohsngew ia ka Gospel U Jisu. Hynrei wat la ki long ki bym i myntoi ei ei ruh ; pynban ha kawei ka sngi kata ia kaei kaba la buhrieh yn sa pynlong kaba khraw bad ba donbor.

Dkhot 30. "U la ong ruh, kum kaei ngin ia tharai ia ka hima U Blei ? .. ....ne da kano ka pharshi ngin ia tharai ia ka ?"

Ka jingring ban pynshai shuh shuh ia ka Hima U Blei da kawei pat ka pharshi. *Ka Hima U Blei* : Ka hima ym kaba u briew u thaw ; hynrei kaba dei ka jong U Blei hi. U Trai Jisu u la wan sha kane ka pyrthei ban seng ia ka hima U Blei, bad kata ka long ha ka dohnud u briew uba pdiang ia ka khubor ba la pynbna ha u.

Dkhot 31-32 "ka long kum u symbai tyrso........kiba don ha ka khyndew."

Ka jingsdang ban seng ia ka Hima U Blei ha kane ka pyrthei ka sdang na kiei kiei kiba rit tam. Bunsien kiei kiei kiba rit tam ki ju kylla long kiba khraw. *U Symbai tyrso :* U Symbai tyrso ha ri Palestain um long kum u symbai tyrso ha kane ka ri. Haba la bet ia u um rit satia kumba long kiwei pat ki symbai tyrso ; hynrei haba u la mih bad san u kylla long u diengbah. U ju

long ka jaka rieh-tngen jong ki nongleit jingleit ha ka por ba shit ka sngi bad ruh ia ki sim bneng u long ka jaka rieh. Ka pyn-i ba ka dur u diengbah ka long ka jingkhraw jong ka Hima U Blei. *Ki tnat ba khraw bad ki sim bneng :* ka pyn-i ia ka jingkhraw ka hima bad ki jaid bynriew ka pyrthei kiba pdiang ia kata ka hima ki long ka bynta jong ka.

Dkhot 33 & 34. Kine ki dkhot ki kdew bad pyn-i ia ka jingiadei u nonghikai uba stad bad kiba shah hikai. U Jisu u pyniadei ia ka jinghikai jong u ha kito kiba lah ban shahshkor ia u. U nonghikai uba stad u kiar na kaba pynpaw madan ia lade ; u kiar na ka jingsngewtip lut da lade. Ka jinghikai bashisha ka long ka jingiashim bynta lang ban shem ia kaba shisha. Ka long ka jingia byrshem jingmut lang. Ki nongshah hikai kiba stad kim ju klet kloi ia kaei kaba ki la ioh jinghikai. Bunsien ki wad ia ka jingiasyllok bad la u nonghikai jong ki.

Ka jingpynjai jai ia ka eriong

(Dkhot 35-41 ; Math. 8 - 23-27 ; Luk. 8 : 22-25)

Kane ka long ka dak kaba nyngkong eh jong ki kambah bakhraw U Trai. Ki don haduh saw tylli ki dak kiba khraw kiba U Trai Jisu u la pynpaw kata naduh ka lynnong 4 : 35-41 haduh ka lynnong 5 : 43. Kane ka jingjia ka mih na ka jingkyrpad ki syntan jong u hapdeng ka jingsheptieng jong ka eriong kaba jur ha ka duriaw ; kumta u la pynpaw ia kane ka kambah ban pynjai jai ia ka eriong. Ka jingjia hangne ka pynpaw ba U Jisu u leh ia ka kambah ym tang ban pynpaw ia ka bor U Blei ; hynrei kum u briew uba shisha uba shaniah lut ha ka bor bad ka jingpyniaid jong U Blei hi, u lah ban hukum wat ia ki bor jong ka mariang hi ban kohnguh katkum ka jingthmu babha jong U Blei. U Paul ruh u kren haba ki briew ki la long ki khun jong U Blei bad kumta ki briew bashisha kiba ha U Khrist kin lah ban pynwan hapoh ka bor ia kiei kiei baroh katkum ka jingthmu babha jong U Blei. (Rom. 8 : 19 22 ; Kol. 1 : 20 ; Eph. 1 : 10)

Dkhot 35. " U la ong ruh ha ki ha kata ka sngi ia ngin........ia leit sha shiliang."

Ka jingiawer U Jisu ia la ki jong ki synran ban jam sha shiliang jong ka duriaw Galilaia. Ym shym la iathuh balei ba u kwah ban leh ia kata.

Dkhot 36. "Haba ki la iehnoh te ia u paidbah...... lem bad u"

Hangne ngi ioh-i ia ka jingthmu ban jam sha shiliang ka long ban iehnoh ia u paidbah. Hynrei haduh katno kane ka mut ym lah ban tip. *Kumba u long :* ka mut khlem da jam sha ryngkew namar u la don lypa ha ka lieng.

Dkhot 37. "Te la khih ka eriong ka bakhraw ...... kat ban sa pyndap ia ka."

Ka duriaw Galilaia ka long kaba donnam shibun eh na ka jingkhih eriong. Ka jingwan jong ka bunsien ka long kyndit kyndit na ki jaka mawsiang kiba ker ia kane ka duriaw.

Dkhot 38. "U te u la don ha ka tdong ka lieng... ....ngin sa iap."

Ka jingpyrta jong ki synran ha kaba kum kane ka jingma ka la poi ha ki tyndong shkor U Jisu. Katkum ki ktien u Petros ba la iathuh da u Markos sngew kumba ki la long kiba la pynsngewtriem, kat haduh ba ka la pynkyndit ia U Jisu uba iohthiah ha tdong jong ka lieng.

Dkhot 39. "Haba u la khie te, u la sneng ia ka lyer........ka la long jai jai."

U Jisu haba u la khie joit na la ka jingiohthiah u la dumok ia ka lyer. Ki ktien ki sawa kum ka jingkynteit ia u Soitan kaba markhmat. Katno ka jingngeit skhem jong u ha la u jong U Kpa hangne ngi lah ban ioh-i. U Jisu u tip bha namar ba U Blei u synshar ia ka mariang da la ka bor Blei jong U, u lah ruh ban pyndem ia kane ka jingpynkhih jong ka mariang. Kum u briew uba ym don kano kano ka jingthohbria, u pynpaw ia la

ka bor ha ka pyrthei. *U la sneng ia ka lyer......Long jai jai :* Kine ki ktien ki don ka jingiasnoh bad ka Salm 104 : 7. Ka jingsneng jong u ia ka eriong ban long jai jai ka pyn-i ba kane ka jingkhih ka long na ka bor u bymman. U Jisu u sneng pyrshah ia ka ban long jai jai ka mut ka jingialeh pyrshah jong u ia ki nongshun U Blei.

Dkhot 40. "U la ong te ha ki...............kumno ba phim pat don ka jingngeit ?"

Ka jingioh-i jong u ia ka jingtlot jong ka jingngeit bad ka jingsheptieng jong ki synran. U ai mynsiem ia ki ba haba u don hajan kim dei ban sheptieng. Haba ki shaniah lut ha u da shisha un pynpaw ia la ka bor halor jong ki jingjia baroh ha ka jingim jong ki.

"Ryngkat bad U Jisu ngan ym sheptieng shuh"

Ha ki jingjynjar jong ka jingim U Jisu u ai ka jingsuk. U ai ka jingsuk haba ki jingeh bad jingpynwit ki wan ha ka jingim u briew. Ha ki jingkhuslai bad jingsngewsih u ai ka jingtngen. Hynrei ka jingdawa jong u ka long tang ban aiti bad ngeit skhem ha u. (Math. 6 : 25-34)

Dkhot 41. "Hynrei ki la sheptieng........ki ia kohnguh ia u."

Ka jingsheptieng ba kynja briew ka don ha ki synran U- Jisu. Mynta ki la sngewthuh ba ki la búd ia u Nonghikai uba khraw ; ki la pei phang ba ki la búd ia u Nongpynkhiah uba khraw bad ki la ioh jingshai ba ki la don ryngkat bad Uba donbor baroh. Ka jingkylli ka mih na ki uei une uba im kum u briew, thiah, shong, iaid, trei bad kren ban pyniadei ia lade bad ki. Hynrei ka jubab ka long ;

"Dei U Trai, Ah 'tien sngew phylla"

LYNNONG 5

KA JINGPYNKHIAH IA UBA SHONG KSUID

(Dkhot 1-20. Math. 8 : 28–34, Luk. 8 : 26-39).

Kane ka dak kaba ar, ka jingpynkhiah ia u briew uba shong ksuid, ka la jia ha ri jong ki Jentil ha Gadara. U Markos um shym la iathuh ba une u briew u dei u Jentil, hynrei la shu sngewthuh ba u long. Lehse ka la pynlong ia ki briew kiba don hangta ban kyrpad jur ia U Jisu ba un sngew lem ia une u briew na ka bynta kane. Ngi lah ban ioh-i ba kane ka long ka kambah ka bakhraw tam kaba U Jisu u la leh bad ngi lah ruh ban mutdur ia ka bor Soitan kaba don ha une u briew.

Dkhot 1 & 2 : "Ki la poi sha shiliang.........ka ri ki nong Gadara."

Ka jingjam sha shiliang ka duriaw Galilaia ka long na Mihngi sha Sepngi sha ka ri jong ki Jentil, ka Dekapolis. U Markos bad u Lukas ha ka ktien tynrai ki ia thuh ba ka dei ka Gerasene, katba u Mathaios pat u ong ka Gadara. Ka Gadara ka long tang kumba 6 mer ne 10 Km. na ka duriaw Galilaia katba ka Gerasene pat ka long kumba 30 mer ne 48 Km. na ka duriaw. U Markos u shem ba kane ka jaka ka dei ka shnong kaba kham kongsan bad kaba hajan eh ia ka duriaw. Ka long ka jaka mawsiang kaba dap daki krem ki kroh kaba la ju pyndonkam kum ka jaka tep briew ha kine ki krem.

Dkhot 2 & 3 : "Haba u la mih noh........da ki kynjri."

U Jisu bad la ki jong ki synran ki hiar lieng hangta, kyndit kyndit la wan u briew uba shong ksuid uba shong ha kita ki maw jingtep. U briew u la long u bym ia long shuh ban ia shong ryngkat iasah ryngkat, u la shong sa tang ha ki maw jingtep, ka jaka shong jong ki ksuid kumba ngi pyrkhat u long uba khlain ha ka bor ksuid jong u bad ym don ba lah ban teh ban khum ia u. *La wan tan ia u* : u la wan ban iashem bad U Jisu.

Dkhot 4 & 5 : Jingbatai ia ka jinglong ba shyrkhei jong u briew uba shong ksuid.

Dkhot 6. "Haba u la ioh-i te ia U Jisu......bad u la mane dem ia u."

Ka bor ka jinglong khuid U Jisu, kum U Khun U Blei ka pynithuh ha une u briew, kloi lan u la lap ba ithuh ba U Jisu u long uba kham palat ban ia u briew hi. *U la mane ia u :* Ki ksuid hi kim lah ban peit pyrshah ia U Jisu bad kumta ki hap dem ban mane ia u.

Dkhot 7 : " bad u la lyniar da ka ktien bajam .... Me donkam aiu bad nga, Ko Jisu, U Khun U Blei Uba ha khlieh tam eh ?.. ....pynshitom ia nga."

Ka long kaba eh ban ong la une u briew u khot kyrteng ia U Jisu, U Khun U Blei da ka jingtip briew ne u mynsiem bymman u pynkren ha u. *Me donkam aiu bad nga :* U Mynsiem bymman haba u ia kynduh bad U Jisu, u sheptieng namar U Jisu u la wan khnang ban pynduh ia ka bor u bymman. Ka mut balei ba u wan tuklar ia ka kam jong nga halor une u briew ? *U Jisu U Khun U Blei Uba ha khlieh tam eh :* Ki Jiw kim ju pyndonkam ia kane ka kyrteng, hynrei ka lah ban long ka jingkhot kyrteng ki Jentil ia U Blei jong ki Jiw. *Men ym pynshitom ia nga* : Ka mut wat phah noh ia nga sha ka jaka jong ka jingpynshitom, ka jaka ba la pynkhreh na ka bynta ki mynsiem bymkhuid (2 Pet 2 : 4; Judah 6).

Dkhot 8 : "Naba u lah ong..... to mih noh na une u briew."

Ha ka dkhot 7, u mynsiem bymman u la pyrta ia ka kyrteng U Jisu. hynrei hangne pat ngi ioh-i ba imat shuwa ba un kren une u briew ba don mynsiem bymman, U Jisu u la dumok ia u ban mih noh shisyndon.

Dkhot 9 : "Te u la kylli ia u, kaei ka kyrteng jong me ?........naba nga long shibun."

Kawei pat ka jingpyrshang U Jisu ban pynmih noh ia u mynsiem bymman na une u briew, u la kylli syndon ia ka kyrteng jong u. La ju pyrkhat ba da kaba kylli kyrteng ia u Soitan uba rung ha u briew, lah ban pynmih noh ia u. *U Paidbah* : La ong ba kane ka ktien ka mut ia ka kynhun shipai ka Sorkar Roman kaba ki khot

"Ka Legion" kaba don haduh 6,000 ngut ki shipai. U mynsiem bymman um lah ban iathuh ia ka kyrteng, hynrei u shu ong "U Paidbah" namar u don shibun. Ka jubab kaba wan lyngba une u briew ka long ha ka jingtip briew.

Dkhot 10: "u la kyrpad ia u........na kata ka ri."

Ka don ka jingngeit ba ki mynsiem bymman ki don ka bor tang ha kawei ka jaka, kumta kim kwah ban mih noh na kata ka jaka.

Dkhot 11-13: Ha kine ki dkhot la iathuh pat ia ka jingkwah jong kine ki mynsiem ban leit rung ha ki sniang. U Jisu u la shah ia ka jingkyrpad jong ki bad ki sniang ki la ia lamwir bad noh iap kulmar sha duriaw. U Jisu kum u nongpynkhiah uba stad, kum uba sngewthuh bha ia ka jingsngewlem bad sngewsynei ia une u briew, um lah khlem da iarap ban wallam pat ia ka jingtip briew ia une uba la rung u mynsiem bymman. *Ki la don ruh kumba ar hajar* : Ka tylli jong ki sniang. Don kiba batai ba ki mynsiem bymman ki la don ha uta u briew tang kumba 2.048 ka la long ka kynhun shipai kaba ki khot ka Battalion lane 'Telos' ha ka ktien Grik. Ym "Ka Legion"

Dkhot 14. "Kita ki ba ap ia ki sniang........ha kita ki ri bri."

Ki nongap sniang ki la ioh-i bad ia kata ka khubor la leit rah sha shnong. *Ki la ap ia ki sniang :* Ha ri Palestine la ju ap bad sharai ia ki sniang kumba sharai blang sharai masi. U khun sarong awria ruh u la hap ban ap sniang (Lukas 15 : 15). *Ka shnong, ki ri bri* : Ka mut ka jaka shong briew bad ki ri bri ka mut ka ri ne ka jylla.

Dkhot 15: "Bad ki la wan ha U Jisu........bad ki la sheptieng."

U briew uba shong ksuid u la ioh pdiang pat ia ka jingtip briew, katba ki nong ioh-i pat ha ka jaka ba kin pyndonburom ia U Blei ki la sheptieng pynban.

Dkhot 16 & 17 : Ka jingiathuh janai ia ka jingjia da kito kiba la ioh-i. Ia u briew la pynkoit katba ia ki sniang

jong ki la pyniap jyllop ha duriaw, kumta kim kwah shuh ban ioh-i ia kaba kum kane ba kan jia biang. Kim kwah ban pynthut shuh ia ki. Don bun kiba sngewthuh ia ki ktien bad ia ki jingleh U Jisu, namar ka ktah lut bad dawa lut baroh-met bad mynsiem. Ki nong Gadara ki pynher krad ia U Khrist uba pynthut ia ki bad kiba bun ruh ki leh kumjuh.

Dkhot 18-20 : U Jisu u leit noh kyrkieh nangta namar um kwah ban pynthut ia ki. Ngi ioh-i ruh ba unc u briew pat u thrang ban don lem bad U Jisu. Haba u la mad ia ka bor jong ka jingieit blei ha U Jisu, u kwah ban iai don borabor hajan jong u. Kane ka long ka jingmad jong u briew uba la shem ia U Jisu.

"Ah ba ngan ioh tang U Jisu,
"Jingim hun te ngan sa shem."

Ngi shem ba U Jisu um shym la shah ia ka jingkyrpad jong u, u la phah pynban ia u bad iathuh ia kaei kaba U Blei u la leh phylla ia u- (i) Ban long u sakhi ia U Jisu Khrist ha ki para Jentil bad ban pynbna ia kaei kaba U Jisu Khrist u la leh halor jong u. Ka burom jong ngi ka dei ban long borabor ym ba ngi lah ban leh ei ei na ka bynta U Jisu, hynrei ia kaei kaba U Jisu u la leh ia ngi. (ii) ban long u soh nyngkong ha kaba ia ki soh kiba bun yn sa kheit na ki Jentil ban lum lang ha ka Hima U Blei.

Dekapolis : 'Deka' ka mut 'Shiphew' bad 'Polis' pat ka nongbah. Ka ri kaba kynthup shiphew tylli ki nongbah. Ki nongshong shnong kiba bun ki dei ki Grik.

Ka Khun U Jairos bad ka Kynthei bapang mihsnam

(Dkhot 21-43 ; Math. 9 : 18-26 ; Luk. 8 : 40-56)

Ha kine ki dkhot ngi lah ban ioh i ia ki ar tylli ki dak kiba khraw jong ki kam ba phylla kiba U Jisu u la leh. Ngi lah ban ioh-i ruh tang kawei kaei kaei kaba don ha ki briew kiba la ioh mad ia ka bor jong ka jingpynkhiah U Jisu bad kata ka long ka "jingngeit."

Dkhot 21 : "Haba U Jisu u la leit pat......don harud ka duriaw."

Namar ka jingsheptieng jong ki Jentil ia ka kambah kaba u la leit ha Gadara. U la wan phai biang sha ka ri ki para Jiw. Hangne ruh u paidbah um shym la iehnoh ban búd ia u.

Dkhot 22 : "Te uwei na ki rangbah Synagog........ha ki kjat jong u."

Ka jingdonkam ba kyrkieh une u rangbah ia U Jisu ka la pynlong ia u ban ym kheiñ shuh ia la ka kyrdan kum u rangbah ka synagog ban wan wad jingiarap na u. *U Rangbah Synagog :* Ha kawei pa kawei ka synagog la ju don u rangbah uba peit bad synshar ia ka jingpyniaid beit bad ryntih ia ka jingshakri blei hangta, syriem kum ki Tymmen Basan ne ki rangbah Balang kiba peit bad synshar ia ki Balang.

Dkhot 23. "bad u la duwai shi-kaddei ia u.......ba kan im."

Namar ba U Jisu u la lah ban pynkoit ia kiwei, une ruh u ngeit ba U Jisu u lah ban iarap ruh ia ka khun jong u. *Ha tmier ka jingiap* : Ha ki pud bym don jingkyrmen shuh ban im. *Ban ioh pynkhiah ia ka, ba kan im* : Ka jingmut kaba don ha kine ki ktien ka iadei shibun bad ka jingmut kaba don hapdeng ki Jiw bad ki Khristan— Ka jingpynim kaba dei ia ka met bad ka mynsiem.

Dkhot 24 : "Kumta u la leit lem bad u... ....ki la ia-kyntur ia u."

Ka jingkyrpad kaba sngewsynei kaba la wan na une u briew na ka bynta ka khun kynthei jong u ka la pyn-long ia U Jisu ban leit mar-mar sha ka ïing jong u. Ka jingkyntur jong u paitbah sha U Jisu, ka la pynlong ban jia sa kawei pat ka kambah kaba khraw.

Dkhot 25-34 : Ka jingpynkhiah ia ka kynthei kaba pang mihsnam ka long ka dak kaba lai jong ki kambah bakhraw U Jisu. Ka shai bha ban ioh-i ba ka jingngeit jong kane ka briew ha kaba sdang kam da skhem bha. Hynrei tang namar ka jingkut lad ka jong ka, ka la leit sha U Jisu tang namar ba ka la iohsngew shaphang jong u. Hynrei U Jisu um shym la kyntait ia ka namar u tip

ba ka jingngeit kaba skhem ka wan tad ynda u briew u la iashem markhmat bad u.

Dkhot 25-29 : Ka jingpang mihsnam jong kane ka briew-katkum ka jinghikai ki Jiw la ñiew ka bymkhuid ia ka (Lebi 15 : 25). Ia ka jingpyrshang jong ka ban ioh· jingiarap na ki doktor, u Lukas um shym la iathuh bniah. Lehse kane ka jaid jingpang kaba ka la ioh, ka pynsngewlehraiñ ia ka wat ban iathuh briew ruh. Ka kwah ban ioh tang ka jingpynkhiah hynrei ym ia U Jisu. Don ki briew kiba kwah ba U Jisu un leh ei-ei ia ki, hynrei kim kwah pat ba U Jisu un iashem bad ki. Ka jingkut jingmut jong ka, ka long ban ktah ia ka jaiñkup jong u ban ioh ia ka jingpynkhiah. Ka la long kumta shisha. Ka long ka jingpyrshang kaba khadduh ka jong ka namar ki nongpynkhiah ka pyrthei kim lah. Bun ki briew ki wan sha U Jisu ban ioh jingiarap ynda haba la poi ka kut lad. Ym dei ia u briew ban wan sha U Khrist tang namar ba la kut lad, wat la katta ruh un ym phah suda.

Dkhot 30 : "U Jisu kumne kumne ruh......u la ong, Ei ba ktah ia ki jaiñ jong nga."

Ka bor jingpynkhiah ba kynja blei ka la mih noh na U Jisu, u la kylli ia la ki synran ei ba ktah ia ki jaiñ jong u. Kabą thikna ka long ba um lah tip hapdeng ka jingtur u paitbah ei ba ktah ia u ? Hynrei ha ka juh ka por ruh U Jisu u tip ia kane bad khnang ban ioh iashem bad kane ka briew markhmat ban pynskhem ruh ia ka jingmut jong ka, u la kylli ia kane ka jingkylli.

Dkhot 31 : "Ki synran ... ktah mano ia nga ?."

U Markos u pyn-i ba ki synran ki dumok ia u Jisu katba u Mathaios bad u Lukas kim la iathuh ia kane ka rukom. Don kiba ong ne tharai ba dei tang u Petros uba nud ban dumok ia U Trai bad hangne haba u Petros u iathuh ia kane ka jingjia, u kynmaw biang biang ia ki jingkren jong u.

Dkhot 32-33 : Ha kine ki dkhot ngi ioh-i ba kata ka bor jong ka jingpynkhiah ka la lah jia. Kane ka kyn-

thei ka la sngewsheptieng lehse ha ka jingbymkhuid jong ka, ka la leit ktah ia ki jaiñkup u Rabbi, lane lehse ka la ktah khlem da ioh jingbit bad lehse ka la sheptieng ba ka jingshitom jong ka hadien ba ka la ioh khiah kan wan biang. Hynrei U Jisu u kwah mynta ia ka na ka bynta kaei kaei kaba kynja mynsiem, namar ka la ioh khiah ha ka met, ka la wan ban phla ia kiei kiei baroh ha u.

Dkhot 34: "u la ong te ha ka, ko khun, ka jingngeit.........na ka jingshitom jong pha."

Haba ka la iathuh lut ha U Jisu ka la ioh ia ka jinghun ha ka mynsiem. Ki jingsheptieng baroh ki la duh na ka, hynrei tang ka jingkmen ka la shlei ha ka dohnud jong ka.

Dkhot 35-43: Ka dak kaba khadduh jong ki kambah bakhraw tam eh kaba U Jisu u la leh ka long ban pynim pat ia kiba la iap. Kane ka pynkynmaw ha ngi shaphang kaba pynim pat ia u Lasaros haba u la iap, da kita ki ktien kiba u la kren "Nga long ka jingmihpat bad kata ka Jingim de" (Ioan. 11 : 25). U Jisu um shym la riej ban tur pyrshah ia ki jingpynwit kiba mih na ki nongpyrshah ia u. U la wan khnang ban pynkoit ia kiba pang. U la dei ban leh ia kane wat la ka long kaba eh katno katno ruh. Um shym la duh jingkyrmen na ka jingwan iathuh jong ki shakri u rangbah Synagog lymne na ka jingbymngeit jong kiba bun lymne na ka jingiam briew ha kata ka ïing. Ka jingthmu jong u ka long ban pynpaw ia ka bor jingsbun bad jingieit U Blei hapdeng jong kata ka jingjia ba sngewsih.

Dkhot 35: "Haba u dang kren..................men pynshitom shuh ia u Nonghikai?"

Ka jingkham pynslem khyndiat na ka jingbun u paitbah bad na ka jingiakren bad ka kynthei kaba la ioh koit na ka jingpang mihsnam, ka la pynlong ia ka khun u rangbah synagog ban dkut mynsiem noh. Kiba ha ïing ki la leit sha U Jisu bad ioh jingiarap katba ka dang im. Ka khynnah kam tip ba u don ka bor ban pynim wat ia kiba la iap. *U Nonghikai :* U Rabbi.

Dkhot 36 : "Te haba u la iohsngew.......wat sheptieng-tang shu ngeit."

U Jisu um shym la shah shkor ia kaei kaba la wan iathuh wat la ha u rangbah Synagog pat ka la ktah jur. Hangne ngi ioh-i ia ka jingshkem ka jingngeit U Jisu ha U Blei bad u la phai ktien ruh ban ai jingshlur mynsiem ia u rangbah synagog. *Tang shu ngeit :* Khlem da pyn-khuslai ha la ka mynsiem, hynrei dei ban don ka jingngeit ba U Blei u don la ka jingthmu hapdeng ki jingjia baroh.

Dkhot 37 : "um shah te iano iano ban bud lem ia u.......u para u Jakob."

Namar ba ka long ka thma hapdeng ka jingngeit bad ka jingduh jingkyrmen, um shym la shah ia kito kiba dang artatien. Kumta u la shim tang ia ki briew kiba skhem ka jingngeit. Ki nongiarap ki long kiba donkam ban iarap ia ka jingngeit u rangbah Synagog bad ban pynwan ia ka lyer jong ka jingtrei ka bor U Blei ha kaba kum kata ka khyllipmat. Hangne ngi ioh-i ba u la pynkyrpang ia u Petros, u Jakob bad u Ioannis, na ka bynta ka jingiaid shaphrang ka Mission jong u. Kine ki don ha ka por jong ka jingkylla dur (9 : 2) bad ha ka kper Getsemane (14 : 33)

Dkhot 38 : " Kumta u la poi sha ka ïing.. ....ia kiba lyniar shikaddei eh."

Ha ka ïing iap briew, don sa kiwei pat ki jaid briew bad sa kiwei pat kiba pynduh jingkyrmen ia ka jingngeit. *Ka jingkhiwin :* Ka jingbun briew ha kata ka ïing, kiba la wan ban sngewlem. *Kiba iam briew :* Ha ka rukom jong ki Jiw haba iap briew, la ju wer nong ia ki nongiam briew ban iam. Hynrei hangne namar ba ka long ka por ka ba kyndit ym shym don ki nongiam ba la ai nong. Kine ki long tang kiba ha ïing ha sem jong ka khynnah kaba la iap.

Dkhot 39 : " Haba u la leit hapoh te.......ka khynnah kam shym la iap, hynrei ka shu iohthiah."

Ka jingngeit bad ka jingsngewskhem jong U Jisu ka paw hangne. U la dumok ia kita kiba iaiam ym tang namar ban kwah ban pyntngen ia u kpa bad ia kita kiba ha ïing-

hynrei u tip skhem ba U Blei un pyndonburom ia la ka jong ka kyrteng ha kata ka ïing. *Ka khynnah kam shym la iap, hynrei ka shu iohthiah :* Ka lah ban long ba kita kiba ha ïing, ki la shu kyrkieh eh ban mutdur ba ka khynnah ka la iap. Katba ha ka jingpeit jong U Jisu pat kam pat poi haduh kata ka pud. Hynrei U Jisu u shim beit ba ka jingiap ka long tang ka jingiohthiah ba tang shipor. Kumjuh ruh u Khristan u shim ba ka jingiap ka long tang ka jingiohthiah (Math 27 : 52 ; 1 Kor. 11 : 30, 15 : 6 ; 1 Thes. 4 : 13-15) namar ha kawei ka sngi kin sa mih-pat.

Dkhot 40 : "Ki te ki la ia rkhie beiñ ia u........sha ka ba don kata ka khynnah."

Ka bor jong u ka paw ba u la lah ban pynmih shabar kata ka kamra ia kita ki nongiam briew. U la shah tang ia kito kiba ieit jong ka khynnah lem bad ki synran jong u ban don ha kata ka kamra. Ha kaba kum kane ka khep u shim tang ia kito kiba lah ban iarap ha ka liang ba kynja mynsiem. *Ki la rkhie bein ia u :* Kiba don hangta ki la rkhie beiñ ia ka jingkren U Jisu. Ki la tharai ba kane ka long tang ka jingkren bieit. Bunsien kita ki bymngeit ki ju kren beiñ ia ka jingkyrmen ki Khristan shaphang ka jingmih-pat. Ha ki jingstad pyrthei kiba mynta ki ju ong shisien ba u briew u la iap, u la kut. Hynrei ka jingngeit Khristan ka long ka jingkyrmen ia ka jingmihpat wat lada don kiba rkhie beiñ ruh ia kane.

Dkhot 41 & 42 : Ha kine ki dkhot, lah ban ioh-i ia ka bor U Blei kaba U Jisu u la leh halor jong kane ka khynnah. Ha ki Ktien U Jisu, ka khynnah ka la khie joit bad ka la iaid, naba ka la khad-ar snem ka karta jong ka. *Talitha kumi :* U Markos u ioh ia ki ktien U Jisu lyngba ka jingiathuh U Petros. U Petros um shym la klet ia ka sur ktien U Jisu bad kane ka ktien 'Aramaik' ka iai sawa ha u katba u dang iathuh ia kane ka jingjia. Ka jingieit bad ka jingsbun kaba u la mad ha U Jisu kam shim la lah satia ban pynklet ia u. *Ki la kyndit da ka jingkyndit bakhraw :* Ka jingrkhie beiñ ka la kylla sha ka jingkyndit kaba khraw haba ki la ioh i ia kane ka kambah.

Dkhot 43 : "Te u la hukum skhem ia ki........u la hukum ruh ban ai ei-ei ia ka ban bam."

U Jisu um kwah ba kin ai burom ba u la leh ia kane ka kambah pynban peit Math. 11 : 5 ; Luk. 7 : 22. Ngi la ioh-i ba u paitbah uba la ia wan tur sha u, u long uba kwah tang ban peit kai ia ka bor jong u. Um shym la wan da kata ka jingthrang ban shahshkor ia ki jing-hikai jong u lymne thrang ban wan búd nadien jong u. Tang kito kiba la pdiang bad ngeit ha u, ka jingpynmih-pat ia kiba la iap, ka nang pynkhraw shuh shuh ia ka jingngeit jong ki. Hynrei ha kito ki bym pdiang ia u, ka jingtip bad ka jingioh-i kaba kum kata ka kah dum noh ia ka jingpynpaw jong u.

LYNNONG 6

Ia kane ka lynnong lah ban ia pynbynta ha ki hynñiew tylli ki bynta :—(i) Ka jingkyntait ia u da kiba ha Nasareth (1-6). (ii) Ka Mission ia ki khad-ar ngut (7-13)., (iii) U Herod bad ka jingiap u Ioannis U Nongpynbaptis (14-29), (iv) Ka jingwan phai pat ki khad-ar ngut (30-34). (v) Ka jingbsa ia ki san hajar (35-44). (vi) Ka jingiaid halor ka duriaw (45-52) & (vii) Ka jingpynkhiah ia ki bapang ha Gennesaret (53-56).

(i) Ka jingkyntait ia u da kiba ha Nasareth

(Dkhot 1-6 ; Math 13 : 53-58 : Luk. 4 : 15-30).

Ka jingleit jngoh ia la ka jong ka ïing ka sem ka la pynlong pynban ka jingbuh jong U Jisu ia lade ha ki jingtynjuh kiba eh. Kam shym la long ka jingwan jngoh tang ia ka ïing ka sem, hynrei ia la ki jong ki para shnong para thaw ruh. U la wan kum u Rabbi lem bad la ki synran. U la rung shapoh ka Synagog, ù da hikai ruh hangta da ki jinghikai kiba phylla. Hynrei ka la long pynban ka jingjynthut namar u la wan na ka ïing ka bym shym khmih lynti. Hangne ka jingithuh ithaw ka la kylla long pynban ka jingpyrshah.

Dkhot 1. "u la leit noh nangta........ki la bud ia u."

U la leit noh nangta : Ka mut na ka duriaw Galilaia sha Nasareth kaba jngai kumba 25 mer ne 40 Km. ei ei. U da wan ryngkat bad la ki synran kum u Rabbi.

Dkhot 2. "Te haba la poi ka Sabbaton.......kat kine ba la leh da ki kti jong u ?"

Ka nam U Jisu ka la saphriang kylleng bad haba u la poi ha Nasareth la ailad ia u ban hikai ha ka Synagog. Kumba ka paw hangne, U Jisu um pat shym la ialap ne leh ia kino kino ki kambah ha Nasareth mynshuwa. Lehse ka long ka daw jong ka jingthut kiba ha ïing jong u hi (3 : 20, 21). Hangne ki nongwan sha ka Synagog ruh kim shym la pynshah shkor satia ia ka jingkren jong u. Hynrei ki la shu lyngngoh bad thut ia u ba uba kum une u samla, uba la pynsan pynrangbah ha ka shnong jong ki, u lah ban leh kat kine kiei kiei ki bakhraw.

Dkhot 3 : Une um long uto u Misteri.........kumta ki la thut ia u."

Ki la thut ia u namar u long u misteri : u nongbylla sngi jong ki briew kiba ai jingtrei ia u, u riewpaitbah uba kum ma ki hi. Hynrei ha kiba ngeit pat, ka Burom jong u ka long ba U Blei uba la wan sha ka pyrthei, u la shim ha lade ban pyniaryngkat bad u briew ha ki bynta jong ka jingim baroh. Ki la thut ia u namar u long u khun jong ka Mari bad ia ki para jong u ruh ki ithuh bha. Bunsien haba kane ka jingithuh ithaw ka la jan than eh, ka pynlong ban ym nang shuh ban ñiewkor. Haba la iajan than eh bad ki briew ka long kaba eh ban ioh-i ia ka jing-long bakhraw jong ki. *U Khun ka Mari* : La ngeit ba u Joseph u la iap kham slem. Hangne ngi lah ban ioh-i ia ka jingim U Jisu ba um shym la mih noh na Nasareth bad sdang ia ka Ministry jong u haduh ba un da dap lai phew snem karta. Ka daw ka long ba u la hap ban kyrshan ia ka ïing hadien ka jingiap u kpa jong u. *U la dei para bad u Jakob, bad u Josis, bad u Juda, bad u Simon de :* La ong ha u Ioanis 7 : 5 ba ki para jong U Jisu kim shim la ngeit ha U Jisu myn ba u dang im. Hynrei ha ka 1 Kor. 9 : 5 ki la ngeit bad long ki nongbud jong u hadien ka jing mihpat (Ki Kam. 1 : 14). U Jakob u la long u nongialam ia ka Balang ha Jerusalem (Ki Kam. 12 : 17 ; 15 : 13 ; 21 : 18 ; Gal. 2 : 9, 12. 1 Kor. 15 ; 7). U Judah la shem ha ka shithi u Judah dkhot 1. U Josis ym dei u Joses ba ngi lah ban shem ha ka lynnong 15 : 40, 47. Ym shym la tip ei ei shaphang u Josis bad ia u Simon, kumjuh ruh ia ki para kynthei jong u. *Ki para kynthei jong u kim don hangne :* Kane ka mut ba ki para kynthei ki dang sah ha ïing baroh namar kim pat shongkurim.

Dkhot 4 : "Hynrei U Jisu u la ong ha ki.........hynrei tang ha la ka ri."

U Jisu um lah ban leh ia ki kam kiba khraw ha Nasareth namar ba ka lyer hi ka long kaba sniew. Namar ki ithuh bha ia u, ia ka ïing jong u. Kumta ka la don lypa ka jingsngew ba kaei kaei kaba bha kam dei ban mih noh na une u briew lane na ka ïing jong u.

Dkhot 5 : " Hangta tę um lah........bad u la pynkhiah ia ki."

Ha ka lyer jong ka jiugtharai sniew, ka jingshun, ka jingithah ia u briew ban leh ia kaei kaei kaba bha, ka long ka bym lah long, U Jisu um lah ban leh ia ki kambah ha kaba kum kata ka jingsngew ki briew. Ka jingngeit ka iaid ryngkat bad ka jingdonkam jong u briew. Kane ka jingbymngeit ka khyrdep khop ia ka jingkhang jong ka jingtrei ka bor U Blei ha ki briew.

Dkhot 6 : " u la sngewkyndit ia ka jingbymngeit jong ki"

Ka long ka jinglong briew ban lyngngoh ba ki briew kiba la ioh-i ia ka bor U Blei kin phai lyndet noh na ka ba ngeit. Ha U Jisu ka jingbymngeit kam dei ban mih haba ki la ioh-i ia ka bor U Blei. Hynrei ka long kaba shisha pat ba ha u briew uba u hi um kwah ban ioh jingkoit yn ym lah ban pynkoit.

Ka Mission ia ki khad-ar ngut

(Dkhot 7-13 ; Math. 9 : 35 ; 10 : 1 ; 9-11 ; Luk. 9 : 1-6 ; 10 : 1-12).

Ka jingkyntait ia u na Nasareth, ka la pynlong ia u ban pyrkhat ba ka jingtrei jong u ha Galilaia kam don por shuh. Kumta ka jingphah jong u ia ki khad-ar ngut kam mut tang ban ai jinghikai ia ki, hynrei ka jingphah ka long kaba don bad ka jingthmu ban pynsted ia ka kam. U la phah ia ki ryngkat bad ka bor ryngkat ruh bad ka jingkitkhlieh, bad um shym la ia leit ryngkat bad ki ruh.

Dkhot 7. "u la khot ruh ha u ia ki khad-ar ngut ....halor ki mynsiem bymkhuid."

U la phah ar ngut ar ngut : Kane ka.long ka rukom jong ki Jiw khnang ban ia pynshlur uwei ia uwei pat ha ka jingjop bad ha ki jingeh kiba ki iakynduh ha ka jingleit jong ki. U Jisu u la ai bor lut ha ki ban pynbna ia ka Gospel, ban khot ia ki briew sha ka jingkylla kaba mut naba ka Hima ki bneng ka la jan, bad kane ka hima kan wanrah ia ka jingbha ha ki briew kaba ka jingtrei

ong ka, ka long da ka jingieit. Khlem arratien, ki la ialap ruh ia la ki jong ki jingshem kiba bad U Jisu.

Dkhot 8 & 9 : Ha kine ki dkhot ngi ioh-i ba U Jisu u la khang ia ki ban rah ei-ei hynrei tang u diengduh. Kaba mut ba ka jingleit jong ki ka long ba kin ym rah ia ki tiar kiba khia. Balei ? (i) ban pyn-i ia ka jingkyrkieh jong ka por, (ii) ban leit pynbna tang ia ka Gospel ym ban ai ei-ei nalor jong ka, bad (iii) ban shaniah ym ha lade hynrei tang ha ka Bor ba la ai da U Blei lyngba U Jisu Khrist.

Dkhot 10 & 11 : Kine ki dkhot ki iathuh shaphang kita kiba pdiang sngewbha bad kita ki bym pdiang. Ki khad-ar ngut ha ka Mission jong ki, kim dei ban sher dara, hynrei ban ia shim bynta bad ka jingim jong kita kiba pdiang ia ka Gospel. Ha kita ki bym pdiang pat dei ban ym pynwit ia ki. Shi rukom ka long kum ka jingtim "kynther dewmet" hynrei ka mut ba ka long kaba khadduh ia ki ban iohsngew ia ka Gospel bad ban pdiang ia ka. Balei ka long kyrkieh katta katta ? Ka daw ka long ba ki Jiw ki dei ban pdiang nyngkong eh ia U Messaiah bad dei ma-ki pat ban long ki nongialap ia u sha ki Jentil. Lada ki kyntait kin duh ia la ka jong ka bynta jong ka jingthmu bymjukut jong U Blei (Rom. 9-11).

Dkhot 12 & 13 : Ki la leit pynbna ia ka khubor kumba la phah da U Trai. Kum ki Prophet hyndai kiba ong "Kumne u ong U Trai," u briew uba lah ban wallam ia ka khubor kaba ktah ia ki briew, u long uta uba la ioh na U Trai hi. Ka khubor ba la phah da U Syiem ka long "Kylla kaba mut." Kane ka long ka jingkylla thymmai jong u briew ne ki kam ba bakla baroh sha ka jinglong thymmai jong ka jingim kaba mih naduh ka doh-nud baroh. Ki wallam ruh ia ka jingsngewlem jong U Syiem ka jingpyllait mraw ia kiba shong ksuid, ka jingpynkoit ia kiba pang bad kiba jynjar ha ka met bad ka mynsiem. *Ki la pynsleh da ka umphniang* : Ha ki por barim la ju ñiew ba ka umphniang ka long ka dawai bah ia kito kiba pang. U Galen u doctor bakhraw jong ki Grik u ong "Ka umphniang ka long ka dawai

babha tam ban pynkoit ia ki jaid jingpang baroh kiba ha ka met." Ha ki kti jong ki shakri U Khrist ka rukom jingpynkoit kaba rim ka ioh ia ka dor kaba thymmai. Ki pyndonkam ia ki tiar kiba ki briew ki ju leh, hynrei ryngkat bad ka bor U Mynsiem U Khrist uba iarap lem ia ki, ryngkat ruh bad ka Jingngeit jong ki briew.

U Herod bad ka Jingiap u Ioannis U Nongpynbaptis

(Dkhot 14-29 ; Math. 14 : 1-12 ; Luk. 9 : 7-9).

Ha kane ka por, ka khubor shaphang ki ktien bad ki jingleh U Jisu, ki la saphriang kylleng ka ri. Ka la poi ruh sha ki shkor u Herod. U Herod u la iohsngew ym naduh mynshuwa, namar ka jaka shong jong u ka long ha Tiberios.—Ka nongbah ki Jentil kaba U Jisu um pat ju leit mynno mynno ruh. Hynrei ka Mission jong ki khad-ar ngut, ka la pynsawa kylleng ia ka kyrteng U Jisu.

Dkhot 14-16 : U Herod, u khun jong u Herod bakhraw (Math. 2 : 16–18). La kha ia u kumba ha ka snem 20 S.K., u la synshar ia ka jylla Galilaia bad Perea. Haba u la mut ban dawa ia lade ba u dei u Syiem, u padsha Kaligula jong ka hima Roman u la pynryngkang par noh ia u, une u la bna shaphang U Jisu. Lehse la wan iathuh ha u da ki briew jong u hi. La tharai ba U Jisu u long (i) U Ioannis u Nongpynbaptis uba la iap, u la mihpat, (ii) U Elijah ne u Elias, u Nongiathuhlypa. bad (iii) U Nongiathuhlypa uba mih thymmai. *U Elijah ne u Elias* : Ka jingkhmih lynti jong ki Jiw ha shuwa ba un wan U Messaiah. U Elijah u dei ban wan pynbna ia kata ka khubor. Kane ka ia dei bad ka jingwan jong ka hima U Blei. *Uwei na ki nongiathuhlypa :* Ki Jiw kim pdiang ia u namar ba u dawa ia lade ba u long uwei na ki nongiathuhlypa.

Dkhot 17-29 : U Markos ha kine ki dkhot u iathuh kumno ba u Ioannis U Nongpynbaptis u iap khnang ban ring ia ki jingmut halor ki jingtharai u Herod ia U Jisu Ka jingiathuh jong u ia kane, ka pyn-i ba haduh katno ka jingkyrkieh ban ialap ia ka Gospel ha Galilaia.

U Herod : U Herod bakhraw uba la pyniap ia ki khunlung kiba ar snem shapoh ha ka por ba la kha ia U Trai Jisu (Math. 2 : 16-18). U la don ar-ngut ki khun

shynrang na kawei na ki tnga jong u kaba kyrteng ka Mariamne ; u Alekasandar bad u Aristobulos. Ka Herodias pat ka khun jong u Aristobulos. U Herod u la shongkurim pat sa ia kawei pat ka briew bad u la ioh na ka sa uwei pat u khun shynrang uba kyrteng u Herod Philip Une u Herod Philip pat u la shong kurim ia ka Herodias ka khun u Aristobulos, uba ia dei shi para kha trai bad utei u Herod Philip. U Herod Phillip pat u la ioh khun na katei ka Herodias ia ka Salomi, kaba la shad ha khmat jong u Herod u nongsynshar jong ka Galilaia kaba ngi pule ha kane ka bynta. Utei u Herod bakhraw u la shong kurim pat sa ia kawei ka briew ha kaba u la ioh na ka ar ngut ki khun shynrang, U Arkhelos bad u Herod Antipas. U Herod Philip um shym la ioh bynta ei ei na ka hima u Herod bakhraw hadien ka jingiap jong u bad u la shong la sah ha Rom. Haba u Herod Antipas u la leit jngoh ia u, u la shongkurim ia ka tnga jong u ka Herodias. Dei kane ka rukom ia shongkha jong ka ïing u Herod kaba la pynlong ia u Ioanis Nongpynbaptis ban kren pyrshah shibun kat haduh ba ka la pynlong ba la dei ban khrai khlieh ia u.

Ka Herodias : ka long ka khun jong u para kha trai u Aristobulos. Ka long ka tnga jong u para kha trai jong u, u Herod Antipas. U Herod Antipas u la shongkurim ia ka. *Ka khun kata ka Herodias* : ka Salomi ka khun u Herod Philip. u para jong u Herod Antipas. Ka Salomi namar kata, ha ka juh ka pot ka long ka khunruit bad ka khun ksiew jong u Herod Antipas.

Ka jingwanphai ki khadar ngut

(Dkhot 30-34 ; Math. 14 : 13, 14 ; Luk. 9 : 10, 11)

Hangne ngi ioh-i ia ka jingwanphai pat sha U Jisu na la ka jingleit missionary ban wan iathuh ia kaei kaba ki la leh bad pyndep katkum ba u la phah ia ki. Ngi ioh-i ruh ba U Jisu u la kwah ban ioh ka jing-ia-syllok kaba kham jan bad ki da kaba kin ia leit kyrpang bad u sha ka ri khlaw.

Dkhot 30 : "Te ki Apostol.. ....bad kat kiba ki la lah hikai."

Ki la ia wan lang sha u ban iathuh ia kiei kiei baroh kat kiba ki la iashem ha ka jingleit jong ki. *Apostol*: Dei tang hangne ba u Markos u la pyndonkam ia kane ka ktien. Kane ka ktien kam mut ka kynja kynhun shipai ba la phah ban leit ialeh thma kumba ka don ha ka ktien Grik; hynrei la shim na ka jingmut kaba don ha ka ktien Hebru "Saliaki" kaba-mut kita kiba la phah ryngkat bad ka jingpynkup bor. Ki Saliaki ki long kita kiba la thung bad la phah na ka bynta ka mission kaba kyrpang. Kine ki dei la kumno ban pyndep ia kata ka mission. Kumta ruh ki apostol ki long kita ki nongkit khubor ba la phah da U Trai Jisu hi.

Dkhot 31 : U Mathaios u iathuh ba dei U Jisu hi u ba la kur jingmut ban leit noh nangta hadien ba u la bna ba U Ioanis Nongpynbaptis u la iap. Hynrei u Markos pat u ong namar ba u kwah ban pynjahthait ia la ki synran.

Dkhot 32-34 : Ha kine ki dkhot ngi lah ban ioh-i ba katba ki dang ia leit u paitbah u la búd ia u. Kane ka pyn-i ia ka jingjop jong ka Mission ki Khadar ngut bad ha ka juh ka por pat ka pyn-i ia ka jingsaphriang ka nam U Jisu. Ka jingbúd u paitbah ka pyn i ia ka jingthngan bad jingsliang ka mynsiem jong ki ban ioh jinghun na U Jisu.

Ka jingbsa ia ki san hajar

(Dkhot 35-44 ; Math. 14 : 15-21 ; Luk. 9 : 12-17; Ioan. 6 : 1-14)

Ka jingbsa ia ki san hajar bad ka jingbsa ia ki saw hajar (8 : 1-9), kat kum ka jingthoh u Markos, la batai ba kata ka jingbsa ba nyngkong ka pyn-i ia ka jingbsa da u kpu ka Jingim ia ki Jiw bad ka jingbsa kaba ar ka long ka jingai ia u kpu ka Jingim ia ki Jiw, bad ka jingai ia u kpu ka Jingim ha ki Jentil. Kane ka kdew ruh ba u Markos u iathuh beit katkum ka jingong u Petros. Kane ka kambah kaba U Jisu u la leh ka pynpaw—(i) Ka jingiabam kaba ha ka jingiasyllok ryngkat bad U Jisu, bad kaba ai jinghun ia kita kiba ia bam. (ii) ia ka dak jong ka jingiakhawai kaba ha ka Hima jong

u ha kaba kiba hok kin ia shong bam ryngkat bad U Messaiah.

Dkhot 35 : "Haba ka la noh eh ian ka sngi......"

Ka la long ka sngi kaba u la pynlut baroh kawei ban hikai, ka la long lehse kumba ha ka por hynriew baje janmiet haba ka la sdang sep ka sngi. *Ka jaka kynjah :* Ka jaka kaba jngai na ki shnong kiba shong briew.

Dkhot 36 : "to pyllait noh ia ki, ...naba kim don ei ei ruh ban bam."

Ka jingsngew jong ki synran ka long ban phah noh ia ki. Don ki briew kiba sngewthuh ba kiwei kiba don hapdeng ki jingeh, hynrei kiba kwah ban law met pat ia lade ban iarap ia ki. Hynrei don pat kiba kwah ban iarap lem ia kiwei kiba ia kynduh ia ki jingeh jong ka jingim.

Dkhot 37 : "u te u la iathuh........bad ai ruh ha ki ban bam."

Hangne ngi ioh-i ia ka jingphai ktien U Jisu ia la ki synran bad ha ka juh ka por ruh ki synran ki la ai ñia ia U Jisu, ba ka long ka bym lah long satia ban thied jingbam khnang ban bsa ia ki. *Ar spah suka :* Ka long ka dor sngi jong uwei u nongkitnong.

Dkhot 38 : "u la ong te ha ki........san bad artylli ki dohkha."

Ki synran ki dei ban ai kat kaba ki don, bad ia kaba duna U Blei un sa pyndap.

Dkhot 39-40 : *U phlang jyrngam :* Kane ka pyn-i ia ka por Pyrem kaba ki phlang ki la sdang khie lung. Kaba long ruh ka por kaba ki rakhe ia ka Niam ka jinglait. *Shong shaniah lynnong lynnong* : Kane ka pyn-i ia ka dur jong ki rukom shong jong ki briew syriem kum ki jhur kiba la thung ha ka kper, kiba itynnad bad ryntih bha.

Dkhot 41 : "Haba u la shim te ia kita ki.......u la iasam ha ki baroh."

Ka long ka rukom jong ki Jiw ha ka jingkhawai, ba u trai ka jingkhawai, u dei ban shim nyngkong eh ma u ia u kpu, un ainguh bad un kdiah bad bam na uta u kpu, bad hadien ki nongiarap kin sam sha kita ki nongwan sha ka jingkhawai. Kane ka jingleh U Trai Jisu ka pynpaw ia ka rukom kaba u leh ha ka jingkhawai miet bad la ki jong ki syntan, kaba pyn-i ba ha ka jingkhawai U Messaiah dei ban pynkhreh ḍa kaba ma u hi u shah ban kñia ia lade.

Dkhot 42 : "Baroh ki la ia bam bad ia-kdang ruh."

Ki paitbah ki la ia-kdang bha ha ka liang ba kynja met bad kumjuh ruh ha ka liang ba kynja mynsiem namar ka jingdon U Jisu lem bad ki. Ki la thngan bad U Jisu u la pynkdang ia ki, hynrei ha kane ka jingbsa jong u ia ki, ka long ruh kaba ki dei ban iohi, uei une uba la leh ia kaba kum kane ka kambah?

Dkhot 43 : "Bad ki la ia-khar ruh.........na ki dohkha ruh."

Ka jingbam kaba la ai da U Trai ka la palat ia kaba ki donkam ruh. *Khadar tukri* : Kaba pyn-i ia ka jingdon ki khadar ngut ki syntan, bad ba ha ki shang jong ki haba la lum lang na kiba lwet dang tam shuh.

Dkhot 44 : "kita kiba.........ki rangbah."

Hangne ka pyn-i ia ka dak jingkheiñ jong ka jingbun u paitbah.

U Jisu u iaid halor duriaw

(Dkhot 45-57 ; Math. 14 : 22-23 ; Ioan. 6 : 15-21)

Dkhot 45. "Te kumne kumne ruh u.......sha shiliang sha Bethsaida. Katba u hi u nangpyllait ia u paitbah."

U Markos um shym iathuh balei ba U Jisu u leh kumta. Hynrei u Ioannis u iathuh ba ynda haba U Jisu u la leh ia kane ka kambah kaba ngi pule sha khmat, u paitbah u khreh ban thung syiem ia u da ka bor, kaba long pyrshah ia ka jingpyrkhat U Jisu hi. Kumta u la phah noh ia ki syntan ha shuwa, ioh ba ma ki ruh kin shah pynngop ha kane ka jingthmu. *Bethsaida* : Ka long ka shnong

ba la tei pat da u Philip bad ka don shaphang shatei lam mihngi na ka duriaw Galilaia. Hynrei mynta kane ka shnong kam don shuh.

Dkhot 46 : "Ynda u la.......ban duwai"

Ynda u la ai khublei ia u paitbah, mynta u la donkam ruh ban leit shajan U Blei khnang ban ioh ia ka jingpynthymmai bor.

Dkhot 47-48 : U la don tang marwei ha shiliang duriaw haba la janmiet. Katkum ka jingkheiñ por ki Jiw, la pynia bynta ha ki saw bynta kata naduh 6 baje janmiet haduh 9 baje mynstep ; 9 baje mynmiet haduh 12 baje shiteng synnia ; shiteng synnia haduh 3 baje mynstep bad 3 baje mynstep haduh 6 baje mynstep. Ka la long kumba ha ka por 3 baje mynstep, U Jisu u la ioh-i ia ki synran ba ki dang ia don halor ka lieng ha duriaw bad ba ki ialeh tyngeh ban poi sha ryngkew hapdeng ka jingjur jong ka lyer.

Dkhot 49-57 : Ka jingthmu jong u ka long ban ap ia ki ha shiliang ka duriaw. Ki la ioh-i ia u ba u iaid halor ka duriaw, ki la sheptieng ioh ba ka dei ka rngai. Hynrei U Jisu u la pynjem ia ka jingsheptieng da kaba u kiew halor ka lieng, bad ka lyer ka la long jai jai.

To long shlur, dei ma nga, to wat sheptieng : Haba U Jisu u don hajan, ki briew kim dei ban sheptieng ia kano kano ka jingma ne jingmynsaw ki dei tang ban shaniah lut ha u, namar u long uba lah ban pynthanda ia kino kino ki eriong ha ka jingim u briew.

Dkhot 52 : "Naba...... ka long kaba eh."

U Markos u pyn-i ba ki synran jong u ki la dei ban sngewthuh ba U Jisu u long uba kham palat ban ia u briew bad ba kim dei ban sheptieng ne lyngngoh ia ki kambah kiba u la leh.

Ki jingpynkhiah ia kiba Pang ha ri Gennesaret

(Dkhot 53-56 ; Math. 14 : 34-36).

Ki paitbah kim sngewthuh, ba naduh nangne ka Ministry U Trai ka la kylla da kawei pat. Hynrei u tang shu

hiar ryngkew, ki paitbah ki la bud bad kyntur sha u ban kyrpad ia u ban pynkhiah ia kiba pang kiba ki la wallam sha u. Hangne ruh U Jisu u la pynpaw ia ka jingieit blei halor jong ki. *Ka rmiang Jaiñ :* Ka mut ka rmiang jaiñkup ba la pynpur da kawei pat ka jaiñ, kaba uwei pa uwei u Jiw u dei ban don ia kaba kum kane ka Jaiñkup. (Jingkheiñ 15 : 38 ; Eksod. 22 : 12).

LYNNONG 7

(Dkhot 1-23 ; Math. 15 : 1-20 ; Luk. 11 : 38)

U Markos u la buh jingthoh hangne namar ba u tip bha ba ki kambah kiba U Jisu u la leh, ki bud ryngkat ruh bad ki jingpeit matdong ki Pharisi. Hangne U Jisu u ban jur ia ka jingjylliew jong ka jingkohnguh ia ki hukum U Blei kaba mih naduh ka dohnud baroh ban ia kaba shu pyndep tang ia kaei kaei kaba shabar.

Dkhot 1-8 : Ka jingwan kylli ki Pharisi bad ki nongthoh ka long shaphang ka jingleh jong u bad ki synran ba kim bud ia ka rukom jong ki tymmen basan. Katkum ka jingngeit jong ki Jiw dei ban kohnguh ia ki Shiphew Hukum bad ia ka Testamant Barim kaba long ki san tylli ki kitab u Moses kaba ki khot ka Pentatiukh (Pentateuch). Ki nongthoh pat ki batai ia ki hukum da kaba buh kyndon shuh shuh halor jong ki, kata da kaba thet bha ia la ki kti shuwa ban bam jingbam bad kiwei kiwei. *Ka rukom pateng la pateng ki tymmen basan* : Ka riti ka dustur ka bym shym la don ha ka jingthoh. *Ki tymmen basan :* Kam mut ki rangbah ialam jong ka niam Jiw, hynrei hangne ka mut ki kpa tymmen kiba dang im bad kiba la iap noh. *U Isaiah*: U nongiathuhlypa. U Jisu u la buh ia ki ktien jong u na ka lynnong 29 : 13. Kaba kdew pyrshah ia ka jingkylli ki Pharisi bad ki nongthoh. *Kiba arsap :* Kiba ar syrtap jingmut. Ki nongleh ia kiei kiei kiba i kumba kiba shisha, hynrei ha ka jingshisha pat kim long kumta. La ñiew da U Trai Jisu ba kane ka long kawei na ki jait jinglong kaba don la jan ha baroh ki Pharisi bad kaba u isih tam eh. Kane ka jaid jinglong, kam pynpaw shuh ia ka jingmane hok ia U Blei Uba Khuid bad Uba dap da ka Jingieit.

Dkhot 9-13 : Hangne ngi ioh-i ba U Jisu u ai nuksa kumno lah ban batai ia ka rukom pateng la pateng jong ki tymmen basan, kaba pynduh pynban ia ka jingkohnguh ia ka Hukum (Eksod. 20 : 12 ; 21 : 17). *Korban :* Ka wan na ka ktien 'Korbana' kaba ka Balang Syria ka ju khot ia ka Jingkhawai U Trai. Kane ka ktien ka mut ka jingai ne ka jingainguh ba la pynkyntang sha U Blei. Ka mut

(a) lada phi ai jingiarap ia la ki kmie ki kpa ha ka por ka ba ki donkam eh, phi ong ba phi ai noh sha U Blei, kata la phi la ai ne em, ki nongthoh kin kem daw ba phi la lyndet ban iarap ia la ki kmie ki kpa, (b) lada ia kane ka ktien la pyndonkam pat kum kaba smai kata lada phi smai ryngkat bad kata ka jingainguh ha khmat ka duwan, ia kata ka jingsmai jong phi yn ñiew da ki nongthoh. Ha kaba kum kata ka jingleh thaw briew, ka mynsiem ba shisha jong ka hukum ba la buh da U Blei kan duh ia la ka jong ka dor jong ka.

Dkhot 14 & 15: Ha kine ki dkhot, ngi ioh-i ia ka jingkren pyrshah kaba jur jong U Jisu ia ki riew bat niam, bat-aiñ, bat hukum bad kane kam shym la pynsngewbha satia ia ki. Kam dei ka jingbam ba u briew u bam, ki kot kiba u pule; ki kotdur kiba u peit, ki jaka kiba u leit, ka kam kaba u trei lane ki lok kiba u ialang ka ban pyntngit ia u. Hynrei kata kaba don ha ka dohnud jong u hi ka pyntngit bad pynjakhlia ia u. U briew uba ka dohnud jong u hi ka long kaba khuid, wat haba u bam u dih ryngkat bad ki nongkhrong bad kiba pop ruh. kata ka jingbymkhuid ka jong u hi ka paw. Kam dei ka jingialanglok bad uba pop ka ban pyntngit ia u briew, hynrei kata ka jingjakhlia kaba don hapoh jong u hi, kaba lah ban pynbit tngit ia kiwei ruh.

Dkhot 16. " Lada uno uno ruh u don ki shkor....... to un sngew."

Kane ka long ka ktien kaba khor ia kaba U Jisu u la kren (Jingpynpaw 2 : 7).

Dkhot 17 : "Te haba u la leit hapoh ïing........shaphang kata ka Pharshi"

Peit Lynnong 4 : 10. Ka jingbymsngewthuh jong ki synran ia kane ka jingkren bad ki wad jingshai na U Jisu.

Dkhot 18. "u ong te ha ki.......kam lah ban pyntngit ia u "

Ka jingbam ka mih noh na ka met shen shen, bad kam lah ban pyntngit ia ka mynsiem.

Dkhot 19-20: "naba kam leit shapoh ka dohnud........"

Ka jingthmu jong U Jisu, ka long ban ong ba baroh ka jaid jingbam ka long kaba khuid bad ka bym lah ban ñiew sang da lei lei ruh. (Ki kam. 10 : 9-16). Ka pop ba shisha kam ju wan na shabar, hynrei napoh ka dohnud.

Dkhot 21,22 & 23 : "naba na shapoh ka dohnud ki briew........"

Ki pop ki mih na ka jingpyrkhat ba sniew bad ba bymman jong u briew hi. U Jisu u da ñiew haduh khadlai tylli ki jaid pop kiba mih napoh ka dohnud u briew. *Kaba khmih sniew* : Ka mut ka jingbishni (Math. 20 : 15). Kine ki jaid pop baroh u la pyn-i na ka bynta ki nongpule kiba dei ki Jentil. Lah ruh ban pyniadei bad ki kyrteng ki pop kiba u Paul u kren ha ki Galatia 5 : 19 ter ter bad Kolosai 3 : 5 ter ter. Ia ki Khristan la ki dei ki Jiw ne ki Jentil donkam ban pynkynmaw ba U Trai jong ngi un ym shim jingkheiñ ei ei na ka jinglong Khristan jong ki kaba tang na shabar. Hynrei u angnud ia ka dohnud kaba khuid kaba ieit ia u "Suk kiba khuid ha ka dohnud, naba kin ioh-i ia U Blei."

Ka jingpynbna - U Khrist sha ka Pyrthei

(Dkhot 24-30 ; Math. 15 : 21-28).

Kane ka jingjia kaba U Jisu u la pynkoit ia ka khun rit jong ka kynthei kaba na Syrophinisa, lehse ka long kaba khadduh ha shuwa ba U Jisu un leit sha Kaisaraia Philipi.

Dkhot 24-26. "Haba u la ieng........"

Kine ki jaka kiba U Jisu u la leit ki long ki jong ki Jentil. La um shym la kwah ban trei ia ka kam hangne ruh, hynrei u Markos u iathuh ia ka jingjia kaba U Jisu u la ia kynduh - ia ka kynthei ka bym dei ka Jiw, ka nong Syrophinisa. Lehse ka la ia kren bad U Jisu ha ka ktien Grik, haba ka la kyrpad ia U Jisu na ka bynta ka khun rit jong ka kaba don mynsiem bymkhuid.

Ka Tyros bad Sidon : Ki long ki nongbah jong ka Phonisha, kaba long ka bynta jong ka hima Syria. Ka Tyros ka don kumba 40 mer lane 64 Km. shaphang shatei lam sepngi na ka Kapernam. Ka kyrteng jong ka hi ka mut

"U Mawsiang." Ka Sidon pat ka long kumba 26 mer ne 42 Km bad ka don shaphang shatei lam mihngi na Tyros bad kumba 60 mer ne 96 Km. na Kapernam.

Dkhot 27 : "Hynrei U Jisu u la ong ha ka,........"

Hangne U Jisu u pyn-i shai kdar ba ka Ministry jong u ka long shuwa ia ki Jiw bad ym don jingartatien ei ei ba kan leit ruh sha ki Jentil. *Ki Ksew :* Ha ki por barim, ki ksew kim long kiba da donkam kumba ka long ha ki por mynta. Ka dak jong u ksew hi ka mut ka jinglong poh, khlem burom, bad khlem dor. Ki Jiw ki ju pyndonkam haba ki kren ia ki Jentil, kaba long ka jingñiewpoh. (Math. 7 : 6 ; Philipi. 3 : 2 ; Jingpynpaw 22 : 15)

Dkhot 28-30 : "Hynrei ka la iathuh bad ka la ong ha u........"

U Jisu u ong ba dei ban bsa shuwa ia ki Israel, kata ka mut ba ia ka Gospel dei ban tyrwa shuwa sha ki. Hynrei ka jingkren kane ka briew ka long ba ia kata ka jingbam, ki ksew ki ioh khar ia kaba hap na ka miej— Kane ka mut ba ia ka Gospel dei ban ioh ei ia kaba tam da ki Jentil ruh. U Jisu u la sngewieit ia ka jingjubab jong ka. Hangne ka paw ka jingngeit kaba sngur, ha kaba um lah khlem da iarap ia ka. La tynjuh ia ka jingngeit jong ka bad la shem ia ka jingshisha, kumta la jubab ia ka jingduwai jong ka. Kane ka pyn-i ia ka dur jong ka pyrthei ki Jentil kaba thrang ia u Kpu ka Jingim, uba ki Jiw ki la kyntait noh.

Ka jingpynkoit ia uba Kyllut bad ia u ba Thlun
(Dkhot 31-37 ; Math. 15 : 29-31)

La ong ba kane ka jingpynkoit ka la jia ha ka lynti jong u na Bethsaida sha ki thain jong ka Tyros bad Sidon. Ym shym la iathuh ba une u briew u dei u Jentil ne u Jiw. Hynrei ka jingjia hi ka kdew ba ka long ha ka jaka ki Jentil.

Dkhot 31. "Te ynda u la leit noh pat......."

U Jisu u la iehnoh ia la ki synran ha Bethsaida bad u la leit hi tang marwei sha ki phang Tyros bad Sidon, bad hadien u la wan shaw pat ia ki.

Dkhot 32-35 : "Bad ki la wallam............"

Ka jingshitom ha une u briew ka la long ar byntaka jingkyllut kaba ktah ia ki shkor bad ka jingthlun kaba ktah ia ka rukom kren. Don kiba ong ba ka jingktah jong ka jingkyllut ka la pynlong ia une u briew ban thlun haba u kren. U Jisu u la shim kyrpang ia u namar ka jingbymlah ban iohsngew bad ban kren jong u hapdeng u paitbah u ba bun. Kane ka jingleh U Jisu ka pyn-i ba um kwah ban pynbna paitbah ia ka kambah ba u leh ha ka ri ki Jentil. *Haba u la lah biah* : Ia ka umbiah ha kito ki por la ñiew kum ka dawai kaba lah ban pynkoit ia ki jingpang. *U la khmied sla bneng, u la ud* : U la pan bor ha ki jingduwai na U Blei *Ephphatha*: Long ba la plie, ka ktien Aramaik.

Dkhot 36 : "u la hukum te ia ki............"

Haba u la pynkoit ia ki ba pang, um ju kwah ban tip paitbah khnang ban buhrieh ia lade ba u long U Messaiah tad haduh ba kata ka por kan jia. Hynrei ym lah khang—

"Ei ba lah ban klet ia kane
Sngap khlem iaroh ei ba lah ?"

Dkhot 37: " Te ki la sngewkyndit........."

Haba u la leh ia kine kiei kiei baroh, ki briew hi ki iaroh ba ka long kaba bha (Genesis 1 : 31). Baroh ka long kaba bha naduh kaba mynnyngkong. Haba U Trai Jisu u la wan, u wallam ia ka jingpynkoit ia ka met bad ia ka jingpynim ia ka mynsiem Hynrei ka pop u briew ka pynduh lut wat la ka long kaba itynnad katno katno ruh. Ka jingwan U Jisu, ka long ban wallam pat ia ka jingitynnad ka jong U Blei ha ka pyrthei ia kaba ka pop u briew ka la pynsniewdur ia ka.

LYNNONG 8

Ka Jingbsa ia ki saw hajar

(Dkhot 1-10 ; Math. 15 : 32-39)

Ka jingbuh jingkynmaw ia ka jingbsa ia u paitbah ha ka sien kaba ar, ngi lah ban sngewthuh ba u Markos u ioh naei re naei, ym tang na u Petros hi.

Dkhot 1 & 3 : "Ha kita ki sngi.........."

Ym shym la iathuh hangno la bsa ia ki saw hajar. Don ki nongthoh komentari kiba la batai ba kane ka la jia ha ki thaiñ Dekapolis (7 : 31). Hangne ngi ioh-i pat ba ym dei ki synran kiba sngewlem, hynrei dei U Jisu u ba la ioh-i ia ka jingthngan jong u paitbah ha ka met bad ka mynsiem.

Dkhot 4 & 5 : "Ki synran jong u te.........."

U Jisu u kwah ban ai ei ei ia ki. Ki la kdew ia ki jingeh kiba mih namar ka long ka jaka khlaw. Ka jingpyn-i ia ka jingeh ka la kylla long ka jingtynjuh ia U Jisu hi. Ka jingiarap ia kiwei kam ju ap por ia U Jisu tad haduh ba ki jingjia kin da iaid beit.

Dkhot 6 : "u la hukum.......ha khmat u paitbah."

Nujor ia ka jingbsa ia ki san hajar. Hangne ruh U Trai Jisu u la nguh, u la kdiah bad sam ia u kpu ha u paitbah. Kane ka long ka dak kaba ia dei bad ka Jingkhawai U Trai.

Dkhot 7 : "Ki don ruh khyndiat ki dohkha rit....... ha khmat jong ki."

Ha ka jingbsa ia ki saw hajar, la iathuh ia ki kpu bad ki dohkha rit ha kajuh ka por. Hynrei hangne pat la kdew kyrpang, kaba mut ba ki ia long kumjuh hi.

Dkhot 8 : " Kumta ki la ia bam ....kiba sah tam."

Ka jingbam ba la kyrkhu da U Trai, kam ju duna hynrei ka ju tam. *Hynniew* : U dak jingkheiñ ba donbok ha ki Jiw. Ki Hynñiew ki Balang bad ki Hynñiew ngut ki Tymmen Basan ha ka kitab Jingpynpaw. *Tukri :* ka shang kriah kaba la iathuh ha ka jingbsa ia ki san hajar

ka long ka kynja shang ba ju rah jingbam ki Jiw haba ki leit jingleit. Hangne pat ka tukri ka long ka shang ka ba kham heh. Ha kane ka jaid shang la pynhiar ia u Paul na ka kynroh Damaskos. (Ki Kam 9 : 35).

Dkhot 9 & 10 : Kine ki dkhot ki iathuh ia ka jingdon jong ki briew kiba u la bsa bad ka jingleit jong u bad la ki synran sha kawei pat ka jaka. *Dalnanutha :* Ia kane ka jaka ym tip hangno ka don.

Ka jingwad dak ki Pharisi

(Dkhot 11-13 ; Math. 16 : 1-4)

La ngeit da ki Jiw ba haba U Messaiah un wan kiei kiei kiba phylla kin jia long. Kumjuh ruh haba ki Messaiah ba lamler kin wan, kin pynbieit bad khroh ia ki briew da kaba kin pyn-i ia ki dak. Ki Pharisi ki kwah ban da ioh-i ia ki dak khnang ba kin ngeit bad pdiang ia u kum U Messaiah. Ha U Jisu kane kam mut ba ki kwah ban ioh-i ia ka kti U Blei ; hynrei namar ba ki long kiba matlah ban ioh-i ba ka jingwan U Jisu ka la lah pyn-i lypa ia ka dak ha ka jingim bad jingtrei jong u hi. Ha U Jisu ka pyrthei baroh kawei ka dap tang da ki dak jong U Blei.

Dkhot 11. "Te ki Pharisi........ki da ia tynjuh ia u"

Ka jingbsa ia u paitbah, ka la pynpyrkhat jur ia ki Pharisi. Hato une u briew uba na Galilaia u dei ne em U Messaiah ne U Khrist ? Kan long ka jingbieit lada kine ki nongialam ha ka niam kin shu ngeit ruma rutit. Kumta ki la ia leit ban kylli na u.

Dkhot 12 : "Haba u la ud jylliew.... ...pateng bynriew"

Ki Pharisi da la ki jingstad ki la wad ia ki dak la u long ne em U Messaiah. Kaba wad ia ki dak, ka pynlong ban artatien ha kaba ngeit ha U Jisu. Ki kam bad ki ktien U Jisu ki lah ban ialam beit ia ngi sha u. Ka jingaiti lut ia lade ha u, ka pynduh ia ka jingsngewstad baroh.

Dkhot 13 : "Te u la iehnoh ia ki.... sha shiliang."

Mynta U Jisu u la iehnoh ia ka rud duriaw bad ka jingthmu jong u ka long ban poi sha Bethsaida bad ban iaid kiar noh ia ka Galilaia shipor.

U Thiat ki Pharisi bad jong u Herod

(Dkhot 8 : 14-21 ; Math. 16 : 5-12)

Ha kine ki dkhot la iathuh shaphang ka jingpyniasyriem U Jisu ia u Thiat ki Pharisi bad u Thiat u Herod.

Dkhot 14 : "Te ki la klet ban wallam kpu........ha kata ka lieng."

Ka jingjam sha shiliang ka duriaw Galilaia, lehse ka ba kham kyrkieh ka la pynklet ia ki synran U Trai ban rah jingbam lem bad ki.

Dkhot 15 : "Te u la hukum ia ki........u Herod."

U Jisu u dang iai pyrkhat ia ka jingdawa ki Pharisi na u ban pyn-i ia ki dak, bad kumjuh ruh ia ka jingshyrkhei jong u Herod pyrshah ia u hi. *U Thiat :* U kynja soda ba la ju pyndonkam ha kaba shet jingshet. Ha ki Jiw u thiat hi u ieng na ka bynta ka jingsniew. *U thiat ki Pharisi bad u thiat u Herod :* Ki Pharisi ki la pan ia ka dak khnang ba kin ithuh la u dei ne em U Messaiah. Ki pyrkhat tang ia ki kam phylla bad ka jingjop bakhraw jong uta U Messaiah kum u nongsynshar lahduh ka pyrthei. U Herod pat, u pyrshang ban wad ia ka jingsuk tang da ka bor, ka spah bad ka burom. Kumta ha kine baroh ar jaid ka Hima U Blei ka long ka hima ba kynja pyrthei. U Jisu u mtham ba ki synran jong u kin kiar na kiba kum kine ki jingpyrkhat.

Dkhot 16 & 17 : Ha kine ki dkhot lah ban ioh-i ba ka jingmaham jong U Jisu ia ki ba kam par pain ei ei. Ki shu pyrkhat tang ia ka jingbam ka met, ioh lehse kin iap thngan. U da pynkynmaw ia kaei kaba u la leh. U la pynkdang ia u paitbah ba bun da ka bor jong u bad ba kin ym khuslai ei ei haba u don ryngkat bad ki. Ngi ruh ngi lah ban ia kynduh ia ki jingduh jingkyrmen ; hynrei ngi dei ban sngewthuh pat ba haba U Blei u don bad ngi, un buh beit ia kiei kiei baroh.

Ha Bethsaida u pynpeit ia uba matlah

(Dkhot 22-26)

La ong ba ia kane ka kambah U Jisu u la leh ha ka por ba u la mih noh na Tyros bad Sidon.

Dkhot 22 : "Ki wan ruh sha Bethsaida...... ban ktah ia u."

Ka long ka jingkyrpad ia U Jisu ban iarap lem ia kane ka jingshem lanot. *Uba matlah:* Ka jingmatlah ka long ka jingpang kaba i sangsot bad ba lanot khop. Ha ki ri mihngi la ju tharai ba kane ka jingpang ka jia na ki jingsniew ki khmat bad ka lah ruh ban jia da ka jingpeit pyrshah ia ka sngi. *Ban ktah ia u:* Ka jingkyrpad ba un ktah ia u ba pang, ka long ka jingngeit ba un tang shu ktah kan wan ka bor jong ka jingkoit.

Dkhot 23 : "Te haba u la bat ia u........., me ioh i ei ei ?

Nujor bad ka jingpynkhiah ia u briew uba kyllut bad ba thlun (Dkhot 33). Ngi ioh-i ia ka jingsngewlem u Jisu, namar u don jingpyrkhat kumba kiwei ki sngew. Ka jingkylli ia une u briew, lehse ka long na ka daw jong ka jingtlot jong ka jingngeit.

Dkhot 24 & 25 : Ka jubab jong une u matlah ha kaba nyngkong ka pyn-i ia ka jingbympat sngewskhem ha ka jingngeit. U la ktah pat ha kaba arsien bad u la koit phar. U la pynkhiah ia une u matlah kham suki namar u matlah ruh u ngeit kham suki.

Dkhot 26 : "Bad u la phah ia u sha ïing...na shnong."

Um kwah ba ki briew kin tip paitbah ia kane ka jingpynkhiah (Peit Lynnong 7 : 36).

Ka Jingshem kaba Khraw

(Dkhot 27-30 ; Math 16 : 13-20 ; Luk. 9 : 18-21).

Ka jingphla u Petros ba U Jisu u long da shisha U Messaiah ne U Khrist, ka la pynkylla bak-ly-bak ia ka jingiathuh shaphang ka Gospel. Dei U Blei uba pynshai ha u Petros ban ithuh ba U Jisu u long U Khrist

Dkhot 27 : "Te U Jisu u la leit noh... ia nga ki briew ki ong ba nga long uei."

U Jisu u la iohsngew bad ioh-i ba ki briew ki pyrkhat shaphang jong uta U Messaiah kum u nongsynshar lahduh ha ka hima Israel bad ba kiwei ki jaid bynriew

kin hap kohnguh Syiem ia u. Ka jingkylli kaba "tang une u nud ban pynmih." kam long kaba eh ban jubab ia kaei kaba ki briew ki ong shaphang jong u. *Kaisaraia Philipi :* La tip ia ka kum ka Balinas—Ka jaka mane blei jong ki baal. La tip ruh ia ka kum ka Panias ka jaka ba la kha ia u blei Pan ki Grik—u blei jong ka Mariang. Hadien pat, u Philip (Luk 3 : 1) u la tei ia ka templ na ka bynta u Kaisar ka hima Rom bad u la jer kyrteng ia ka "Ka Kaisaria" kaba mut ka shnong u Kaisar bad pynbud ruh bad ia la ka kyrteng "Philipi," kaba mut ka jong u Philip ruh. Ka don kumba 25 mer ne 40 Km. ei ei shaphang shatei na ka duriaw Galilaia bad ka ieng ha sharing jong u lum Hermon.

Dkhot 28 : "Ki la iathuh te, u Ioannis u Nongpyn-baptis......uwei na ki nongiathuhlypa."

Ki briew ki tharai bunjaid shaphang U Jisu. *U Ioannis u nongpynbaptis :* La tharai da u Herod (Lyn-nong 6 : 14). *U Elias* : Ki Jiw ki ngeit ba ha shuwa ka jingwan U Messaiah, u Elias ne u Elijah u dei ban wan ban pynbna ia kata ka khubor. *Uwei na ki nongiathuhlypa :* Kane ruh ka mut ba ki nongiathuhlypa uwei hadien uwei kin wan ha shuwa ka jingwan U Messaiah ne U Khrist.

Dkhot 29 : "Te u la kylli ia ki.........,Me long uta U Khrist."

Ka jingkylli kaba ktah ia la ka met bad kaba dei ban jubab. U Petros u la ioh ka jingpynshai lyngba ka jing-shem bad ka jingmad ba une U Jisu u long da shisha U Khrist. Ka jingshem kaba marmet ia U Jisu bad ia kaei kaba u la leh ha u shimet, kam lah khlem da phla ba u long U Khrist. *U Khrist* : Ka ktien "Messaiah" ka long ka ktien Hebru bad ba la pynkylla sha ka ktien Grik "Khrist." Kaba mut "uba la sleh." Khrist hi kam mut ka kyrteng u briew, hynrei ka dei ka nam.

Dkhot 30 : "u la hukum skhem... ....shaphang jong u."

Lada ki briew kin tip ia kane, kin wan sha ka hima jong u, hynrei khlem ka jingaiti lut ha u bad kin pyr-shang ban pynphai ia ka hima U Khrist katkum ka jing-sngewbit ka jong ki.

Ka Jingiathuhlypa shaphang ka jingshah shitom, ka jingiap bad ka jingmihpat jong u.

(Dkhot 31-38 ; Math. 16 : 21-28•; Luk. 9 : 22-27).

Dkhot 31-33 : Ha kine ki dkhot U Jisu u kwah ban hikai ia la ki synran ban sngewthuh shaphang U Messaiah ha ka rukom kaba thymmai. U pyndonkam da ka ktien "u khun u briew." Ka jinglong Messaiah ka ia snoh lang ruh bad ka jingshahshitom bad ka jingiap. Saw tylli kiei kiei u la iathuhlypa (i) ka jingshahshitom, (ii) ka jingkyntait ia u (iii) ka jingiap bad (iv) ka jingmihpat. Hynrei ha u Petros kata ka long ka bym lah long da lei lei ruh, U Soitan u ialeh pyrshah ia U Jisu lyngba ki lok baieit eh jong u, ban khang ia ka mon U Blei bad ban pynhun ia la ka mon. *U khun u briew* : Psalm 8 : 4. Kaba mut u briew hi, hynrei U Jisu u long u briew uba kham palat ban ia u briew hi. U khun u briew hi ka mut u briew ba kynja bneng u ban pyndep ia ka jingpynlong ia ka Israel ba thymmai.

Dkhot 34-35 : Ka bynta jong ka jinglong synran, bad kaba long ruh ka pdeng jong ka jingngeit Khristan. Kata ban len ia lade, ban rah ia la ka diengphna bad ban bud ia U Jisu. *Jar uba mon ban wan bud nadien jong nga :* U Jisu um tyrwa ia la ki briew ia ka lynti kaba suk. Um pynbor iano iano hynrei u shu khot sngewbha kat kiba mon. *Ai ba un len ia lade* : bret noh ia ka ma-lade, ka sarong bad pop bad pyrkhat ba ka pyrthei kam lah ban ai jinghun satia.

"Iehnoh ia pyrthei bad ia ka spah jong ka."

Un bah ia la ka diengphna : Ka mut ban long kiba kloi ban shah ñiew ha kiwei pat kum u koidi. *Un bud ia nga :* leit kat shaba U Jisu u leit, khlem kylli aiu ka mut, kata da kaba shaniah lut tang ha u.

"Kat shaba u ialam, ngan búd."

Dkhot 32 : "naba uno uno ....un shem ia ka."

Ki don kiei kiei kiba u briew un duh ia ki da kaba u shu sumar kyndong, don pat kiei kiei kiba u briew u ioh lada u la pynlut ia ki. Lada u la pyndonkam ia ki,

kin pyniohnong ia u. Hynrei lada u kyntait ban pyndonkam ha kaba khadduh un duh ei baroh; ka khraw haduh katta. Kumta ruh ka long ka jingim u briew. Dei tang kita kiba la len ia lade ban bud ia U Trai, wat la ki la dei ban duh noh ia ka pyrthei ruh kin ioh ia ka pansngiat ka burom kaba sha lyndet.

Dkhot 36-37 : Ha kine kī bynta, ngi lah ban ioh-i shai kdar ba ka Hima U Blei ka thew beit ia ka jingsiewspah ka mynsiem. Kam don jingmyntoi ka jingsumar bha ia la ka met bad ia ki jingdawa jong ka. Hynrei ka jingthmu ba kongsan tam eh jong u briew ha ka jingim jong u ka long ban pynim ia la ka mynsiem kaba long ka jingaiti lut ha U Jisu Khrist.

Dkhot 38 : "naba uno uno........bad ki angel Bakhuid."

Lada phi sngewlehrain ban phla ia U Jisu lane ialap ia ka kyrteng jong u ha kiwei pat, ha kata ka sngi ka jingpynpaw jong u ha ka burom bah, un ym pdiang ia phi. *Ka pateng bynriew baklim bad ba pop:* Ka mut ki bym kohnguh ia U Blei. (Hos. 2 : 2; Isaiah 1 : 4; Esek. 16 : 32).

LYNNONG 9

Dkhot 1 : Kane ka dkhot ka bteng na ka Lynnong 8 jong ka dkhot kaba khadduh bad ki bynta ba khadduh jong kane ka dkhot ki la pyn pyrkhat shibun eh ia ki ba bun ki 'riew pyrkhat. Hato ka mut aiu, "ba don na kine kiba ieng kin ym mad ia ka jingiap, tad ynda ki la ioh-i ia ka hima U Blei ba ka la wan da ka bor." Hato kane ka mut ia ka jingwan kaba ar sien U Trai Jisu ? Hynrei kam mut ia kata. Kane ka mut ba ka hima U Blei kaba la seng ha ka bor U Khrist kan ieng bad iaineh skhem bad ba un ioh-i ia ka ba kan ym mad ia ka jingduh khoit ; wat la hapdeng ki jingeh kiba pyrshah ia ka.

Ka jingkylla dur

(Dkhot 2-8 ; Math. 17 : 1-8 ; Luk. 9 : 28-36).

Ka Jingkylla dur ka long ka jingioh-i ia U Trai ha ka burom jong u. Ka burom ha kaba ki synran jong u ruh ki ap kyrmen. La pynpaw ruh ha ki lai ngut ki synran kiba hajan eh jong u bad kiba sngewthuh kumno ban aiti lut ia lade tang ha u hi. Kine ki la ngeit ha u, ym ba ki la ioh-i ia ki dak, hynrei da ka jingngeit ki la pynskhem ia lade ha u. Kine ki la i-thuh ia U Jisu kum u briew bad kum U Messaiah bad hangne ki la ioh-i ba la pynkylla ia u. kaba long ka dur jong ka jingkylla ia ki ba ngeit ha ka sngi ba khadduh, kaba ka lynti jong ka, ka long lyngba ka diengphna.

Dkhot 2 : "Ynda la hynriew sngi........ha khmat jong ki."

Hadien kumba shi taiew ei ei ryngkat bad ki lai ngut ki synran, u la leit kiew sha u lum bajrong. Kam mut tang ba kin ia don ryngkat bad u, hynrei ba kin ioh-i ruh ia ka burom U Messaiah. *U lum bajrong :* Une u dei u lum Tabor uba don shaphang shathie na Galilaia. U jrong kumba 1,000 phut ei ei. Ha ka por U Jisu, ha kliar jong une u lum ka don ka kut kaba jrong bha. *La pynkylla dur ia u :* Pule Eksodos 34 : 29. Baroh shi katta ki la ioh-i ia u ha ka dur kum u briew. Hynrei mynta pat ki la ioh-i ia u ha ka dur ka burom blei ba tyngshaiñ.

Dkhot 3 : "Ki jaiñ jong u......ba lah ban pynlieh."

Ka jaiñkup balieh ha ka kitab Jingpynpaw 6 : 11 ; ka thew ia ka met ka burom kaba ki bahok kin ioh ban pdiang ha kata ka sngi. Kumta hangne ka thew ia ka dur ka burom kaba ki bahok kin sa phong ha bneng.

Dkhot 4 : "La paw ruh........bad ki da ia kren bad U Jisu."

Kane ka kdew ba U Jisu u dei ban shim ia ka rai kut jong u hi ban leit sha Jerusalem, ban shah shitom bad ban iap ruh. Ha kliar jong u lum, u la ioh ruh ia ka jingmynjur halor ka rai kut jong u, haba U Moses bad u Elijah ki la ia shem bad u. U Moses u ieng kum u nongthaw ia ki aiñ ha ka jaidbynriew Jiw bad u Elijah pat u ieng kum u nongiathuhlypa ba nyngkong eh bad bakhraw tam eh na ki nongiathuhlypa baroh ha Israel. Kine baroh arngut ki ia mynjur bad ki ong ia U Jisu "to iaid shaphrang."

Dkhot 5 & 6 : Kine ki dkhot ki iathuh ia ka jing-sngewnguh sngewburom jong u Petros ban ioh-i ia kaba kat kane ka jingpynpaw. U dang kwah ban ioh-i sa ioh-i ia ka da kaba u ong ban ia sher dara noh hangta na ka bynta jong ki baroh lai ngut. Kane baroh ka long hapdeng ka jinglyngngoh kaba khraw ba u la kren, khlem da sngewthuh aiu ka mut pat. *Ka bha ia ngi ban don hangne* : Ka jingmut ha ka ktien tynrai hi ka shu mut beit "khublei shibun eh na ka bynta ka jingwallam jong me ia ngi hangne."

Dkhot 7 : "Te la wan u lyoh uba kah ia ki...... da ong, une u long u khun jong nga uba ieit to phin sngew ia u."

Katkum ka jingngeit jong ki Jiw, ka jingdon jong U Blei ka iasnoh lang bad ka jingdon u lyoh. Dei ha u lyoh ba U Blei u la paw ha u Moses. Dei ha u lyoh ba U Blei u la wan shong ha ka Tabernakl. (Eksod. 16 : 10, 19 : 9 ; 33 : 9 ; 1 Syiem 8 : 10). Ka burom U Blei ka la pat ia ki baroh lai ngut. Ka jingsawa U Blei ka iathuh ba U Jisu, u long u Khun jong U, uba ki dei ban burom bad kohnguh. U Petros, u la phla ba u long U Khrist, hynrei U Blei u pynpaw ban pynskhem ia kane.

Dkhot 8 : "Te kyndit kyndit.... ..bad ki hi."

Haba u lyoh u la jah noh, ki la ioh-i sa tang U Jisu, ym ia ka dur ka burom ba phyrnai, hynrei ia u khun u briew, uba la iathuh lypa ia ka jingshah shitom bad ka jingiap bad uba la ong ia ki " bud ia nga."

Ka jingkylli shaphang u Elijah

(Dkhot 9-13 ; Math, 17 : 19-23)

Kine ki dkhot ki pyn–i ba ki synran ki la ioh-i ia U Messaiah kum U Blei ba hakhlieh. Hynrei um shym la shah ban iathuh paitbah ia kane tad haduh ba U Blei hi un da pynpaw da lade ia kane. Ki la kohnguh ia kata, hynrei hapoh pat kim lah ban mutdur pat kumno u dei ban iap, ka la pynlong ia ki ban kylli, hato une u dei uta U Khrist ? namar u Elijah u dei ban wan shuwa ka jingwan U Messaiah, kumba la ong ki nongthoh. Hynrei U Jisu u la shim ban jubab na u Malakhi 4 : 6. Hynrei ha shuwa ba ia U Messaiah yn tip da baroh, ka dei shuwa ban pyndep ia ki jingiathuhlypa baroh jong ka jingshahshitom bad ka jingkyntait ia u kumba la thoh shaphang jong u (Salm 26 : 6 ; Isaiah 53 : 3).

Ka jingpynkhiah ia u khynnah uba pang bhur

(Dkhot 14-29 ; Math. 17 : 14-21 ; Luk. 9 : 37-43)

Dkhot 14 : " haba ki la wan... ....ia said bad ki."

Ki lai ngut ryngkat bad U Jisu ki la ia shem biang ia ki khyndai ngut ki synran. Ki khyndai ngut ki la ia said bad ki nongthoh shaphang ka bor jong ka jingpynkhiah. Ka lah ban long ba kine ki nongthoh ki la wan khnang ban swar shaphang U Jisu ruh.

Dkhot 15 : "Te kumne kumne ruh........ki la ngeit ia u."

U la wan lap ha kata ka por, hynrei u paitbah u la ioh-i ia u, lehse ka jingtyngshaiñ ka dur jong u ka la shat ha u paitbah, bad kim lah peit pyrshah ia u, ki la shu dem la ki khlieh.

Dkhot 17 & 18 : Ka jingiathuh shaphang ka jingiatai nia ba la wallam ia u khynnah uba pang bhur ha ki synran ban pynkhiah ia u, ba kim shim la lah satia.

Dkhot 19: "Te u iathuh bad u ong ha ki.......to wallam ia u ha nga."

Ka la long ka jingkit kaba khia than eh ia U Jisu ban ioh-i ba ki briew kim don ka jingngeit ha ka mon bad ka bor U Blei. Ha kane ka bynta, ki synran ki la dei ban lah ban pynkoit ia une u khynnah. Hangne ngi ioh-i ia ka jingsngewkhia jong u ba u la wan ban long briew sha ka pyrthei, kum U Blei u ioh-i ia ka jinglong khim mynsiem bad bym don jingngeit jong ngi kum ki briew. U la sngewsih ba ki lok jong u kim lah iarap bad u la hap ban leh da lade ia kane.

Dkhot 20-22: Ka jingkwah U Jisu ban tip ia ka jingsdang jong ka jingpang, namar u kham pyrkhat bha ia ka jingjynjar jong kiwei bad ba u la wan khnang ruh na ka bynta kata hi.

Dkhot 23: " U Jisu u la ong ha u......ngeit."

U Jisu hangne u ban ia ka jingngeit ba ka dei ban don ha uta u briew. Ka jingngeit kaba shisha ka lah ban leh ia kiei kiei kiba khraw bad ka shong eh ha uta u briew uba don ia ka.

Dkhot 24: "Te kumne kumne..........to iarap ia ka jingbymngeit jong nga."

Ka jingkyrpad ia U Jisu ban pynskhem ia ka jingngeit jong u, ioh ba ka dang sap ka jingartatien. Bunsien ngi shem ba ki don ki briew kiba haba ki ioh pdiang tang khyndiat eh na kaba ki kyrmen bad ki duh jingkyrmen noh. Hynrei ki dei ban leit sha uta uba lah ban ai jingkyrmen hapdeng ki jingduh jingkyrmen. U Jisu u long da shisha uba lah ban leh ia kata.

Dkhot 25-27: Ka jingdumok U Jisu ia u mynsiem bym nang kren. U la pynkyllon ia uta u khynnah, hynrei ngi ioh-i haduh katno pat ka jingngeit kaba don ha u kpa jong une uba pang.

Dkhot 28-29: Haba u la don ha ïing lem bad ki synran, ki hi ki la kylli ia u ia ka daw ba kim lah ban pynkhiah, Ka jubab kaba u la ai ka long da ka jingduwai bad ka jingshah jingit. Ka jingpynkoit ia kiba pang kam dei tang

ka kynja jadu aiu re kaba U Jisu u la ai ha ki synrañ. Hynrei ka bor ban pynkhiah ka shong eh tang haba ngi wan shajan U Blei ha ki jingduwai. Kaba pyndonkam ia ka bor U Blei, ka dawa ia ka jingiasyllok bajan eh bad u kaba borabor bad man la ka por.

"Man ka sngi man ka por,
Ai ngan sngew na me ka bor."

Ka jingiathuh lypa shaphang ka Jingiap bad ka Jingmihpat

(Dkhot 30-32 ; Math. 17 : 22-23 ; Luk. 9 : 43-45)

U Jisu mynta u la iehnoh ia ki jaka ba shaphang shatei, u la jam shiliang sha Jerusalem bad sha ka diengphna kaba shah ha khmat jong u.

Dkhot 31 : "Naba u la hikai ia ki synran .... kaba lai sngi."

U Jisu u tip ia kawei kaei kaei bad kata ka long ba lymda la thoh ia ka khubor ha ki mawlyngkniap ka dohnud kiba u la jied, ka Mission jong u kan long kaba shah jop. Kumta u la hikai ia ki ban sngewthuh ia kane, khnang ba haba kata ka por kan jia, ka kam jong u kan iaid shaphrang.

Ka Jingangnud Bashisha

(Dkhot 33-37 ; Math. 18 : 1-5 ; Luk 9 : 46-48)

Dkhot 33-35 : Ha ka jingleit hiar arsut sha Jerusalem, ngi poi ha ka por kaba khadduh eh jong ka jingwan poi pat U Trai ha Kapernam. Ka jingpyrkhat shaphang ka Hima U Jisu Khrist, ka la thap long-doh long-snam ha ki synran. Ki la ia kylli shaphang kata ka jaka ka ban long kumno ? Mano ban ioh shong shuki ? Uei u ban long rangbah ? bad kiba bun ki jingiasaid. Hynrei U Jisu u la sngewthuh ia ka jingwad burom jong ki. *Lada uno uno ruh u kwah ban long shuwa, un long uba khadduh, bad u shakri jong ki baroh :* Ha ka Hima U Khrist lada phi kwah ban long uba nyngkong, phi dei ban bret lut ia ki jingkwah burom. kwah jaka bad ia ka ma-lade. Phi dei ban ioh-i ia lade ba phim long ei ei ruh em. Phi dei

ban long uba la kloi ban long u shakri ia kiwei, khlem dawa ei ei ruh em.

Dkhot 36-37 : U dkhot uba shisha ha ka Hima U Blei dei u khynnah. Kaba pyn-i ia ka dur jong ka jingkhuid, ka jingsngewrit, ka jingshaniah ha la ki kmie ki kpa bad uba donkam ruh ban ioh ei ei. Kumta lada kine ki jinglong ki don ha ki synran kin long kiba bit ban don ha ka Hima jong u.

U bym ialeh bad ngi, u long ha ka liang jong ngi

(Dkhot 38-42 ; Math. 10 : 42 ; Luk. 9 : 49-50).

Dkhot 38: "U Ioannis u la ong ha u ......bad ngi."

Hangne ngi shem ba u Ioannis u kren ia U Jisu namar ka jingbishni ia uwei pat ka pynduh ia ka hok jong u ha ka Hima U Blei. Ka jingsngew jong u ka long ba kito kiba shabar ka Hima ki iapher na kiba hapoh ka Hima. Ka long kaba eh ruh ban ioh-i ba U Blei u thew kumjuh hi ia ki. *Beh noh ia ki ksuid* : Ka jingbeh ksuid da kaba pyndonkam da kano kano ka kyrteng ka trei bha ha kato ka por (Ki Kam 19 : 13 ter ter).

Dkhot 39 : "Hynrei U Jisu u la ong......ia nga."

U Jisu u la kdew ia ka jingbakla u Ioannis. U Jisu u ong uta u briew um shym la leh ia kaei kaba la kwah ia u ban leh. Lada u briew u la pyrshang ban leh ia ka babha, u don ha ka liang kaba dei bad ia uba kum uta la dei ban nang pynshlur shuh shuh. Uba kum uta u briew um dei u nongshun, hynrei u long hi u synran U Trai.

Dkhot 40 : "Naba jar.......................jong ngi."

Kita kiba don ha ka liang jong u, kim ju ialehpyrshah.

Dkhot 41 : "Naba uno uno ruh..............ka nong."

Uno uno uba tip ban iarap lem ia ki synran U Jisu, un ym duh ia la ka nong Kane ka jingong ka lah ban thew ruh ba kino kino kiba iarap lem ia ki Khristan ha ka por jong ki jingshahpynshitom beiñ kin ym duh ia la ka nong. Hynrei ym shym la iathuh hangne ia kata ka nong. (Peit Math. 10: 42 ; Luk. 17 : 1 ; Math. 25 : 31-46).

Shaphang ki jingjynthut

(Dkhot 42–50 ; Math. 18 : 6-9 ; Luk. 17 : 1-2).

Dkhot 42 : "Jar u ban pynthut..............ha duriaw."

Ban pynthut ia u para uba tlot ka mut ban buh ia lade ha ka jingpynshitom kaba bymjukut. *U Maw tylliat :* Don ar jaid ki maw tylliat kew ha ri Palestine. U don u maw tylliat uba ki pyniaid da ka kti ia kaba ki kynthei Jiw hi ki ju pyndonkam. Don pat u maw tylliat uba khraw bad haba tylliat kew dei ban pyniaid ia u da u kada. Une u maw tylliat hangne u mut uba dei ban ring da u kada. *Bred ruh ia u ha duriaw* : Ka jaka kaba ym lah shuh ban wan phai. Ka shnong ka Iawpaw.

Dkhot 43-48 : Kine ki jingong ha kine ki dkhot ki bteng na ka Dkhot 42 : "Jar uba pynthut." Ka long ka ba dei eh haduh katta katta ban ioh rung hapoh ka Hima U Blei bad ka kham bha ban leit rung kum uba dkoh, uba matlah ban ia kaba duh ia ka. *Ka Jingim* : Ka mut ka Hima U Blei. *Ka dujok :* Ka ktien tynrai "Gehena" Kaba mut ka them jong ka Hinom kaba don shabar na Jerusalem. (2 Syiem 23 : 10 ; Jer. 7 : 31 ; 32 : 35), ka jaka ban thang ia ki jakhlia baroh, ka jaka jong ka jingpynshitom. *U ksain um iap*: Ka jingshyrkhei jong ka jingpynshitom namar ka jingpynthut ia kiwei pat.

Dkhot 49 : "Naba ia u briew..............jingkñia baroh."

Kane ka long ka jingpynshyrkhei ia ki jingtynjuh ia ki bangeit. Ia ki Khristan yn tynjuh, yn phrang ha ka ding bad yn kyllan mluh. Lah ban pynshai kumne : (i) Ka ding ka thang lut ia ki jakhlia baroh bad ha ka juh ka por pat ka pynkhuid ia ki. Ka mluh ruh ka pynkhuid ia kaei kaei bad kam pynsniew ruh ia ka jingbam. (ii) Ia ki Khristan dei ban pynkhuid da ka ding jong ka jingshah shitom bad (iii) Ia ki Khristan dei ban pynbaptis da ka ding u Mynsiem bakhuid.

Dkhot 50 : "Ka mluh ka bha..........paralok hi."

Pule Mathaios 5 : 13 ; Luk. 14 : 34. Ka mut ba lada ki synran ki la duh ia ka mynsiem jong ka jingaiti bad jingshakri, kam don shuh ka jingmyntoi. Lada ki synran

ki pynduh noh ia ka bor ka Gospel ha ka pyrthei, kata lada kim ialap ia ka, kim larkam shuh.

Ka jingiadei lok para maki, kan iarap ruh ia kiwei de. U Jisu u mut ba rang ka jingim kaba la pynkhuid phar na ka ma-lade bad kaba la pyndap pat da U Khrist dei kata ka jingim kaba lah ban im ha ka jingiasyllok bashisha bad ki para briew.

LYNNONG 10

Ka Jingpyllait Tnga

(Dkhot 1-12 ; Math. 19 : 1-12 ; Luk. 16 : 18)

U Jisu u la nang hiar arsut shaphang shathie ban poi ha Judia. Um pat shym la rung ha ka nongbah Jerusalem, hynrei u la nangjan sha ka. Ka jingwan ia kynduh ki Pharisi ia u ka long ban kylli shaphang ka jingia pyllait tnga. Ka jingwan ka jong ki lehse ka long ban pyrshang twad jingmut na u bad ban kem daw ia u da kaba pyn·i ia ki nia na ka kitab ka Hukum. Lehse ki la wan khnang ban pyniakulmar ia u bad u Herod uba la ia pyllait bad la ka tnga. U Jisu u la ieng ha ka nongrim jong ka hukum (Deut. 24 : 1) U la pynphai ruh ia ka jingpyrkhat jong ki sha ka kitab Jenesis ha ka jingiadei u tnga bad ka tnga. Namarkata, ka jingiadei shitnga ka long ka aiñ ba la buh hi da U Blei. *Uno uno ruh u ban iehnoh ia la ka tnga ....u klim ia ka* : (Dkhot 11). Katkum ka niam bad ka aiñ ki Jiw kane kam long kaba lah ban long satia, hynrei ha ki nong Roman pat ka long.

U Jisu u kyrkhu ia ki khynnah

(Dkhot 13-16 ; Math. 19 : 13-15 ; Luk. 18 : 15-17)

U Jisu u la jied ia ki rangbah ban long ki synran jong u, hynrei u ong ba ki briew kiba don ka jinglong kum ki khynnah ki lah ban leit rung ha ka Hima U Blei. Ka jinglong babha kaba don ha ki khynnah ka long-(i) ka jingsngewrit, (ii) ka jingkohnguh, (iii) ka jing-shaniah bad (iv) ka jingklet kloi ia ki jingleh runar jong ki haba la pynshitom ia ki. Dei tang kine ki jinglong kiba lah ban ialam ia u briew sha ka Hima U Blei. Dei tang ha ka niam Khristan ruh ba ngi shem ba ki khyn-nah ki ioh ka jaka kaba biang.

U Samla Riewspah

(Dkhot 17-22 ; Math. 19 : 16-30 ; Luk. 18 : 18 30)

Dkhot 17 : "Haba u dang leit nangta........ka jingim bymjukut."

U riewspah u da mareh sha U Jisu bad dem khoh-

siew ha khmat jong u. Ka long kaei kaei kaba phylla ba uba kat une u briew un dem ha ki kjat u Prophet baduk, u nong Nasareth, u ban sa leit shah ia lade kum u nong-pynkheiñ aiñ. Ka jingkylli ia u rabbi ka long shaphang ban ioh ia ka jingim bymjukut. *Ka jingim bymjukut:* Ka jingim kaba hapoh ka Hima U Blei.

Dkhot 18 : "U Jisu u la ong.......U Blei."

Kaei ka jingmut kaba don ha ka jingkylli U Jisu ia u ? (i) U Jisu u pyrshang ban pynsngewthuh ha u ia ka jinglong Blei jong u. (ii) u la wallam ia ka jingianujor hapdeng ka jingbha bym jukylla jong U Blei bad ia ka jingbha jong u, bad (iii) U Jisu u tynjuh hato kane ka jingwan kylli jong u ka shu long tang kaba shu leh mynleh ?

Dkhot 19 : Me tip ia ki hukum........ruh."

Hangne ngi ioh-i ba U Jisu u pdiang ia ka hukum kaba pynpaw ia ka jinglong jong U Blei hi. U buh ruh ha une u samla ia ka kamram kaba dei ia U Blei bad ia u briew ruh.

Dkhot 20 : "Te u la ong........khynnah."

Ka jingjubab ka jong u ka long kaba beit bha. Ka lah ban mut ba u pynksan ia lade ruh, hynrei ka don ei ei shapoh kaba u thrang bad angnud ban ioh da shisha.

Dkhor 21 : U Jisu te haba........ruh ia nga."

Ka jubab basngur jong u, ka la ktah ia U Jisu bad u la tyrwa ha u ia ka jinglong synran Ngi ioh-i hangne ia ka dor jong ka jingieit U Jisu bad u da kwah ruh ba ka jingieit jong kita kiba búd ia u kan long kaba janai. Ha shuwa ba un long u synran jong u, u dei ban bret lut ia kiei kiei baroh. um dei ban shaniah hano hano ruh hynrei tang ha U Jisu. *Da rah ia la ka diengphna*: Ka Jinglong synran ia U Jisu ka long ban shah shitom lem bad u.

Dkhot 22 : "Te u la buhkhoh.......ka spah."

Ka mut, ban long synran ia U Trai dei ban bret lut baroh bad ban ñiew synrum ia kiei kiei baroh (Philipi 3 : 8).

Ka Spah bad ka Bainong

(Dkhot 23-31 ; Math. 19 : 23-30 ; Luk. 18 : 24-30)

Dkhot 23 : " Haba U Jisu te u la khmih........hima U Blei."

Ki Jiw ki la ju pyrkhat ba ka spah ka long ka jingkyrkhu jong U Blei. Hynrei hangne pat U Jisu u pyn-i ia ka jingshyrkhei jong ka spah. kaba long ka jingkhanglad ia u briew hi ban rung shapoh ka hima U Blei, kaba ia pyrshah ia ka jingpyrkhat jong ki. *Ba don spah :* Ka ktien spah hangne ka thew ia ki mar ki mata, ki jingdon jingem kiba lah ban thaw paisa.

Dkhot 24-25 : Ha kine ki dkhot la pyn-i ba ki synran ki la sngewlyngngoh namar ka long mar pyrshah bad ka rukom pyrkhat ki Jiw. Namar ha ki hi, katba u briew u nang ioh spah, katta ruh kan nang pynthikna ia u ban rung ha ka hima U Blei. Kumta U Jisu u la ban biang sa shisien ia kine ki ktien, ba ka long kaba eh haduh katta katta ia kito ki briew kiba buh ia la ka jingshaniah tang ha ka spah bad lyngba jong ka kin ioh jaka ha ka Hima U Blei. Kito kiba shaniah ha ka spah (i) ki buh ia la ki dohnud ha ka pyrthei bad klet noh ia U Blei, (ii) ki pyndonkam ia ka spah wat ban thied ia ka jingim bymjukut. Ka spah hi ka long ka nongtuh ia ka jingim bymjukut lada ki briew kin ai lad ba ma ka kan long ka kynrad jong ki. U Jisu u pyn-i shuh shuh ia ka jingeh ia uba riewspah ban rung sha ka Hima U Blei. *Ka thliew thyrnia* : La ju iathuh ba ha ka nongbah kaba heh, la ju ker da ka kut kaba jrong baroh sawdong ia ka bad ka don tang kawei ka jingkhangbah kaba ki briew ki lah ban rung na kaba ki pyniaid ia ka kha-ï ka pateng. Don ruh sa kiwei kiwei pat ki khyrdop kiba rit bad kiba khim katta katta. Haba ia ka khyrdop bah la khang bad la ap pahara bha ia ka ha ka por miet, dei tang lyngba kine ki khyrdop rit ba lah ban rung sha ka nongbah. Hynrei ka long kaba eh ia u briew ban phrung ia lade lyngba ine i khyrdop ba-khim. U Jisu u la pyniasyriem ia u riewspah kum ka ut, ka mrad kaba heh, ka ban shem jingeh ban rung lyngba kane ka khyrdop bakhim kaba ki khot "ka thliew thyrnia."

Dkhot 26-27 : Kine ki dkhot ki iathuh ia ka jingsngewlyngngoh jong ki synran ha kita ki ktien U Jisu. Lada uba riewspah, uba la ioh ia ki jingkyrkhu na U Blei, um lah ban ioh laitim hato mano pat? U Trai Jisu hangne u batai ba lada ia ka jingim lah ban shaniah tang ha ki kam jong u briew ka long ka bym lah ban ioh ia ka. Hynrei ka jingpynim ka long ka jingai-ei U Blei, namar kiei kiei baroh ha U ki long kiba lah. Lada u briew u shaniah tang ha lade bad ha ka jingioh jingkot jong u, yn ym lah ban pynim ia u, hynrei tang uta uba shaniah ha ka bor ka jingpynim U Blei. U Paul ruh u kren ia kine ki ktien ha ki shithi jong u, kaba long ka nongrim jong ka jingngeit Khristan.

Dkhot 28-31 : Ngi ioh-i hangne ba u Petros da ka jingsngur mynsiem, u kwah ban tip thikna ba ma u bad ki lok jong u kin long kumno pat haba ki la len ia lade ban búd ia u. U Jisu u la pyn-i (i) ba lada u briew un jin da la iehnoh ia kiei kiei baroh na ka bynta U Khrist un ioh pdiang bun shah ki jingkyrkhu. (ii) Uno uno uba búd ia u um ioh ia ka bainong ha kane ka pyrthei hynrei u kamai ia ka jingkyrkhu jong ka bymjukut. Haba u khot um shym la tyrwa ha ki ia ka bynta kaba suk. Hynrei ban long u Khristan u dei ban siew ia ka dor kaba rem, kata ban shah shitom. (iii) ba kita ki jingkamai jong u briew ia ka jingkyrkhu bymjukut, ka dei ka jingbishar jong U Blei uba ioh-i ia kaba shapoh ka dohnud jong u briew. Wat la kita kiba la sngew ba ki lah ban ioh ia kata ka bainong, ki lah ban duh noh, lymda ki ieng skhem haduh kaba kut. Kiwei pat kiba hadien jong ki, ki lah ban ioh pynban ia kata ka bainong.

Ka Jingiathuh kaba lai sien shaphang ka jingiap bad ka Jingmih pat.

(Dkhot 32-34 ; Math. 20 : 17-19 ; Luk 18 : 31-34).

Dkhot 32-34 : Ma u bad ki synran jong u ki la ia sdang ban rung sha ki bynta ka nongbah Jerusalem. Khmih ia ka dur jong ka jingsheptieng kaba khraw jong ki synran katba U Jisu u dang ialam ia ki. Kane ka long na ka daw jong ka jingsngap jar jong u khlem kren katba ki nangiaid. Hangne

ka long ka jingpyrkhat shaphang ka jingrai kut jong u kaba shah ha khmat. Lada un iathuh ha ki khadar ngut, ia kane, ka jingai jingmut jong ki ka long ba kin pynbor ia u ban ym leh ia kane. Ki don ki jingrai jingmut kiba u briew hi um donkam ban da wad jingiarap na kiwei pat. Hynrei un leh khlem da iathuh ha kane ka sien kaba khadduh ia kaba ngi la lah ioh-i ha ki Lynnong 8 : 31 ; 9 : 31.

Ka Jingkyrpad jong ki ar ngut ki synran

(Dkhot 35-40 ; Math. 20 : 20-28)

U Mathaios u iathuh ba dei ka kmie jong ki, ka Salomi, kaba leit ban kyrpad ia kane. Khnang ban kham iada burom ia ki Apostol ba ki don kum kane ka jingpyrkhat. Hynrei u Markos u la leh ia kaba dei namar ki synran hi ki long tang ki briew bad ka jinglong briew hi ka don ki jingkwah kiba bun (1) Ha u Jakob bad u Ioannis ka paw ba ki long kiba kwah burom palat, namar ba ki pyrkhat ba un pynwan ia ki briew baroh sha lade, bad ma ki pat kin ioh jaka kum ki nongsynshar lem bad u ha ka Hima kaba ha kane ka khyndew, (2) Ka pyn-i ba ki la sngewthuh bakla ia ki jingkren U Jisu ba ka hima jong u kam long na kane ka pyrthei. Ka jingsngewthuh ba lyngkot ka pynmynsaw pynban ia ki ban ñiew ba U Messaiah u long u jong kane ka pyrthei, ha ka bor bad ka burom jong u. Hynrei kim sngewthuh pat ba dei tang lyngba ka lynti jong ka diengphna kaba lah ban ioh ia kata. (3) Ka pyn-i haduh katno ka jingngeit sngur ka don ha ki ha U Jisu. Kim don kano kano ka jingsngew artatien ba U Jisu ha kaba khadduh un long u Nongjop. *Ka Khuri :* Ka jingim bad ka jingshem mynsiem kaba U Blei u ai ha u briew. Kaba mut ruh ka jingshah shitom (Isaiah 51 : 17 ; Jer. 49 : 12). *Pynbaptis :* Ka jingdap bad ka jingshlei da ki jingjynjar (Salm 42 : 7 ; 69 ; 12). Kine ki ktien kiba U Jisu u la kren ha kine ki ar ngut ka mut ba ka lynti kaba khlem ka diengphna kan ym don ka pansngiat. Ia ka burom ha ka Hima U Blei la thew tarajur da ka diengphna. U Jakob u la shah khrai khlieh ha u Herod Agrippa (Ki Kam 22 : 2). Ia u Ioannis ym shym la khrai khlieh, hynrei

u la shah shitom shibun eh na ka bynta U Khrist, namar ki la pdiang ia kata ka jingpyn-i U Trai Jisu.

Dkhot 41 : Te kita ki shiphew ngut... ....u Ioannis."

Ka long kaba dei ia kiwei pat ban sngewsih bad sngewbitar ia kaba kum kane ka jingangnud jong u Jakob bad u Ioannis.

Dkhot 42-44 : U la pynshai ha ki shaphang ka Hima jong u ba ka don ka jingiapher bad ki hima jong kane ka pyrthei. Ka kyrdan jingthew ia ka hima jong kane ka pyrthei ka long ka jingkhraw ha ka bor ba kynja pyrthei kumno ban ioh. Hynrei ka Hima jong u pat ka jingthew ka long ka jingshakri kaba kumno ngin ai.

U Bartimaios, uba matlah

(Dkhot 46-52; Math. 20 : 29-34; Luk. 18 : 35-43)

Dkhot. 46 : "Te ki la wan poi ha Jerikho........u da makia."

Kane ka jingjia kaba U Jisu u la ia kynduh ka long ha ka lynti jong ka jingleit jong u sha Jerusalem kum U Messaiah. Ka la long ruh ha ka lynti jong u ban leit sha ka Niam ka Jinglait. Ka ju long, haba u rabbi u iaid ha surok, u paitbah babun u ju búd ban sngap ia ki ktien ba u kren katba u dang iaid ha lynti. *Jerikho :* Kane ka shnong ka don kumba 15 mer ne 24 Km. ei ei, shatei lam mihngi na ka nongbah Jerusalem, bad kumba 5 mer ne 8 Km ei ei shathie na ka wah Jordan. Hangne U Jisu u ia tyngkhuh bad ka bor synshar jong u Pilat bad ka Dorbar bah Sanhedrin jong ka niam Jiw. *U Paitbah :* Lehse ki long ki briew kiba la ia leit kum ki pilgrim sha ka Niam ka Jinglait kiba iabúd ryngkat bad U Jisu kum u Rabbi uba khraw. *U Bartimaios :* Ka ktien "Bar" ka mut u khun, kata ha ka ktien Aramaik. 'Timaios' kane pat ka dei ka ktien Grik kaba mut ka kyrteng jong uno uno u briew. Kine ki ar tylli ki ktien Bar bad Timaios lehse ka lah ban mut 'u khun jong u Timaios.' Ngi pule ba ha u Mathaios pat la iathuh ba don arngut ki nongkhrong. *U da makia :* u da iaid khrong.

Dkhot 45 : "Naba shisha u khun u briew..........kiba bun."

U khun u briew (U Jisu Khrist), u long ka nuksa kaba bha tam ba u long u shakri, uba la ai ia la ka jingshakri kaba khraw tam na ka bynta kiwei pat (Is. 53). Ka jingim kaba u la ai kum u shakri ka long ka jingsiewspah ne ka jingsaitram ia ki briew kiba la dap ram da ka pop. Hangne U Jisu u kren ia lade kum u Nongpynim ka pyrthei ba la thmu lypa da U Blei hi.

Dkhot 47 : "Haba u la iohsngew......isnei ia nga."

Ka lah ban long na ka jingiakren ki briew ba u la iohsngew ba U Jisu u la wan iaid shata bad um lah khlem da pyrta ban iarap lem ia u na ka bynta kata ka jingmatlah jong u. *U khun u David :* Kane ka long ka nam jong U Jisu kum U Messaiah. Kane ka nam ka kyrteng ka don ha ka ka jingmut ba U Messaiah uba na ka ïing u David un long u nongjop u ban pynlong ia ki Israel ka jaid bynriew bakhraw ha ka pyrthei, katba U Jisu pat um sngew tynnad ia kata ka jingkhot jong u Bartimaios.

Dkhot 48 : "Bun te ki la sneng.......to isynei ia nga."

Ki paitbah kim kwah ia u ban iai pyrta, lehse ka lah ban long namar ka jingpyrta jong u ka la pynthut bad pynwit ia ka ban iohsngew ia ki kyntien U Jisu. Hynrei u la nang iai pyrta shuh shuh pynban. Kane ka pyn-i ba ka jingdonkam jong u ia ka jingiashem bad U Jisu markhmat ka kham khraw ban ia kata ka jingkynteit jong ki briew ban sngap jar.

Dkhot 49 : "U Jisu haba u la ieng........u khot ia me."

Ka dei ka jingkhot ia ka kyrteng 'u khun u David" kaba la pynlong ia U Jisu ban sangeh khek bad um lah khlem da ong da ka jingsngewlem kaba khraw ban phah khot ia u bad ban ia kynduh markhmat bad u. Ka jingioh-i jong U Jisu ia ka jingngeit jong u ka la pynlong ban phah khot ia u Bartimaios. Ki paidbah ruh hangne ki la sdang ban pynshlur ia u.

Dkhot 50 : "U ruh u da buh........u la wan ha U Jisu."

Ka jingjubab ia ka jingkhot U Jisu ka la pynlong ia u kat haduh ba un bret noh wat ia la ka jaiñkup ruh. Don bun ki briew kiba iohsngew ia ka jingkhot U Jisu hynrei ki ju-buhteng. U Bartimaios u sngewthuh ba kane ka jingkhot jong U Jisu ia u ka lah ban long kaba khadduh. Kumta kloi katba lah u la leit sha U Jisu, haba la khot ia u.

Dkhot 51 : " U Jisu u da iathuh...........ba ngan ioh i-mat."

Ha ka jingiakren bad une u matlah, U Jisu u la phai sha ka jingngeit jong u Bartimaios. Une um shym la kyrpad ia U Jisu ban ai pisa ne kano kano ka jingai bakhraw ; hynrei u la pan ia ka jingioh-imat. Kane ka mut ruh ka jingkyrpad ba U Jisu un iarap ban plie ia ka jingmatlah jong ka dohnud jong u hi. *Ko Nonghikai :* kane ka ktien kam mut tang ka jingkhot ia U Jisu "Ko Rabbi" hynrei ka long ka ktien kaba kham khlain ban ia kata.

Dkhot 52 : "U Jisu u la........ha kata ka lynti."

U Bartimaios u la ioh ka jingpynkhiah ia la ki khmat na U Trai. Ngi lah ban ioh-i ruh ba um shym la sngewhun tang katta ; hynrei u da pynpaw ruh ia ka jingsngewnguh ia U Jisu da kaba búd ia u. Kata hi ka long ka jinglong synran ba shisha ia U Trai Jisu. Ngi dei ban long borabor kiba sngewnguh ia kaei kaba U Jisu u la leh ia ngi khnang ba ngin long ki nongbúd ba shisha jong u.

LYNNONG 11

Ka Jingleit rung U Jisu sha Jerusalem

(Dkhot 1-11 ; Math. 21 : 1-11 ; Luk. 19 : 28-40 ; Ioan. 12 : 12-19).

Dkhot 1-6 : Ha kine ki dkhot, ngi lah ban ioh-i ba ha ki lai tylli ki Gospel, ka paw ba kane ka long ka sien kaba nyngkong eh ba U Jisu u leit sha Jerusalem. Kane ka long namar ba ki lai ngut ki nongthoh ia ka Gospel ki kham pynleit jingmut eh ia ka Ministry U Jisu ha Galilaia. Hynrei lada ngi pule ha ka Gospel kaba saw, ngi shem pat ba U Jisu u la leit kham bunsien sha Jerusalem. (Ioan. 2 : 13 ; 2 : 1 ; 7 : 10). Kane ka paw ba ki lai tylli ki Gospel ki ban ia ka jingtrei ha Galilaia katba kaba saw ka Gospel pat ka pynleit jingmut ban iathuh ia ka Ministry U Jisu ha Judia. Dei na ka jingleit jngoh jong u ia ka Jerusalem ba ha u Mathaios 23 : 27, la iathuh shaphang ka jingiam U Jisu ia ka nongbah Jerusalem. Kane ka pynshai ruh ia ka jingshem jong u ia u khun kada ha kaba lehse u la lah iakut lypa bad u trai jong u na ka bynta ka jingthmu jong u hi. Kumta u la phah ia la ki synran ha shuwa jong u na ka bynta kata hi. *U Trai u donkam ia u :* Kane ka jingong kam mut ka rai U Jisu kaba kynsan kynsan, hynrei ka long ka jingthmu kaba la don shibynta ha ka jingim jong u hi. *Bethphage bad Bethania :* Ki nongrit kiba marjan bad ka nongbah Jerusalem. Bethphage ka mut 'Ka ïing jong ki soh dumbur" bad Bethania ka mut "Ka ïing jong ki soh khajur." *U kada ba la teh u bym pat ju don u briew ba la shong :* Peit Sekhariah 9 : 9. Ka dur jong ka jinglong rit jong U Messaiah. Haba U Jisu u la shong halor jong u, ka pyn-i ba u dawa ia lade ba u long u Syiem, hynrei u Syiem jong ka jingsuk kaba ia pyrshah ia ka jingkhmih lynti bad ka jingapkyrmen jong ki.

Dkhot 7-10. Ka dur kaba ngi lah ban ioh-i ha kine ki dkhot, ka pyn-i ba u paidbah u pyrkhat ba U Khrist ne U Messaiah un wan kum u nongjop pyrthei bad ka jingpdiang ia u kan long kum u nongjop pyrthei. Hynrei kim shym la poi pyrkhat pat ka jingjop kaba

kumno kaba U Jisu u kwah? *Hosanna! :* Ka long ka ktien Hebru kaba mut "to pynim ia ngi mynta" (2 Samuel 14 : 4; 2 Syiem 6 : 26). *Uta u ba wan* : Sa kawei pat ka nam ba la ai ia U Messaiah (Salm 118 : 26).

Dkhot 11 : "U Jisu u la leit rung.........lem bad ki khadar ngut."

U Jisu u la leit sha ka Temple. U Mathaios bad u Lukas ki ia thuh ba ka bud sa ka jingpynkhuid ia ka Templ. U Markos u iathuh ba ym shym la don kano kano ka jingpynkulmar da u paidbah bad u la iathuh ruh ba U Jisu u la leit sha Bethania. Kane ka pyn-i ba ha shuwa ba un leit sha ka thma ban ialeh, u donkam ban wad ruh ia ka jingdon ryngkat U Blei hi.

U Dieng Dumbur

(Dkhot 12-14, 20-21 ; Math. 12 : 18-19)

Kane ka jingjia ha kine ki dkhot ka long ka bynta kaba eh ban batai shai kdar ia ka. Haba ngi pyrkhat ia ka jingtim U Jisu ia u dieng dumbur ngi lah ban pyrkhat kumne harum:-

i) U Jisu u la ju kyntait ban leh ia ki kambah na ka bynta ka jingmyntoi ia lade. Un ym pynkylla kpu ia ki maw. Hynrei hangne pat u la tim ia u dieng dumbur tang namar ka jingthngan jong u, haba um shem soh na u.

ii) Ka long ka por jong ka Niam ka jinglait kaba ki Jiw ki ju rakhe ha ka pdeng jong u bnai April (Iaiong) bad ka por ruh kam dei ba u dieng dumbur un don soh.

Hynrei halor kine ki mat, ngi lah ban shim ia kane ka jingjia kum ka pharshi :-

1. Ka jingdon ki sla ha u dieng ka pyn-i ia ka jingkyrmen ban don u soh. Ka long ka jingtim jong U Jisu ia ka jaidbynriew Israel kaba la ap khmih lynti ia U Messaiah, hynrei haba u la wan kam pdiang ia u.

2. U dieng dumbur u don ki sla, hynrei um don soh. Ka dur kaba paw shabar kam myntoi ei ei khlem u soh. U Jisu u ong "to sei ia u soh uba dei sha ka jingkylla kaba mut" (Luk. 3 : 8) "Na ki soh jong ki phin sa

i-thuh ia ki " (Math. 7 : 16). Namarkata, ym don uba lah ban dawa ia lade ba u long u nongbúd jong U Jisu Khrist, u bym iaid ryngkat ha ka jingieit u Kynrad jong u (Math. 7 : 21). Ka jaid hynriew Israel ka la bakla ba kam pdiang ia u bad mynta ka la poi ka por ban pynjot noh ia ka.

Ka Jingpynkhuid ia ka Templ

(Dkhot 11-19 ; Math. 21 : 12-13 ; Luk. 19 : 45-48 ; Ioan. 2 : 13-22)

Dkhot 15, 16 : Ka jingleit rung pat jong u sha ka Templ ; hadien ba u la mih na Bethania. Ka jingleh U Jisu hangne ka long ban pyndep ia ka jing ong u nongiathuh-lypa Malakhi 3 : 1, ryngkat bad kiwei kiwei dc ki kam ki ba U Jisu u la pynpaw hapoh kane ka taiew. Kane ka ia iaid ryngkat ruh bad ki rukom kren pyrshah jong u Amos, Isaiah bad Jeremaiah ia ki jingpyndep niam kiba tang na shabar bad kaba buhrieh pat ia ka jinglong arsap hapoh ka dohnud. Ki nongiadie ia thied ki long kita ki ba die ia ki kynja mrad ha ka templ na ka bynta ka jing-kñia ia ki pop. Kane ka jingiadie iathied ha ka templ ka long tang na ka bynta ka jingpynioh nong ia ka templ bad ka hap hapoh ka jingkhmih bad pyniaid ki Lyngdoh. *Ki paro :* Khmih Lebitikos 12 : 6, 14-22, 15 : 14-29. *Um shah ....jingdiang ei ei lyngba ia ka templ* : Ki briew ki la pyndonkam ia ka templ kum ka lynti ka ban pynpoi kloi ia ki sha U Blei lyngba ki kam ba ki la leh. Kumta ka jingpyrshah kaba khraw ka mih na U Jisu, namar ka jingtipbriew kam shah ban leh kumta ha ka jingiadei bad U Blei.

Dkhot 17 : "U la hikai ruh...........ia ka"

La shim ia kine ki ktien na u Isaiah 56 : 7 bad Jere-maiah 7 : 8-11. *Ka ïing jingduwai* : Ka jaka ban ia syllok bad U Blei *Ka krem nongtuh :* Ka jaka shong ki nongtuh kyntang. *Ia ki briew baroh* : Ka phyllaw jong ki Jentil ha ka Templ ka long kaba la plie rynghang na ka bynta jong ki. Hynrei kita kiba bat ia ka bor ki la pyntngit ia ka da kaba pynlong iew pynban ha ka jaka ba kan long ka ïing jingduwai. U Jisu namarkata u pynkhuid ia ka

Templ ym tang namar ba ka la jakhlia da kita ki jingleh baroh jong ki Lyngdoh, hynrei ban ailad ia ki Jentil ban ioh ia ka hok jong ka jingmane blei hangta.

Dkhot 18 & 19: Kine ki dkhot ki pyn-i ba kane ka jingleh jong U Jisu ka la pynsat ia ki nongbat ia ka bor ha ka Templ bad ki la ia wad dong ban pyniap ia u. U paitbah u don ha ka liang U Jisu, namar ka jinghikai kaba phylla jong u. Kumta ka jingsheptieng ka don ha ki ban leh ei ei ia U Jisu ha ka por mynsngi ioh ba kan mih ka jingkulmar.

Ki ain jong ki Jingduwai

(Dkhot 22-26 ; Math. 21 : 20-22, 6 : 14, 17 : 20 ; Luk 17 : 6)

Kane ka jinghikai U Jisu ka mih na ka jingiap tyrkhong u dieng dumbur ia uba u, u la tim. Ka jingkren jong u shaphang ka jingngeit kaba lah ban pynkynriah ia ki lumbah (Math. 17 : 20 ; Luk. 17 : 6). Ka jingdonkam ia ka jingiamap paralok (Math. 6 : 12, bad 14). Kine ki long ki aiñ kiba U Jisu u pynkynmaw ia la ki briew.

Kane ka bynta ka ai ha ngi ia ki lai tylli ki mat kiba kongsan ha ka jingduwai. (a) Ka jingduwai kaba da ka jingngeit, dei kata kaba lah ban leh ia kiei kiei kiba khraw (Dkhot 22-23). (b) Ka jingduwai kaba tyngkat bad ka jingkyrmen kaba skhem. Bunsien ki jingduwai jong ngi kim long kiba ngi da kyrmen skhem bad haba U Blei um jubab ngi niew ba kam long ka jubab jong U Blei (Dkhot 24). (k) Ka jingduwai kaba da ka jingieit ia U Blei bad ia ki para briew (Dkhot 25,26):

Kaba kem ktien shaphang ka iktiar U Jisu

(Dkhot 27-33 ; Math. 21 : 23-27 ; Luk. 20 : 1-8).

Dkhot 27 : "Bad ki wan pat.......ha u."

U Jisu bad la ki synran ki la wan phai pat sha ka Templ. Ha ka Templ U Jisu u da hikai. Hynrei ki nongmih khmat jong ka Sanhedrin ki la wan ban tynjuh ia u da ki jaid jingkylli kiba ki thmu ban kem daw ruh na ki jingjubab jong u.

Dkhot 28 : "bad ki ong ha u......ruh."

Ka jingpynkhuid ia ka temple kaba U Jisu u la leh, ka long kaba um shym la ioh bor nangno nangno ruh. Kim shym la kylli hato kine ki jingleh jong u ki don ei ei ha ka jingiadei bad ka mon U Blei? Namar ki pyrkhat ba ka bor baroh kaba u dei ban ioh ka long na ki. Kumta ki la pyrshang ban riam ia u. Lada U Jisu un ong ba u leh ha la ka jong ka bor, kin kynnoh ba u long u nongpynkhih niam bad ba u dei hok ban ioh ia ka saja. Lada un ong pat, ba u ioh bor na U Blei, kin kem daw ba ha kano ka rukom u tip ia kata, kum u briew bad uba kum uta u dei tang u nongleh mynleh, u riewshit niam.

Dkhot 24-33: Ha kine ki dkhot, ngi ioh-i ia ka jingjubab U Jisu kaba long da ka jingpyrsad U Mynsiem U Blei hi. Ka jubab kaba siat beit ha u klong snam ka jingiatiplem jong ki. Baroh ki tip ba ka jingtrei jong u Ioannis, u Nongpynbaptis ka long na U Blei ha kaba ki rangbah niam Jiw kim ioh ia kata; namar ba kim shym la kohnguh ia ka bor U Blei kaba don ha u Ioannis. Namarkata, kim lah satia ban jubab ia ka jingkylli U Jisu. U Jisu u la kren ha ka jingiatiplem jong ki briew, kumjuh ruh u Ioannis. U Ioannis u la lah iathuhlypa shaphang U Jisu hynrei kim ngeit. Ym don mano mano ruh kiba ka jingiatiplem jong ki ka la ktah lyngba ka jingkren u Ioannis. Kim shym la lah jubab ia ki jingkylli jong u bad u ruh um shym la jubab ia ki, tang ba ki la sngewthuh u mut aiu.

LYNNONG-12

Ka Pharshi shaphang ka Brisoh

(Dkhot 1-12 ; Math. 21 : 33-46 ; Luk 20 : 9-19)

Kane ka pharshi ka pyn-i ia ka bor U Jisu kum U Messaiah. Ngi ioh-i ba ka jingiapyrshah ka long bad ki nongialam ka niam Jiw. Ym don kano kano ka jingartatien ha kane ka pharshi shaphang u trai-bri, u khun, ki shakri shakor bad ki nongsumar ia ka bri.

Dkhot 1-5 : Ha kine ki dkhot ngi lah ban ioh-i ba ka brisoh ka thew ia ka jaid bynriew Israel (Isa. 5 : 1-7 ; Salm 30 : 8) Ki nongsngap ia kane ka pharshi ki lah da kaba jem ban sngewthuh u mut iano. Hynrei ha ka juh ka por pat ngi lah ban ioh-i ba kane ka kham thew eh ia ki nongsumar bri. Ngi lah ban ioh-i ba katba ki nongrah khubor jong ka Gospel ki shah leh beiñ bad pynshitom ia ki, hynrei ka jingiaishah slem U Blei ka paw.

Dkhot 6-8 : Hangne pat ngi ioh-i ba U Blei, khadduh eh, u la phah ia la u jong u khun, U Jisu. Hangne u la pynbna ia lade ba u dei u khun U Blei. U Jisu u pyn-i ia lade ba u iapher na kiwei pat ki shakri namar ka jingiadei ka bajan eh bad la u jong u Kpa. Ki nong sumar bri ki la i-thuh ia u ba u dei u ba hiar pateng na u Kpa. U Jisu u la kdew phrak ia ki "hato phim shym la kyntait bad phim shym la ñiew ia ki nongkit ktien syiem kiba mynshuwa bad hato phim shym la pyniap ia ki bad mynta pat phi thmu ban leh kumjuh wat ia U Messaiah ruh ?

Dkhot 9 : "Namarkata......ha kiwei pat."

Kane ka long ka jingkren jong u shaphang ka jingbishar U Blei ia ki. Ha ka juh ka por ruh ka mut ka apil ban kylla kaba mut. Hynrei ki la nang pyneh ia la ka dohnud. Hangne ngi ioh-i ia ka jingbitar bashyrkhei kan long ia kita ki nongsumar bri. Yn sa knieh noh na ki ia kata ka burom khun U Blei bad yn sa pynphai sha kiwei pat, kata sha ki Jentil.

Dkhot 10-11 : La shim ia kine ki ktien na ka kitab Salm 118 : 22, 23. Ia ka jingbishar jong ki nongsynshar

yn sa pynrem noh da ka jingbishar U Blei ha ka rukom kaba kham phylla. Ngi lah ban ioh-i ruh ba ia uta uba ka jaid byntiew ba la jied ka la kyntait, u long da shisha uba la sleh jong U Trai (Ki Kam. 4 : 11 ; 1 Pet. 2 : 6-7 ; Rom. 9 : 32 ; 33 ; Eph. 2 : 20) *U maw ba la kyntait :* U Jisu u long u mawdong ia kita kiba ngeit bad ia kita ki bym ngeit u long u maw ka jingjynthut (Is. 28 : 16).

Dkhot 12 : "Ki la ia wad dong.. ....ki la leit noh."

Ka jingkren pyrshah jong U Jisu ia ki rangbah ka niam Jiw, ka la pynlong ia ki ban wad daw wat dong shuh nalor kaba ki la leh. Ha ka jaka ba kin kylla kaba mut, ki ia wad dong pynban, U paitbah u tip ia ka jingkren U Jisu ba ka long beit ia ki nongialam jong ki, hynrei namar ba ki hi ki long kumba u la kren, ka don pat ka jingsheptieng ia u paitbah. *Ki la leit noh :* Ki la ia leit ban wad lad kumno ban pyniap ia u.

Ka Jingkylli shaphang kaba ai Khajna

(Dkhot 13-17 ; Math. 22 : 15-22 ; Luk. 20 : 20-26).

Ka Sanhedrin ka la phah ia ki Pharisi bad ki nongkyrshan lem ia u Herod ban tynjuh ia U Jisu shaphang kaba ai khajna. Ka jingmut jong ki ka long ia u lem bad ia ki synran. Ka jingsdang jong ki ka long da ka jingiaroh bad hadien ki la buh ia ka jingkylli. Lada U Jisu u ong ba ka long kaba dei ban ai khajna, kata kin ñiew ia u kum u nongshetkylla, namar u shun ia la ki pat'a jaid bad u ieit ia ki nongwei. Lada u ong pat ba ym dei ban ai khajna, kin pharep ia u kum u nongpynkhih paitbah. Kine baroh ki jingthmu jong ki, ki long tang ban pynhiar dor ia u. U Jisu u sngewthuh ba kane ka jingkylli kam mih na ka jingsngut ka dohnud. U la pan ba kin pyn-i ha u ia ka shisuka kaba don ka dur bad ka shap u Kaisar. Ka jingmut U Jisu " ai sha u, hynrei to kynmaw pat ba ka don ka bynta ha ka jingim kaba dei ka jong U Blei, ym ka jong u Kaisar." *Khajna :* Ka jingsiew kaba leit beit sha u Patsha Rome bad kaba la ktah shibun ia ki Jiw kaba long kum ka jingteh mraw ia ki. Ki don haduh lai tylli ki khajna kiba ki Jiw ki dei ban siew sha ka sorkar Roman-(i) Ka khajna khyndew kaba long shi bynta na ka

shiphew bynta na ki jingmih ka khyndew. (ii) Ka khajna na ki jingioh jong u briew kaba long iwei na ka shispah bad (iii) ka khajna kaba uwei pa uwei u briew un hap siew kata naduh ka karta kaba 16 snem haduh 65 snem bad ia ka kynthei pat naduh ba ka la dap 12 snem haduh 65 snem. *Ka shi suka* : Kane ka dei ka khajna kaba la hap ban siew da uwei pa uwei bad kawei pa kawei kumba la kdew haneng. *Ka dur bad ka jingthoh shalor.......ki jong u Kaisar :* Ka shap ka jong u Patsha Roman, Namarkata ka dei ka shap u briew. Hynrei u briew pat u don ka shap Blei, namarkata u dei u jong U Blei (Jenesis 1 : 26 ; 27).

Ka Jingkylli shaphang ka jingmih pat

(Dkhot 18-27 ; Math. 22 : 23-33 ; Luk. 20 : 27 40).

Dkhot 18 & 19 : "Ynda kumta ki Sadusi.........u hynmen."

Kane ka dei ka sien kaba nyngkong ba ki Sadusi ki la wan ban kylli jingkylli na U Jisu shaphang ka jingmih pat kiba iap. Ki Sadusi kim ngeit ia ka jingmihpat. Ka jingkylli ka long shaphang ka jingiashongkurim ba u para un shim ia ka tnga u hynmen uba la iap khnang ban pynmih symbai (Deut. 25 : 5-10). *Ki Sadusi :* Kim long ka kynhun kaba bun paid, hynrei ki long na ka 'iing ba don ba em. Kham bun na ki Sadusi ki long ki lyngdoh ka niam Jiw. Ia ka kam 'rangbah lyngdoh la ju bat da ki Sadusi.

Dkhot 20-23 : Kine ki dkhot ki ai ka nuksa ia ka briew kaba la shongkurim hynriew ngut ki tnga, khnang ban pyniap nia ia U Jisu ba ym don ka 'jingmihpat katkum ka jingngeit jong ki.

Dkhot 24-27 : Hangne u batai ba don ar tylli ki bynta (i) Ha ka rukom jong ka jingmihpat, ym don jingshongkurim ne jingiapynshongkurim. U pyn-i ba ia ka jingim ka ban sa wan ym dei ban pyrkhat ba ka long katkum ka jingim kaba mynta. (ii) ka jingshisha jong ka jingmihpat ka long ba U Blei U long Uba im Uba ki Sadusi ki ngeit ba ki kpa tymmen jong ki ruh ki dang iai im lem bad U. Hangne u la pyniap nia ia ki na ki san tylli ki kitab u Moses, bad u la kdew ba ki la bakla na ka jingngeit jong ki.

Ka hukum kaba Kongsan tam eh

(Dkhot 28-34, Math. 22 : 34-40, Luk. 10 : 25-28)

Kane ka long ka jingkylli shong tynrai jong ka niam bad haba peit ia ka imat kumba ka jingkylli kaba ym don kano kano ka kynja jingwohdong. Ka wan na ka dkhot jong kawei ka kynhun kaba ki khot ki Nongthoh. Kane ka kynhun ka long ma ka kaba batai pynshai ia ka kitab ki hukum bad kaba pynmih shuh shuh ia ki aiñ ki kanun katkum ka jingiaid jong ka por bad ka jingbit jingbiang ka jaid bynriew Jiw hi.

Dkhot 28 : "Haba la wan.........ha ki baroh."

Une u nongthoh u long uba sngewtynnad eh ia ka jinghikai shong tynrai jong ka niam lane ka Theoloji bad u tip bha ruh ba U Jisu u long u nonghikai ba pawnam. U la wan khnang ban pyn-i nia bad U Jisu shaphang ka hukum. Kane kam shym la paw ei ei ba u da mut ban riam ia U Jisu. *Ka hukum :* Ka kynthup haduh 365 tylli ki aiñ adong bym bit ban leh bad 248 tylli ki hukum kiba dei ban leh. Don ka jingpyrshang da ki nongthoh ban buh beit ia ka jingbatai ha ka rukom kaba lyngkot, khnang ban pynsuk ia kito kiba pule ia ka.

Dkhot 38-21 : Ha kine ki dkhot ngi lah ban ioh-i ba U Jisu u jubab da kaba shim na ka kitab Deuteronomi 6 : 4, 5 : bad kaba ki Jiw ki ju spel ia ka man la ka sngi ia kaba ki khot "Ka Shema." Ki Jiw ki ju ong ia kane ka Shema ha shuwa ban sdang ka jingiaseng jong ki ha ka Synagog. Haba U Jisu u jubab ia kane, baroh ki Jiw ba ieit niam ki mynjur bha. Kawei pat ka jubab "Men ieit ia la u para marjan jong me kumba ia lade" ba la shim na ka kitab Lebitekos 19 : 18. Kaba thew beit tang ia la ki para Jiw, hynrei U Jisu u kham ai ia ka jingmut kaba kham iar kaba kynthup ruh ia ki Jentil. Ka jingieit ia U Blei ka dei ban wan ryngkat ruh bad ka jingieit ia la ki para briew.

Dkhot 32-34 : Dei tang u Markos uba la iathuh ba une u nongthoh u ia mynjur bad kaei kaba U Jisu u la jubab ia kaba u la shim na ka kitab 1 Samuel 15 : 22 lane

na u Hos'a 6:6 kaba mut ka jingieit ba shisha ka kham donkam ban ia ki jingshakri ha ka niam. Ka jingmynjur ia kaei kaba U Jisu u la ong, ka la pynlong ia U Jisu ban ong "mem long jngai na ka Hima U Blei." Balei ? namar ka jingsngewthuh ia ka jinghikai shong tynrai ka niam bad ia ka jingngeit ka la long kaba la biang bha ia u. Hynrei um pat shym la kloi pat ban pyniasoh ia lade bad U Jisu. Ha pyrshah jong une u nongthoh, U Jisu um ieng tang kum u nonghikai, hynrei kum U Messaiah, u Khlieh jong ka Hima U Blei. Ia une u nongthoh tang ban shu ngeit ba kiei kiei kiba U Jisu u la kren ba ki long kiba dei, kam biang ia u, ka dei ia u ban aiti ia lade ha U Jisu bad ban búd ia u bad ban long u dkhot ba pura ha ka Hima U Blei.

U Khun jong u Dabid

(Dkhot 35-37 ; Math. 22 : 41-46 ; Luk. 20 : 41-44)

Ka long kaba eh ban sngewthuh ba ha khmat ka Templ, katba u dang hikai hapdeng kiba bun ki briew bapher ka jinglong, ban kylli ia kaba kum kane ka jingkylli kaba mut ia u hi. U kylli ia kane ka jingkylli ha uwei pa uwei uba don ha ka Templ ia ka jingbatai jong ki nongthoh shaphang U Khrist da kaba u shim ruh na ka jingthoh Salm 110 : 1. Ki Jiw ki ngeit ba ia kane ka Salm la thoh da u Dabid ha kaba u iathuh ia uta U Messaiah u ban sa wan. Namar u Dabid hi u ong ba la iathuh da U Trai ha u ia kane. Ma u, u long na ka 'ïing u Dabid bad kumta ma u hi u dei U Trai. *U Khrist* : Ha ka ktien Grik 'Khrestos bad Hebru pat "Messaiah," kaba mut "Uba la sleh." Haba u ong "U Khrist u long u khun u Dabid" kam mut ba u mut ia lade, hynrei u buh ia ka jingkylli kaei kaba ki nongthoh ki batai shaphang kane. Haba U Jisu u kren kumne, um shym la buhrieh ba u long u khun u Dabid bad ba u long ruh u Kynrad jong u Dabid.

U Jisu u pynrem ia ki Nongthoh

(Dkhot 38-40 : Math. 23 : 1-36 ; Luk. 11 : 37-54, 20 : 45-47).

Ha kine ki dkhot U Jisu u pyn·i ia ki jingpyrshah kiba u don ia ki nongthoh. U da maham ruh ia ki briew

ban kiar na ka jinglong jong ki kata ka jingkwah burom, ka jingkwah iaroh na ki briew, kwah ia ki jaka ba paw khmat ha ki jingkhawai, hynrei kiba bam duh pat ia ki riewkynthei. *Ki jaiñkup bajynsur :* Ka long ka jaiñkup kaba jrong haduh khyndew kaba ki ju riam ha ki ri Mihngi. Kane ka pyn-i ia ka dak jong ka jinglong khraw haba ki kup ia kane ka jaiñkup (Math. 23 : 5). *Ki jingnguh ha ki iew :* Ki nongthoh ki ju ieit ban ioh ki jingkhublei burom na ki briew haba ki iaid ha lynti.

Ki jingshong bakor tam ha ki Synagog : Ha ka Synagog. ha khmat jong ka Synduk ka Jutang ha kaba la ju buh ia ki kot ba kyntang, la ju don ka ben kaba phai pyrshah sha u paitbah ha kaba tang ki riew donburom ki ju shong. *Ki Jaka kiba kham donburom ha ki jingkhawai :* Ha ki jaka khawai, ka jaka kaba nyngkong eh ka long hajan u trai jingkhawai, ka jaka kaba shaphang kamon bad kaba ar pat shaphang ka diang kaba hajan u trai. Ki nongthoh ki wad ia kiba kum kita ki jaka. *Kiba bam duh ia ki riewkynthei :* Kiba khlong ia ka spah ki riewkynthei kiba duk ruh. *Kiba duwai jlan :* U Jisu um pynrem ia ka jingduwai jlan lymne iaroh ia ka jingduwai lyngkot. Hynrei hangne ka mut ka jingduwai kaba khlem da mih naduh ka dohnud baroh. Ka jingduwai arsap. *Ka jingpynrem kaba kham khraw :* Kin ioh ka jingbishar kaba kham khia na U Blei.

Ka riewkynthei kaba noh ar damli

(Dkhot 41-44 ; Luk. 21 : 1-4)

Ha kine ki dkhot ngi ioh-i ba U Jisu u shong hajan hamar pyrshah ki 13 tylli ki synduk jingkynshew kiba ki ju buh ha ka kamra jong ki kynthei ha ka Templ bad uwei pa uwei u dei ban noh ei ei sha ka jingkynshew ha kine ki synduk. U Jisu u la ioh-i ba kiba la ia noh sha ka jingkynshew kim shym la ai lut kat kaba ki don. Hynrei tang kawei ka briew kaba la iap noh u tnga jong ka, kaba sah riewkynthei ka la noh lut ia kaei kaba ka don. Hangne ngi ioh-i (i) ba ka jingai ka dei ban long ka jingailut kaba naduh ka dohnud baroh (ii) ba ka jingai ba shisha ka long ka bym tyngkai shuh na ka bynta ia lade,

LYNNONG-13

Kiei kiei ki ban sa wan jia

Kane ka lynnong ka long kawei na ki lynnong kiba eh tam ban sngewthuh ia ki jingmut kiba don ha ka. La ong ia ka, ba ka dei ka lynnong kaba ia dei bad ka history jong ki Jiw bad ka jingmut jingpyrkhat jong ki. Hynrei ngin ym lah ban iaid kiar ruh na ka, namar la kren shaphang ka jingwan pat jong U Trai Jisu, kaba long ka tynrai jong ka jingngeit Khristan. Ngin ia pyrshang ban ia peit ia kine ki bynta ba la kren da U Trai na ka liang ka nongrim jong ka jingngeit ki Jiw bad ban ring ia ka jingmut katkum ka jingngeit Khristan.

Ka Sngi U Trai

Ki Jiw ki ngeit ba ki long ka kynja ba la jied bad ba ha kawei ka sngi yn sa pynpaw ia ki ha khmat ka pyrthei. Hynrei ha shuwa ban wan kata ka sngi, kin wan ki jingjynjar bad ki jingshyrkhei bad yn pynkhynñiuh ia ka pyrthei. Halor kane, yn bud sa ka jingthaw thymmai ia ka pyrthei ha ka rukom bathymmai. Ia ka jingshyrkhei jong kata ka sngi pule Isaiah 13 : 6-16 ; Amos 5 : 16 : 26 bad Joel. U Jisu u pyn-i ia ka dur jong kata ka sngi, hynrei ym don pat uba tip lano kata ka sngi kan wan, dei tang U Blei hi.

Kine ki jingkren U Jisu ha kane ka lynnong lah ban pyn-ia-bynta ha ki san tylli ki mat ba kongsan :—

1) Ka jingiathuhlypa ia ka jingpynjot ia ka nongbah Jerusalem (Dkhot 1, 2 ; 14-20). Kaba la jia ha ka snem kumba 70 H. K.
2) Ka jingmaham ia ka jingpynshitom beiñ (Dkhot 9-13).
3) Ki jingjynjar jong ki sngi kiba khadduh (Dkhot 3-6 : 21, 22).
4) Ka jingwan ka jong U Trai (Dkhot 7, 8, 24-27).
5) Ka jingmaham ia kiba ngeit ban sharai (Dkhot 28-37).

Dkhot 1 & 2 : Ha kine ki dkhot U Jisu u la dei ban iaid lyngba na u lum Olib sha Bethania. Ka Templ kaba u Herod bakhraw u la tei ka la long kawei na ki jingphylla ba la tei ha kane ka pyrthei, kata lehse ha ka snem 20-19, S. K. Hynrei ym pat shym la pyndep lut ia ka ha ka por U Trai Jisu. La pynjot ia ka da ki shipai Roman ba la ialam da u Titos. Haba peit ia kane ka Templ, ka imat kumba yn ym don shuh mano mano ruh ba lah ban pynjot ia ka. U Jisu u la iathuhlypa ba ia kane ka Templ yn ym iehnoh ia " u maw halor u maw."

Dkhot 3, 4 : Math 24 : 3-14 ; Luk. 21 : 7-19) : Ki saw ngut ki synran ki la kylli ha U Jisu shaphang ki dak jong ka jingpynjot ia ka Templ bad ba lano kaba kum kata ka por kan jia. Katkum ka jingsngewthuh jong ki ba ka jingpynjot ia ka Templ kan long ruh kaba kut ia kiei kiei baroh ha kane ka pyrthei. U Mathaios ruh u iathuh ba ka jingkylli jong ki synran ka long kumta hi. Ka long kaba dei ban pyrkhat ba ka jingpynjot ia ka Templ, ka dak ba shabar jong ka jinglehniam jong ka jaid bynriew Israel, kan long ruh ka jingpynpaw bakhraw tam ia ka jingthmu U Blei. *Ka dak* : Ka kynja kambah ne kano kano ka dak jong ka jingphylla ba yn sa pynpaw ha shuwa ba ka bakut kan poi.

Dkhot 5-8 : Ka jingmaham ia ki synran ban sumar shaphang ia lade ioh haba kita ki dak kin paw yn shukor noh ia ki. Kine ki dak kiba U Blei un sa pynpaw kin long ki sakhi jong ka jingbishar U Blei ia ka pyrthei. Ki dak kin long (i) ba yn don ki briew kiba shim ha lade ia ka kyrteng kum U Messaiah, (ii) ki nonghikai lamler, kiba leh mynlèh kren ba ki wan ha ka kyrteng U Trai. Lehse kine ki lah ban mih napoh ka Balang bad kin pynbna ia lade ba ki long kita ki Khrist. Ki lah ban kular ia ki briew ba ki la wan khnang ban pynlait ia kiwei na ki jingjynjar bad jingshah shitom beiñ (Math. 24 : 5 ; Luk. 21 : 8 ; 2 Thes. 2 : 2) Ym tang ki Khrist lamler, hynrei kin jia ki thma ha ka pyrthei bad kine ki jingjia ki lah ban pynsheptieng bad pynkyllon ruh ia ka jingngeit. Ha kiba kum kita ki jingjia ba shyrkhei ki khristan ki dei tang ban aiti

lut ia lade ha U Blei (1 Thes. 5 : 6 ; 2 Thes. 3 : 12 ; I Pet. 4: 7).

Dkhot 9-13 : Nalor ki jingtynjuh kiba na shabar ia ki nongbúd U Khrist, yn sa pynshitom beiñ ruh ia ki. Ka jingpynshitom beiñ kan wan nyngkong eh na ki Jiw bad nangta sa na ki nongsynshar. Hynrei kita kiba sumar ia lade, kin long da shisha ki sakhi U Khrist ha khmat jong ki nongpynshitom beiñ. Ia ka Gospel U Khrist yn pynbna ruh sha ki Jentil bad ym tang ha ki Jiw. Ka Balang ka dei ban long kaba la pynkhreh khnang ba kan long ka nongleit rah ia ka Gospel sha ki briew baroh, ha shuwa ba kane kaba kut kan poi. U la kren ruh ba kim dei ban sheptieng namar U Mynsiem Bakhuid Un iarap lem ia ki. *Iaineh ha ban da kut :* ka mut bat skhem ia ka jingngeit ha U Khrist, wat la ki jingtynjuh ba meh ding kin wan, kata haduh ka jingiap.

Dkhot 14-20 ; (Math. 24 : 15-28 ; Luk. 21 : 20-24). Hangne ngi lah ban ioh-i ia ka jingiathuhlypa U Jisu shaphang ka jingpynjot ia ka nongbah Jerusalem namar ka jingijli ba pynduh. Kane ka jingiathuhlypa ka la jia ha ba u Titos lem bad ka kynhun shipai Roman jong u ki la jop bad pynkyllon ia ka nongbah Jerusalem kumba ha ka snem 70 H. K. Kito kiba la phet rieh sha ka nongbah ki la iap da ki spah bad ki hajar, hynrei kito pat kiba la shah shkor ia kane ka jingthuhlypa ki la phet rieh sha ki lum bad ki la lait im. *Ka jingijli kaba la pynduh* : Ia ka tynrai jong kane ka ktien la shim na ka Kitab u Daniel (Dan. 9 : 27 ; 11 : 31 ; 12 : 11). Kane ka ktien ka don ka jingiasnoh bad ka jingpyntngit ia ka Templ da u Antiokhos Epiphanes kumba ha ka snem 168 S. K. Une u la pyn-jakhlia ia ka Templ da kaba u ai jingkñia ha ka duwan da ka dohsniang bad ha ka jaka kyntang u la tei ia ka dur blei jong u Jeus (Zeus), U blei jong ki Grik. U la buh ka hukum ruh ba ki Jiw ki dei ban mane ia uta u blei. Kane ka ktien ka mut ruh ka jingpyntngit jong ki Jentil ia ka Templ ki Jiw. Haba U Jisu u kren ia kane ka ktien, u tip ruh ba ki Jiw ym tang ba ki khmih lynti ia U Messaiah, hynrei ki khmih lynti ruh ia ka jingwan mih ka bor bymman kaba long pyrshah ia U Blei. U Paul u

ong " u briew jong ka pop" (2 Thes. 2 : 3) bad u Ioannis pat ha ka Kitab Jingpynpaw 17, u ioh-i ba kata ka bor bymman dei ka Hima Rome. *To duwai ba kan ym long myntlang* : Ka mut ba kine ki jingjia ai kin jia ha ka por kaba la pynkhreh.

Dkhot 21-23 : Kine ki dkhot ki ia syriem bha bad ki dkhot 5 bad 6. Kiba long ka jingmaham ia kiba ngeit ban sharai shaphang kine kiei kiei. Ki jinghikai ba bakla bad ki nonghikai ba bakla ki mih (i) Kiba hikai na ka bynta la ka jong ka jingmyntoi, (ii) kiba hikai lamler ia ka jingshisha, (iii) kiba pyrshang ban pynmih ia ki jinghikai khnang ban pynlong ia ka niam kaba paw pyrthei, hynrei ka bym don mynsiem, (iv) ki pyniakhlad na ka jingiasyllok para Khristan bad, (v) ki pyn artatien ia ka jingngeit ha U Blei u Kpa, U Blei u Khun bad U Blei u Mynsiem Bakhuid.

Dkhot 24-27 : (Math. 24 : 29-31 ; Luk. 21 : 25-28) Ha kine ki dkhot U Jisu u kren shaphang ka jingwan pat ka jong u hi. Ha ki dkhot 7 bad 8 la iathuh ba ha shuwa ba kata ka sngi U Trai kan wan, ki dak kin paw ha ka pyrthei (Jingpynpaw 6 : 8). Ngi ioh-i ruh hangne ba U Jisu Khrist u iathuhlypa ba ka jingwan pat jong u kan long ha ka bor bad ka burom bah. Kane ka long ka jingkyrmen ba ha khlieh eh jong kiba ngeit. Kata ka jingkyrmen kaba da ka jingngeit ha ka long kaba U Khrist un wan pat, ka jingim bymjukut ruh kan sdang naduh nangta.

Dkhot 28, 29 : (Math. 24 : 32-35 ; Luk. 21 : 29-33)

Kane ka pharshi ka mut ba kine ki dak ki ban jia ki long da shisha ki dak jong ka jingwan jong u, kumba u dieng dumbur u sei-lung, u pyn-i ia ka dak jong ka jingwan ka lyiur.

Dkhot 30,31 : Kine ki dkhot ki ai ka jubab ia ka jingkylli ha ka dkhot 4. Hangne U Jisu u pyniasoh ia ka jingbishar U Blei ia ka jaidbynriew Jiw kaba la kyntait ia u kum U Messaiah bad ka jingjop jong ka hima jong u.

Dkhot 32 : (Math. 24 : 36-44). "Hynrei shaphang........ hynrei tang u kpa."

U Jisu kum u briew uba shisha, um lah ban tip ia kata ka sngi bad kata ka por jong kata ka bakut. Ka jingiadei hapdeng ka por kaba U Blei u trei ia la ka jong ka kam bad ka por kaba u briew u im ha kane ka pyrthei, ka long ka jingmaian; ym shym la ai ha u ban tip ia kata.

Dkhot 33-37 : U la ban ia ka jingsharai ia lade, namar u Khun u briew un wan kyndit ha kaba ym don ba poi pyrkhat. (1 Thes. 5: 2). Ka jingdonkam ia kita kiba ngeit ka long ban ioh iashem bad u mar-khmat. Namar ba u long uta uba kiba ngeit; ki pynkhreh ban iashem bad u ha ka burom (I Thes 5 : 6 ; I Pet. 4 : 7). Namar u lah ban wan ha kano kano ka por.

LYNNONG 14

Ka Jingiasylla pyrshah ia U Jisu

(Dkhot 1,2 ; Math. 26 : 1-5 ; Luk. 22 : 1,2 ; Ioan. 11 : 45-53).

Kine ki dkhot ki iathuh ia ngi shaphang ka jingsdang jong ki jingshah U Jisu. Ha shuwa ba ka sngi jong ka Niam ka Jinglait bad ki Kpu ba khlem thiat, ki rangbah ka niam Jiw ki la iashong pyrkhat ban ioh ia U Jisu ha ka kti jong ki. Hynrei ki don ka jingsheptieng pat ba ioh ba ha kaba kum kane ka sngi, babun u paitbah kan don pynban ka jingkulmar. *Ka Niam ka Jinglait*: Ka long ka niam kaba khraw jong ki Jiw ban pynkynmaw ha ki ia ka jinglait mraw na ka ri Ijipt. Ka ju hap borabor ha ka 14 tarik u bnai Nisan ne April. La khmihlynti ruh ba uwei pa uwei u Jiw uba la biang ka karta bad uba shong hapoh ki jaka kiba 15 mer ne 24 Km. na Jerusalem, u dei la kumno kumno ban leit bam ia ka niam ka jinglait shisen shi jingim. Kumta u paitbah babun u ju tuid ban leit sha Jerusalem ha ka sngi ka Niam ka Jinglait. *Ki kpu ba khlem thiat* : Ka long ka jinglehniam kaba kham rit kaba la ju rakhe hynñiew sngi hadien ka Niam ka Jinglait.

Ka Jingpynsleh ia U Jisu

(Dkhot 3-9 ; Math 26 : 6-13 ; Ioan. 12 : 1 8)

La iathuh ha kine ki dkhot ba U Jisu u don ha ka ïing u Simon uba pang ñiangthohlieh, ha ka nongrit ha Bethania. Ka kynthei ka la wan rah ryngkat bad ka dabi alabastar, ka jingsleh kaba kordor. Ka ju long ka rukom haba kino kino ki 'riewdonburom ki wan ban sah ha ïing, la ju pynsleh umphniang ia ki, kaba long ka dak jong ka jingkyrkhu kyrdoh. Ka jingpynsleh ia U Jisu kam long tang shi jingpynjaw bad ar pynjaw, hynrei kane ka kynthei ka la theh naduh khlieh ia U Jisu. La don pat kiba khlem mynsiem kiba ym lah peit ia kane ka jingleh jong ka. Ki da ong, ba ka long tang ka jingpynlut phut, ha ka jaka ba ia kane ka jingpynsleh lah ban die bad ia ka jingmih jong ka lah ban sam sha kiba duk. Hynrei U Jisu u kdew (i) ba kane ka kynthei ka la leh ia kaba dei (2) ka jing-

leh jong ka, ka mih na ka jingi-it. Ka jingieit ka ju leh ia kiei kiei kiba itynnad tam. Ka jingieit pat kam niew ia ka jinglut phut. Ka jingieit ka ioh-i ba dei ban leh ia ka katba ka lad ka dang plie. *Ka dabi alabaster*: Ka kynja dabia ne u kynja bitor uba pyllun ba thep ia ki kynja jingsleh ne dawai. *Ka jingsleh basngur, kaba kordor eh*: Ia kane ka kynja jingsleh la shna na u kynja kynbat uba ki ong ba lah ban ioh tang na ri India bad u long uba rem dor shibun. *Ka la plie ia kata ka dabi*: Ka long ka rukom ha ki ri mihngi ba hadien ba la pyndonkam ia kano kano ka jingsleh ba kordor ha uno uno u 'riew donburom dei ban pynpait noh shisyndon. Kane ka kynthei haba ka la plied bad theh lut ia kata ka jingsleh ha ka khlieh U Jisu ka la pynpait noh ia kata ka dabi. *Kane katba ka lah ka la leh*: Ka leh ia kane ban pyndonburom ia U Jisu katba dang don ka por, kata haba ka por ka jingiap jong u ka la poi ne jan. Kane ka jingpynsleh ka thew ruh ia ka jingpynsleh ia u kum U Messaiah.

Dkhot 9 : "Shisha nga ong ha phi ..... ia ka."

Da shisha ka jingieit kaba la paw ha kane ka jinglch ka long kum ka jingiathuhlypa ia ka jingiap jong u bad kane kan long kiwei na ki bynta jong ka jingialap ia ka Gospel, kaba long ka jingleh kaba mih naduh ka dohnud baroh.

U Nongshet kylla

(Dkhot 10, 11 ; Math. 26 : 14 16 ; Luk 22 : 3-6)

Dkhot 10 : "U Judas Iskaraiot . ....ha ki."

Ka jingleit ia kynduh ia ki rangbah ka niam Jiw da u Judas Iskaraiot, ka long lehse ka jingbyrn pat don ka jingngeit kaba skhem ba U Jisu u dei U Messaiah Lehse u la tip bha ia ka jingkhih pyrshah jong ki ia U Jisu. Don pat ruh kiba ong. ka jingleit jong u ka long namar ka jingkwah lalot spah. Kumta ka spah ka kham kordor ban jied ban ia U Syiem jong ki Syiem. *Uwei na ki khadar ngut*: Kane ka pyn-i kumba u long uwei na ki lok bajan tam eh jong U Jisu, uba la die noh ia u (Salm 41 : 9).

Dkhot 11: "Te haba ki la iohsngew........ai noh ia u."

Hangne ka la dei ka kabu ksiar kabu rupa kaba ki rangbah lyngdoh ki la ioh (Dkhot 2). U Mathaios u iathuh ia ka dor jong ka pisa kaba u la shim katkum ka jingiathuhlypa u Sekharaiah 11 : 12. Pyrkhat ia ka jinglong jong une u Judas Iskaraiot, sngewbitar hynrei sngewsynei ruh ia u. Hynrei u Judas u kwah ba U Jisu u dei ban long kumba U Jisu u kwah ia kaba u la lah iathuh lypa ha la ki synran.

U Jisu u bam ia ka Niam ka Jinglait

(Dkhot 12-16 ; Math. 26 : 17-25 : Luk. 22 : 7-14)

Ha kine ki dkhot ki synran ki la kwah ban tip ha kano ka jaka ba kin ia rakhe ia ka Niam ka Jinglait. U la phah ia ki ban leit sha Jerusalem bad ba u briew uba rah shi kum ka um un ia shem bad ki, bad u hi un kdew ia ka kamra kaba haneng ha kaba U Jisu bad la ki synran kin ia bam ia ka Jingkhawai niam ka Jinglait.

Ka jingpynkhreh ia ka niam ka jinglait ka long (i) ka jingleh niam kaba pynkhuid ia u thiat baroh uba don hapoh ïing namar ka dei ka por ban bam ia u kpu ba khlem thiat (Eksod. 12). (ii) Ha ka janmiet shuwa ban poi ka Niam ka Jinglait ka wan sa ka jingkñia ia u khun langbrot uba tlem bha, uba shi snem karta, kine ki long ki dak jong ka jinglehniam ban pynkynmaw ia ka jingpyllait u Jehobah ia ki na ka jinglong mraw ha ri Ijipt.

Ka jingiabam ryngkat bad u nongshetkylla

(Dkhot 17-21 ; Math. 26 : 20-25 ; Luk 22 : 14, 21-23; Ioan. 23 : 21-33)

Dkhot 17 : "Haba la janmiet........ki khadar ngut."

Haba la dep pynkhreh ia kata ka jingiabam kaba khadduh, u la leit ryngkat bad ki synran sha kata ka jaka kaba u la lah pynbeit. *Ki khaddar ngut* : Ka lah ban long shiphew ngut ki synran lane ka lah ban long ba ar ngut kiba la leit pynkhreh ki la wan phai ban ia leit ryngkat bad u.

Dkhot 18 & 19 : Ka jingioh-i U Jisu ia kaba shapoh ka dohnud u briew. U la lah ban tip ba u Judas u la die noh ia u. U Jisu um kwah ban kdew pyrshah ia u briew, kita ki bym don ha ka jingpyrkhat, ki dei ban sngewsih, hynrei ngi ioh-i ba U Jisu u dang iai tyrwa ha u Judas ia ka jingkylla kaba mut la u dang ieit ne em ia u. Kawei pat, u ai ka jingmaham kaba khadduh, kaba hadien un sa babe kylla ia la ki jingleh. *Uba bam lem bad nga* : U Jisu u kdew ia ka jingshyrkhei ban ia shim bynta ha kane ka jingiasyllok jong ka jingiabam lem bad u, ryngkat bad ka mynsiem kaba thmu ban die noh ia u. Ka jingiabam ryngkat ka mut ka jingiasyllok kaba teh lang uwei ia uwei pat. *Dei ma nga :* Ha ka Grik ka mut "Ym dei ma nga," namar na ki khadwei ngut ym don ba tip ia kata. *Hynrei kordit ia uta u briew da uba yn die noh ia u khun u briew...... ia u"* : U Jisu u la lah pdiang ia ka mon ka jong U Blei bad u Judas pat ia ka mon ka jong u bymman. Hynrei ka long ka jingpynsngew ka jong U Jisu ia ka jingsngewsih sat jong u, namar napdeng ki lok jong u hi ka mih ka jingdie noh. Sngew kumba U Jisu u ong "ban ia u lok uba shet kylla lah u nongshun uba paw."

Ka Jingkhawai U Trai

(Dkhot 22-26 ; Math. 26 : 26-30 ; Luk. 22 : 15-20 ; 1 Kor. 11 : 23-25)

Ha kine ki dkhot, U Jisu u buh ia ka dak ha ki synran ba kin ym klet ia kata ka jingiabam miet kaba khadduh jong u lem bad ki. Ha kane ka jingkhawai U Trai ngi lah ban ioh-i ar tylli ki dak kiba shabar—u kpu bad ka waiñ ha ka khuri. *U kpu* : U long ka dak jong ka met U Trai. Haba ai ia ka jingkñia ha khmat ka duwan, ki nongmane blei ki ju ia shim bynta ia kata ka jingkñia. Kumta ruh ka jingai ia u kpu ka mut ka jingiadon bynta jong kiba ngeit bad u ; kaba mut ba yn pynlwet ia ka met jong U Jisu. *Ka snam :* Ka long hi ka bynta jong ka jingkñia ha khmat ka duwan. Dei da ka jingtheh ia ka snam, kaba long ka jingaiti ia la ka jingim, kaba pynlong ka lad ka jingsiewspah ia ki briew. *Ka jutang bathymmai* : Ka jutang kaba rim, khmih Eksod. 24 : 8.

Hynrei ka jingshah shitom bad ka jingiap U Jisu, ka pynlong ka Jutang bathymmai hapdeng u briew bad U Blei kata kaba da ka jingieit. *Ka ban sa pynmih noh na ka bynta kiba bun* : Ka jingkñia jong ka jingsiewspah U Blei kaba da ka jingiap U Jisu, ka long ban pynkhuid ia ki pop u bynriew baroh. "*Ngan ym dih shuh.........*" : Ka pyn-i ia ka jingsngewthuh jong U Jisu ba ka jingaiti lut jong u ia la ka jingim ka long ka jingpyndep ia ka jingthmu ka Hima U Blei. *Ki la ia rwai* : Ki la ia rwai ia ka Salm 114-118, kaba long ka jingrwai jong ka Niam ka Jinglait.

U iathuhlypa ba u Petros un len ia u

(Dkhot 27-31 ; Math. 26 : 31-35 ; Luk. 22 : 31-34 ; Ioan. 13 : 36-38)

Dkhot 27 : "Bad U Jisu u la ong ha ki.........langbrot."

Ka jingiapyrshah bad ka jingbishni ki rangbah ka niam Jiw, ka jingdie noh da uwei na ki lok bad ka jingshyrkhei jong ka diengphna, U Jisu u la lah pynkhreh lut baroh. Hynrei kaba ktah eh ia u ka long ka jingthut (failure) noh jong ki lok jong u. *Ngan shoh ia u nongsharai...... ki langbrot* : Khmih Sekhariah 13 : 7. Lada la shoh ia u nongaplangbrot, ki langbrot baroh kin sa sakma noh.

Dkhot 28 : " Hynrei ynda la pynmihpat.........Galilaia"

Kane ka rah ia ki synran sha la ka jong ka ïing jong ki, ha kaba ki la iohsngew ia ka Gospel. Da ka jingkmen ki la pdiang ia ka bad khlem phohsniew ruh ba ka jingiap pat ka ap ia u. Peit Markos 16 : 7, ia ka jingurlong ka jingkren jong u.

Dkhot 29 : "Hynrei u Petros........nga em."

Lada ka long kano kano ka jingjia kaba shu malu mala, u Petros u tip ba un ym sheptieng. Haduh katno ka jingieit bad ka jingpyndem u Petros bad haduh katno pat u sngew- sarong ha la ka jong ka bor jong u.

Dkhot 30 : "U Jisu u ong te.........lai sien."

Ka pyn-i ba U Jisu u tip ia ka jinglong tlot u Petros kum u briew bad dei ma u hi nyngkong u ban pynjah

burom ia U Jisu ha kata ka miet. *Ar sien* : U Jisu u lah ban mut ia ka jingkynih u syiar lane ïa ka jingsawa ka turoi ki shipai Roman, ha ka jingiakylliang ha ka jingap miet, kata ha ka por kumba 3 ne 4 baje mynstep kaba ki khot ka "Galisinium."

Dkhot 31 : "Hynrei u la ....baroh."

U Petros um shym la ngeit ia kane bad um shym la poi pyrkhat ba un tlot haduh katne katne kum u briew kat haduh ban da len ia uta uba u la ieit.

U Jisu ha ka kper Gethsemane

(Dkhot : 32-42 ; Math. 26 : 36-46 ; Luk. 22 : 39 46)

Ha kane ka bynta ngi lah ban ioh-i ia U Jisu kum u briew bad hangne ngi ioh-i ia ka jingleh donbor jong ka jingbymman halor jong u. Ka jingshong sah ha ka kamra kaba haneng kam ai jingshngaiñ satia ia U Jisu ioh ba ha kano kano ka por yn jia kaei re kaei ia u. Ki bor ka niam Jiw ki thwet ia u bad u Judas ruh u dem sia ban pynkem ia u. Ma u bad la ki synran, ki la leit sha kawei ka jaka kaba hajan u lum ki Olip, ka jaka kaba u ju leit ban duwai bad la ki synran. U Judas ruh u tip bha ia kata ka jaka. Ka jingleit ka jong u sha kane ka jaka ka long ban ioh ka jingiasyllok bad la ki lok jong u bad kumjuh ruh ka jingiasyllok bad U Blei hi. Hapdeng jong kaba kum kata ka por kaba sngewsih kthang. ngi lah ban ioh i (i) ba u la dei ban pynbor ia lade, ban shah shitom khnang ban pynim ia kiwei (ii) u tip bha ba kane ka long ka mon U Blei bad ba u dei ban pyndem ia lade. (iii) u la pyn-i ba u la kloi ban pyndem ha ka mon U Kpa bad u duwai ruh ba un tip ia ka mon jong u. Marwei u ia-ksaid, katba ki synran ki dang iohthiah. U iai kyrsiew ia ki ban ia ap lem bad u ha kaba kum kata ka por. *Gethsemane* : Ka jaka tylliat soh wain. Ka long ka kynja kper kaba kiba riewspah ki la thied khnang ban shong pyngngad. *Abba, Ko Kpa* : "Abba" ka ktien Aramaik shaphang u kpa, kaba pynpaw ia ka jingiadei kaba jan eh hapdeng u kpa bad u khun. *Ka Khuri* : Ka jingshah-shitom. *Ka mynsiem...... ka doh ka tlot* : Ka mynsiem jong ki ka kwah eh ban shakri, hynrei ki dei ban ialeh ruh ia ka

thma kaba pyntlot ia ka bor met. *Kein noh....la jia ka por :* U Jisu u mut ba ka jingioh-i jong u ia ka jingwan u Judas ka la jubab ia ka jingduwai jong u. U la duwai jur bad mynta la pynpaw ia ka mon U Blei. *'To ieng ngin ia leit noh :* Ka mut 'ia ngin ia leit ban ia shem ia kita ki ba wad ban kem ia nga.'

Ka Jingkem ia U Jisu

(Dkhot 43-50 ; Math. 26 : 47-56 ; Luk. 22 : 47-53 ; Ioan. 18 : 3-12)

Ha kine ki dkhot ngi ioh-i ba don lai jaid ki briew (i) U Judas nongdie kynrad, une u tip ba ki briew baroh ki ithuh ia U Jisu. Hynrei namar ka long ha ka por miet u la donkam ban da pynithuh ha ki nongthied ia u bad ka dak ka long da ka jingdoh. Ka dak ka jingdoh ia la u baieit, ka long ki dak jong ka jingkhublei ba khadduh (ii) ki nongwan kem, ki rangbah lyngdoh, ki nongthoh bad ki Tymmen basan. Kaba mut ki dkhot jong ka Sanhedrin. (iii) U nongsei waitlam uba la pom ia ka shkor u shakri u rangbah lyngdoh. U Ioannis u iathuh ba u dei u Petros (Ioan. 18 : 10), uba long u nongiada ia U Jisu. (iv) ki don ki synran jong u, kiba la sheptieng ia lade bad kiba kwah ban kiar ban ia shah shitom lem bad U Jisu bad (v) u don U Jisu hapdeng jong kine baroh, uba la ioh ia ka jingsuk bad ka jingjai jai, namarba u tip shai kdar ba u búd kat shaba u ialam U Blei. *U la doh :* Ka long ka rukom ki Jiw haba ki khublei ia ki rabbi jong ki. *Te baroh ....phet iap noh :* La iehnoh ia u sa tang marwei bad sa tang ha ka mon U Blei ban pyndep ia kita ki jingthmu lypa jong U.

Dkhot 51, 52 : Ia kine ki ktien la shem tang ha u Markos hi bad don kiba ong ba u dei u Markos hi. Lehse ka lah ban long ruh ba dei u briew uba la ioh-i markhmat ia kane ka jingjia.

Ka Jingbishar ha khmat u Lyngdoh

(Dkhot 53-65 ; Math. 26 : 57-66)

(Luk. 22 : 54, 55, 63-71 ; Ioan. 19-24)

Ka dorbar jong ki Jiw, ka Sanhedrin ka la shim bishar pyrshah ia U Jisu ha ka por mynmiet, ka bym bit ia ka

Sanhedrin da lei lei ruh ban lum dorbar ha ka por miet. Hynrei kim salia ban leh wat la ka long pyrshah ia ki aiñ ruh tang namar ka jingkwah ka dohnud ba runar ban pyniap noh ia U Jisu. Ki ia pyrshang ban wad ia ki sakhi lamler kiba la ong ba U Jisu un sa pynjot ia ka Templ. Hynrei ym don sakhi satia ia kata ka jingpharep. Ngi ioh-i ruh ba u rangbah lyngdoh u la shimti pat ha lade ia ka kam da kaba u buh jingkylli ia U Jisu. Ha ka jingkylli bad ka jubab U Jisu ba u long U Khrist, la pynrem ia u ba ka long ka jingkren beiñ blei.

Ngi ioh-i ia ka jingshlur U Jisu ba u la kloi ban iap khnang ban pynbna ba u long U Messaiah. Ngi ioh-i ia ka jingsngewskhem ba wat la ka diengphna ka don ha khmat jong u, ba kaba kut ka jingshah jong u ka long ka jingjop.

U Petros u len ia U Jisu

(Dkhot 54 : 66-72 ; Math. 26 : 69-75 ; Luk. 22 : 56-62; Ioan. 18 : 15-18 : 25-27).

Kane ka jingjia ha kane ka bynta ka iathuh ia ngi shaphang u Apostol ba rangbah ia uba ngi lah ban shem ha baroh saw tylli ki Gospel. Kane ka long ba dei ma u hi uba la iathuh ia ka. Dei lyngba jong kane ka jingshah jop ba u la nang hadien pat ban aiti lut ia lade ha U Trai Jisu.

Dkhot 65, 67 : U Petros u don ha ka phyllaw u rangbah lyngdoh, katba dang bishar ia U Jisu hangta. La wan ka jingtynjuh ia u tang na ka kynthei briew. *U nong Nasaret :* Ka long ka kyrteng kaba ki nong Jerusalem ki tip bha ba U Jisu u long u Nong Nasaret.

Dkhot 68 : "Hynrei u la len.......te u syiar u la riew."

U Petros u la len ia U Trai ha kaba nyngkong. Um shym salia ban len haba ka la wan kata ka jingkylli kaba kyndit kyndit, kaba long tang na ka jingsheptieng jong u bad u la phet noh na kata ka jaka.

Dkhot 69 : " Haba kata ka shakri.......uwei na ki."

Ha kiwei pat ki Gospel la iathuh ba dei uwei pat u briew uba la kylli ia u Petros. Hynrei ha u Markos pat ka dei kajuh hi ka briew kaba la kdew ha kita kiba la ia

sngap kai ia ka jingbishar ia U Jisu. U Petros ruh hangne u la len ia U Trai.

Dkhot. 70, 71 : Hangne ngi lah ban ioh i ba kata ka kynthei ka la sngew thikna ba u dei u synran jong U Jisu namar ka la sngewthuh ia ka rukom kren jong u, kumba ong u Mathaios. U Petros um shym la phla ia ka kyrteng U Jisu, bad u la len da kaba shai kdar ba um dei uba na ka liang U Jisu. Lehse haba u la iohsngew ba U Jisu u la phla shynna ha khmat u rangbah lyngdoh ba u dei U Khrist bad ruh ba ki la pynrem ia u, ka jingngeit u Petros ka la sdang ban shong tang ha sla. U la pyrkhat ba baroh shikatta u la buh lut ia la ka jingshaniah ha U Jisu uba long U Messaiah, hynrei mynta pat u la kylla long tang u koidi ba leh kam bymman.

Dkhot 72 : "te kumne kumne ruh ......lyniar."

Mynta pat, u la iohsngew ia u syiar ba kynih bad la pynkynmaw ha u ia ka jingkren U Trai, ba ka la jia long thik kumba u la lah kren ha u. Hangne u la pei phang ba u dei U Trai, U Khrist ne U Messaiah shisha. Hangne u la sngewthuh ba kam dei ia u ban shaniah tang ha la ka jong ka jingshemphang ban shakri ia U Jisu. *Haba u la puson ruh ia kata, u la lyniar :* Haba u la kynmaw ia ki ktien U Jisu u tap ia la ka khlieh, u la lympat ia lade ha ka khyndew, bad u la iam kthang. Ka jingsngewkyndit ia la ki pop ka pynim thymmai pat ia u briew ym kum u Judas.

LYNNONG 15

Ka Jingbishar ha khmat u Pilat

(Dkhot 1-5 ; Math. 27 : 1-26; Luk. 23 : 1-25; Ioan. 18 ; 28, 19 : 16)

U Mathaios u kynthup lang ia ka jingiap u Judas bad ia ka jingphohsniew ka tnga u Pilat. U Lukas u iathuh sa ia ka jingleit iashem bad u Herod. U Ioannis u iathuh ha khmat u Pilat ba la pharep ia u ba u dawa ia lade ba u long u Syiem. Hynrei u Markos pat um da sngewbha ban iathuh ia ka jingbishar ha khmat u Pilat. U kwah ban pyn-i ba ka jingiap U Jisu ka dei tang na ka daw sniew kaba kata ka kynja ba la jied ka la kynnoh pyrshah ia U Jisu. Hangne ka jingiathuh u Markos ia ka jingbishar ha khmat u Pilat ka long tang ka ban pyn-i ba ym dei tang ki Jiw kiba la ia don kti ban pyniap ia U Jisu, hynrei ki Jentil ruh. Kumta U Jisu u bah halor lade ia ka jingryngkang jong ki bynriew baroh. (Isaiah 53).

Dkhot 1-5 : Ha kine ki dkhot, ki rangbah ka Niam Jiw ki la rai pynrem ia U Jisu ha ka por mynmiet kaba long pyrshah ia ka ain ki Jiw. Hynrei khnang ban ioh daw pat na ka liang ka synshar khadar, ki la leit ialam ha khmat u Pilat. Ka daw kaba ki la ai, ka long ba U Jisu u la dawa ia lade ba u long U Khrist, kaba ha u Pilat hi ka long tang ka kam niam jong ki Jiw hi (Ki Kam 18 : 15). Kumta ki la jied ban pharep da kawei pat ka rukom. Ka jingkylli u Pilat, la u long ne em u Syiem ki Jiw, ka la pynlyngngoh ba u jubab kumba la kylli. Ia kiwei kiwei pat ki jingkylli u shu sngap. *U Pilat* : U la long u Lat ha ka snem 56-26 H. K. U la long u briew uba ki Jiw hi kim sngewtynnad. U shong ha Kaisaraia bad u la wan khnang sha Jerusalem tang ban peit pyrman ioh don kano kano ka jingkhih pyrshah jong ki Jiw ia ka sorkar Roman ne ka jingkulmar ha ka por ka Niam ka Jinglait. Dei tang u Pilat uba lah ban rai pyniap ia uno uno u briew. *U Syiem jong ki Jiw :* Ka jingkylli u Pilat ia U Jisu ka mut ba U Jisu u la dawa ia lade ba u dei u syiem jong ki Jiw ha ka dur U Messaiah ba kynja pyrthei (Ioan. 18 : 36)

Ka jingpyllait ia u Barnabas ha ka jaka U Jisu

(Dkhot 6-15 ; Math. 27 : 15-26 ; Luk. 23 : 13-25 ; Ioan. 18 : 39 ; 19 : 16)

Ha kine ki dkhot la iathuh ia ngi shaphang ka jingkhih jong u paitbah ha ka por jong ka Niam ka Jinglait. Ka jingleit ka jong u paitbah sha u Pilat ban leh katkum ka jingkwah jong ki ym katkum ka jingkwah jong u, kata ban pynlait noh ia u Barabbas, u riewrunar, u nongpynkhihwin ia u paitbah. U Pilat u la buh ha u paitbah ban jied ia U Jisu ne ia u Barabbas ban pyllait. Uta u paitbah uba la pyrta "Hosana" mynta pat u ong "Sahnarphna" ia u. U paitbah u la jied ia u nongpynkhihwin bad u nongpynkheiñ aiñ ha ka jaka uba kohnguh aiñ. U la jied ia ka jingialehthma ha ka jaka u Syiem ka jingsuk. U la jied ia ka jingbishni bad ka jingshun ka jingrhah ha ka jaka ka jingieit. Bunsien u paitbah ba lamwir u kham jied ia kine ki lai tylli kiei kiei. U Pilat u la ai ia ka rai ban pyllait ia u Barabbas bad ka rai ia U Jisu ban sympat bad sahnarphna. *U Barabbas :* La ong ba u long u nongtuh nonglute, u nongpynkhieñ aiñ. Ka kyiteng jong u "Bar" ka mut u khun bad "Abba" u Kpa. Kata u khun uba don u kpa. U khun ki briew. La iathuh ruh ba u la long na kawei ka kynhun ieit ri jong ki Jiw ba ki khot 'Sikarii" (Sicarii). Kumta u don shibun ki nongkyrshan ia u na ka liang u paitbah. *U la sympat ia u, bad sahnarphna :* Ka jingsympat jong ka Sorkar Roman ia u briew ka long kaba ishyrkhei. Ia u koidi la pyndem ha kata ka rukom ba ka met jong u kan shah ia ka jingsympat. U diengsympat pat u long da u kynja snieh bajwat bha, ba la thep hapoh jong u da ki sisa kiba nep shlir shlir bad ki kynja shieng kiba eh bha. Bunsien haba la sympat ia uno uno u briew u lah ban iap noh ha shen bad uta uba kham khlain bor ban shah bunsien u kylla lamwir noh.

Ki shipai ki pyrthuh bein

(Dkhot 16-20 ; Math. 27 : 27-31 ; Ioan. 19 : 2-3)

Ka jingbishar jong ka sorkar Roman ka long ba u nongbishar u ong "Illum duci ad crucen placet" kaba mut,

"Ka jingbishar ne ka rai ka long ba ia une u briew dei ban sahnarphna." Ynda haba la lah pynkhreh ia ka diengphna la aiti ia U Jisu ha ki kti ki shipai. Nalor ka jingshah sympat bad ka jingshah lehbeiñ, U Jisu u la dei ban shah sa kane ka jingpynleh thamula ha ki shipai. Ha ki shipai U Jisu u long sa uwei pat u briew uba la rai ban sahnarphna namar uba kim ithuh u dei uei pat; nalor ka jinglong briew kaba u la kup. La pyndep ia ka jingong jong u ba kin sa leh beiñ ia u. *Ka iing bah : Ka Pretoriom* : (Praetorium), kaba long ka ïing shong ïingsah u lyngskor bad kaba la ap pahara bha da ki shipai bun syrtap. *U prew :* u dieng sympat ne u lathi. *Khublei u syiem ki Jiw* : U Pilat u la kylli la u long ne em u Syiem ki Jiw; hynrei kane ka long tang ka jingkren beiñ jong ki shipai ia kaei kaba ki la iohsngew na ki ktien u Pilat hi.

Kaba sahnarphna ia U Jisu

(Dkhot 21-32 ; Math. 27 : 32 44 ; Luk. 23 : 26-43 ; Ioan. 19 : 17-27)

Haba la dep shna ia ka diengphna, ka rukom ka long ba u koidi hi un bah da lade haduh kata ka jaka ba yn sahnarphna ia u. Namar ka don ei ei hapoh ka dohnud ki shipai bad lehse ka la ktah ban ioh-i ia une uba lui lui ban bah da lade ia ka diengphna. Ki la pynbor ia u Simon u nong Kyrini ban iarap lem ia U Jisu ban bah ia ka diengphna shaduh ka jaka maloi khlieh. Haba la poi ha ka jaka, la pynthiah ia ka diengphna bad ia u briew halor jong ka la pynpyiar ia ki kti jong u bad la sah da ki prek. Ia ki kjat ym shym la sah, hynrei la shu teh da u tyllai. La pynieng pat ia ka diengphna ha ka thliew kaba la tih lypa. Ka jingiap halor ka diengphna ka shim por da ki taiew, ka jingiap ka long ryngkat bad ka jingsliang ka jingthngan, ka jingshitom ka bym lah ban batai bad khadduh ka pynkylla lamwir bad u briew u iap.

Ki nongkren beiñ ki don hi hajan ka diengphna ki da ong "Ah me uba pynduh ia ka Templ bad uba tei ia ka lai sngi, to pynim ia lade to hiar noh.......ka dieng phna." Ong u General Booth "Namar ba U Jisu um shym la hiar na ka diengphna ba ngi la ngeit ha u." Ka daw

ka long ba U Jisu u la wan ban pynbna ia ka Jingieit U Blei ha ki briew. Lada u hiar na ka diengphna kan jin dala paw noh ka jingieit U Blei kaba don ki pud jong ka,

"Ah Jingieit kat ki duriaw,
Ah Jingisnei ba la shlei,
Ba u iap u Syiem ka burom,
Iap ia ngi ban pynim ei."

U Simon u nong Kyrini (u Kpa u Aleksandar bad u Ruphos) : U long u nongwei uba na ka shnong Kyrini. U la long u kpa jong ki ar ngut ki khun shynrang. U la long Khristan lehse hadien ka jingiarap jong u ban bah lem ia ka diengphna U Trai Jisu. Ki khana pateng ki iathuh ba u Markos u la iohsngew na kine ki khun jong u ba u kpa jong ki u la pynbah lem ia ka diengphna U Jisu ha ka lynti sha Golgotha Ka kyrteng jong uwei na ki khun jong u lah ban shem ha ki Rom 16 : 13. Shuh shuh ngi lah ban shem ia une u briew ba la iathuh ha ka Kitab ki Kam ki Apostol 13 : 1. *Golgotha :* Ka long ka jaka kynjang kaba ka shynrong jong ka ka long syriem kum ka khlieh briew. Ka long ka ktien Hebru kaba mut ka jaka maloi khlieh bad ha ka ktien Latin pat la khot 'Kalbari.' *Ka umsoh wain kaba la ia khleh bad ka mir :* Ka kynja dawai kaba ki ju pyndih ia u briew khnang ba un ym iohsngew ia ki jingpang. U Jisu um shym la treh ia kane ka dawai namar ba ka mission jong u kam pat dep bad ba u dei ban iap ruh ha ka jingtip briew bha (Prob 31 : 6 ; Salm 19 : 21) *Ki la ia bynta ia ki jaiñ jong u ba ki du iakhalai :* Namar ka jingap ia ka jingiap jong u ba la shah sahnarphna ka shim por, khnang ban pynbyrngia ia lade ki la ia khalai ia ki jain jong u. *Lai baje* : Ka long Ka por kumba khyndai baje mynstep. *Ka jingthoh shalor :* Ka jingthoh halor ka diengphna kaba long kum ka jing maham ia ki briew namar ki kam bymman ba une u briew u la shah haduh katne.

Ka Jingiap U Jisu

(Dkhot 33-41 ; Math. 27 : 45-56 ; Luk. 23 : 44-49; Ioan. 19 : 28-30)

Ngi lah ban ioh-i hangne ia ka dur kaba khadduh

kaba long ka dur jong ka jingsngewshyrkhei jong ka bneng bad ka khyndew. Kine ki ia úd lang na ka bynta ka jingiap U Trai. Ka jingtap ka jingdum ia ka pyrthei naduh khadar baje mynsngi haduh lai baje janmiet ka pynpaw ia ka jingsngewsih kthang ia ka jingkhlad noh u Jingshai ka pyrthei. Ka jingpyrta jam jong u arsien ia U Blei, ka long ka jingmad jong u ia ka jingshah shitom namar ka pop u bynriew. Ka jingaiti ia lade namar kiwei pat, ka jingialeh jong u ban pyndep ia la ka kam, ka jingshah kren beiñ bad bynthiew kam pat biang haba ia nujor bad kane ka jingshah namar ka pop. Kum u briew u sngew kumba u la sah marwei.

"Haba marwei hi la iehnoh,
Ha them ba kynsha iong."

Ki don sa kiwei pat ki jingpyrta kiba la iathuh da kiwei pat ki nongthoh, hynrei u Markos u la ong "........ u la pynmih noh te ia ka ktien kaba jam" kaba mut tang kawei hi ka ktien kaba u Ioannis u la iathuh "la pyndep." Kane ka mut ba ka jingiap jong U Jisu ka la long ka jingjop na ka bynta ka jingthmu jong U Blei, ka jingpyndep ia la ka kam ba la shaniah da U Kpa ha u bad kane ka thew ba mynta un sa poi sha Iing U Kpa kum u Nongjop.

Hajan ka diengphna U Trai don kine: (i) ki pait nongkhmihkai kiba khlem jingsngewlem bad sngewsynei ia ka jingshah U Trai. Kine ki kwah tang ban peitkai kumno ba U Trai un iap. (ii) u rangbah shispah uba la ju ioh-i ia ka dur jong ka jingiap ha kiba bun ki thma. Hynrei um pat ju ioh-i mynno mynno ruh ia kaba kum kane ka jingiap jong U Jisu. U la ioh-i ba U Jisu u long da shisha u Khun U Blei. Dei ka jingiap U Trai ha ka diengphna kaba la ktah ruh ia kiba bun ki briew. (iii) ki kynthei kiba la iam pait dohnud, kiba la kthang mynsiem ba uta uba ki ieit eh u la dei ban iap da ka jingiap kaba jah burom. Dei ka jingieit kaba la ring ia ki ban don hajan U Jisu.

"Ai ka jingieit bah jong me
Kan teh ia nga hajan eh jong me."

Khyndai baje: ka por kumba lai baje ei ei janmiet. *Eloi, Eloi Lamasabakhthani*: La shim ia kine ki ktien na

ka Salm 22 : 1. Katkum u Markos la ong ba ka dei ka ktien Aramaik bad lada ka don ka jingsngewthuh bakla ba ka jingpyrta ka long ia u Elijah, ka long ba U Jisu u la pyrta ia kine ki ktien da ka Hebru (Math. 27 : 46.) Ka jingpyrta ia u Elijah hangne ka thew ba kino kino kiba shem ia ki jingjynjar haba kin pyrta ia ka kyrteng jong u, un wan ban iarap ia ki. Kane ka jingpyrta U Jisu ka pyn-i ia ka jingkutlad bad ka jingsngewduh jingkyrmen jong u kum u briew. *Ka jingkah jong ka Templ ka la kad arliang......haduh tbian :* Ka don ka bynta ha ka Templ kaba ki khot ka Jaka Kyntang Tam bad kaba la kah ia ka da ka pyrda naduh khlieh haduh tbian. Ha kane ka jaka ym don mano mano ruh ba shlan ban leit rung, wat u Rangbah Lyngdoh ruh u leit rung hangta tang shisien shisnem kata ruh tang ha ka sngi ka jinglehniam. *Ka Mari ka nong Magdala :* Ka briew kaba na ka shnong Magdala kaba don shaphang sepngi na ka duriaw Galilaia. Ka la long ka nongiakyrshan lem na ka bynta ka jingtrei U Jisu bad kiba bun ki kynthei ki la ju iarap bha ia U Jisu. (16 : 9) *Ka Mari ka kmie u Jakob uba rit bad u Josis :* Lehse ka Mari ka tnga u Klophas (Ioan. 19 : 25) *Ka Salomi :* Lehse ka long ka tnga u Sebbedi ka kmie u Jakob bad u Ioanis.

Kaba tep ia U Jisu

(Dkhot 42-47 ; Math. 27 : 57-61 ; Luk. 23 : 50-56 ; Ioan. 19 : 38-42)

U Jisu u la iap ha ka por lai baje janmiet jong ka sngi thohdieng kaba long ka sngi ka jingpynkhreh ia ka sabbaton ka ban sdang naduh hynriew baje janmiet ha kata ka sngi. Ka aiñ jong ki Jiw ka long ba lada uno uno u briew u iap dei ban tep noh hi ha kajuh ka sngi. U Joseph u 'riewdonburom na ka jaidbynriew Jiw, u la pan noh ia ka met iap U Jisu na u Pilat ban tep noh shuwa ka sabbaton. La tep ia U Jisu ha ka jingtep thymmai jong u Joseph. U la sah ha ka jingtep ha ka sngi sabbaton hi baroh kawei. *U Joseph uba na Arimathaia :* U briew uba riewspah, u dkhot jong ka Sanhedrin jong ki Jiw. Ngi ioh-i ia ka mynsiem sngewlem kaba don ha u ia U Jisu. U la u long ruh synran barieh jong U Jisu.

(Math. 27 : 57 ; Luk, 23 : 57 ; Ioan. 19 : 38). U la long da shisha uba shlur ban leit ha khmat ka bor synshar ban pan ia ka met iap U Jisu bad kane ka dei na ka jinglong badonburom jong u. *Ka jaiñ linen bani :* Haba tep ia kiba iap ki Jiwki ju sop spain ia ki nongiap da ka jaiñ linen bani naduh khlieh haduh kjat. *U maw ha ka jingkhang :* Ka jaka tep ka long ba la tih ha ka rukom kum ka kynja krem bad la buh pat da u maw-khang na khmat.

LYNNONG 16

Ka Jingtep ba Suda

(Dkhot 1-8 ; Math. 28 : 1-10 , Luk. 24 : 1-11 ; Ioan. 20 : 1-10)

Baroh ki nongthoh ia ki saw tylli ki Gospel ki ia mynjur lang ba ka jingtep ba suda ka long ka sakhi kaba shai kdar ia kaba ki synran U Jisu ki pynshisha ba U Jisu u la mihpat. Kiba la ioh-i nyngkong eh dei ki kynthei kiba la leit dangstep sha lum jingtep ban pynsleh ia ka met U Jisu, kata hadien ka sabbaton. Hapdeng ki jingsngewsih bad jingkhuslai, haba ki la poi ha ka jingtep ki la shem pynban ba la lah khyllie ia u mawkhang. Ki la ioh ia ka khubor ba U Trai u la mihpat. Ka jingshisha kaba ngi lah ban ioh-i hangne ka long ba lada U Jisu um shym la mihpat ; ngin ym jin da la iohsngew shuh shaphang jong u. Ka jingmihpat U Jisu ka long ka dak bym lah ban pyndam ia ka jingkyrmen jong kiba ngeit. Kane ka pynpaw ba (i) U Jisu um long tang ka jingjia kaba la shu kut noh, hynrei u long da shisha uba iai im naduh bymjukut sha bymjukut ; (ii) U Jisu u long

ma u bad tang ma u hi ka jingpynkynmaw ha ki bangeit ba u iai don ryngkat bad ki ha la ka sngi. Ki Khristan namarkata, kim dei ban long tang kiba tip shaphang U Jisu bad ka jingmihpat jong u, hynrei kiba tip ia U Jisu kum uba im hapdeng kiba iap. *U samla* : U long u Angel bad lah ban tip tang na ka jingbatai u Markos ia ki jaiñkup jong u. *Ka jaka kaba ki la iabuh ia u* : Ka jaka ha kaba la pynthiah ia ka met jong u. *Kaba sngewphieng bad sngewkyndit :* Ka jingioh-i ia ka jingtep ba suda bad ka jingiakynduh ia u samla ha ka jingtep ka la pynlong ia ki kynthei ban sngew kumno re kumno.

U Jisu u la paw ha ka Mari ka nong Magdala

(Dkhot 9-11; Math. 28 : 9-10 ; Ioan. 20 : 1-8)

Ka jingpaw jong u ha ka Mari ka nong Magdala ha ka lah sngi sabbaton kata ha ka Sngi u Trai ba ngi ong mynta, lehse kane kam shym la leit ryngkat bad ki kynthei kiba la leit dangstep. Haba u la paw ha ka u la hukum ba kan leit iathuh ia kane ha ki synran jong u kumba la lah ong da uto u samla ha kito ki kynthei kiba la leit nyngkong sha ka jingtep. Ngi ioh-i ba ki synran kim shym la ñiewkor ia ka jingiathuh jong ka naba kim ngeit. *Ka Mari ka nong Magdala ....hynniew ki ksuid:* Lehse ka dei ka kynthei kaba la im ka jingim kaba thala. Ka jinglong basniew jong ka ha ki por kiba mynshuwa ka pynpaw ba ki ksuid hi ki la ioh leh donbor halor jong ka. Hynrei haba ka la mad ia ka jingaiei kaba da ka jingieit blei, kam shym la pynsyrwa shuh ia la ka por ban aiti ban shakri tang ia la U Kynrad uba la ieit eh ia ka.

"Ngan ai baroh,
Tang ban ioh ia lok bad Me"

U Jisu u la mihpaw pat sa ha ki arngut

(Dkhot 12, 13 ; Luk. 24 : 13-35)

Kine ki dkhot ki long ki jingiathuh kiba u Markos u la shim bad lum lang na ki jingthoh u Lukas. *Ka ri bri :* Ka mut ka shnong ne ka ri. *Kim ngeit* : Ka jingmihpaw jong u ha ki markhmat kam shym la lah ban pynngeit ia ki, ki dang don hapdeng ka jingarttatien.

Bunsien haba U Trai u wan paw ha ki bangeit, pynban ka jingarttatien ka wan lap ia ki. To ngin ia kiar na kaba arrtatien ia ka jingpynpaw U Jisu.

Ka jingphah ban leit ialap

(Dkhot 14-20 ; Math. 28 : 16 20 ; Luk. 24 : 36-53 ; Ioan. 20 : 19-23 : Ki Kam. 1 : 6-11)

U Markos u pynkut ia la ka jong ka jingthoh da kaba pyn-i ha ki nongpule ia ka dur ka kynhun bashisha jong U Messaiah bad ka kamram jong ka sha ka pyrthei. Ka jingpyn-i jong u kam mut tang baroh shi kynhun ban leit sha ka pyrthei hynrei ka long ka kamram jong uwei pa kawei kiba la don hapoh kata ka kynhun ban leit ialap ia ka Gospel sha ka pyrthei. Ka kamram ka long (i) ba dei ban leit iathuh sha kito baroh ki bym pat iohsngew ia ka khubor, (ii) ba kane ka kynhun ka dei ban ioh ia ka bor halor ki jingpang jong ka met bad ka mynsiem jong ki briew baroh. La pynsngewthuh ha kane ka kynhun ba ki donkam ban ioh ia ka Bor. Ki la ioh da shisha ia kata ka Bor ha kaba ki leit ban ialap kylleng namar u la ai ha ki. Kane ka Gospel ka ai ka jingpynkut jong ka ba ka jingim Khristan kaba jop ka long tang kata kaba shaniah lut ha ka bor jong Uta Uba la shah sahnarphna, Uba la iap bad Uba la mihpat★

KABA KUT

La shon ha MASSAR PRINT HOUSE, Lumkshaid,
Lower-Mawprem, SHILLONG-793002.